szolgálat

AZ EGYSÉG ÚTJÁN

A tartalomból:

A keresztény egység mai kérdései

Az ökuméné célja

Újszövetségi kánon és ökumenizmus

Református és evangélikus egyházszemlélet

Erősebb, ami összeköt, mint ami szétválaszt

non ministrari, sed ministrare

szolgálat

47 1980 Kisboldogasszony

TARTALOM

Az egység útján 3

TANULMÁNYOK

Békés Gellért: A keresztény egység mai kérdései 9
L.-J. Suenens: Az ökuméné célja 19
Farkasfalvy Dénes: Az újszövetségi kánon mint az ökumenizmus példaképe 26
Cseri Gyula: A református egyházak és teológia főbb vonásai 35
Roger Schutz: Az Egyháznak nevezett páratlan közösség 43
Liptay György: Erősebb, ami összeköt, mint ami szétválaszt 48
Lackó Mihály: I. Athénagorász konstantinápolyi pátriárka 54

AZ EGYHÁZ SZAVA

A Szentatya homíliája Accrában 60
Homília a Notre Dame előtt mondott misén 63
A pápa ökumenikus találkozója Párizsban 66

ESZMÉK ÉS ESEMÉNYEK

A Szentatya újabb külföldi útjai (R.) 71
Bálint Sándor (S.) 74
Visszaemlékezés 25 éves iraki működésemre (Nyáry Ernő) 77
Az „Örvendj" evangélikus közösség (S. M.) 81
Tanúságtétel életemről (Nagy Bernadette) 84
Jézus jeruzsálemi bevonulása és a szegény egyház „utópiája" (Gyenge Imre) 85
Levelesládánkból 87
Papi jubileumok 89

KÖNYVSZEMLE

„... édes hazámnak akartam szolgálni..." (Véber Gy.) 91
Nikodim: XXIII. János (S. M.) 92
Evdokimov: Sacrement de l'amour (Török J.) 93
A tkk három új kötete (Békési I.) 93
Puskely Mária: Árpádházi Boldog Erzsébet (RV) 94
Jézus barátai. — A Lélek erejével (Benkő A.) 95
Ž. Kustić: „Ez a mi hitünk..." (S. M.) 95
Rajz Mihály: Párbeszédben az Úrral (Fényesi M.) 96

HALOTTAINK 97

P. Orosz Sándor Ágoston OSBM (Confrater) 98
Szommer József (Confrater) 99
Szokol László (Egyik káplánja) 99
Farkas József SF (Confratres) 100
P. Németh Károly SJ (Tüll Alajos) 101
Nagy Jenő SDB (Edelényi István SDB) 101
Dr. Csapkay István Mátyás O. Praem. (Confrater) 103
Fehér Tamás OCist. (Confrater) 103
Keleti Kálmán (srs) 103

Szolgálat (Dienst), spirituelle Quartalschrift, Klerusblatt. — Mit Druckerlaubnis des Bischöflichen Ordinariats, Eisenstadt. — Eigentümer, Herausgeber, Verleger und für den Inhalt verantwortlich: Ladislaus Marosi, A-9800 Spittal/Drau, Kapellengasse 15. — Druck: Prugg Verlag - Eisenstädter Graphische GesmbH, 7000 Eisenstadt, Österreich.

AZ EGYSÉG ÚTJÁN

Tizenhárom éve jelent meg a külföldi magyar római katolikus és evangélikus ökumenikus bizottság közös nyilatkozata. Nem igen találhatnánk megfelelőbb beköszöntőt jelenlegi számunkhoz.

„Megjelent Isten üdvözítő kegyelme minden embernek" (Tit. 2,11). Vízkereszt ünnepének ezen örömhírét vallva, ebből az üdvözítő kegyelemből élve jöttünk össze Stuttgartban, 1967 január 5—6. napján, s mint a Rk. Magyar Főlelkészek Európai Konferenciája és a Külföldön Élő Magyar Evangélikus Lelkészek Munkaközössége által kijelölt két ökumenikus bizottság, tartottuk megbeszéléseinket.

Isten iránti mélységes hálával gondolunk arra, hogy Szentlelke az Egyház szétszakadtságának évszázados mély sebét az egység ügye iránt érzett felelősség fölébresztésével kezdi köztünk is gyógyítani. A külföldi magyar katolicizmus és evangélikusság megbízottainak ez az ökumenikus találkozója, tudomásunk szerint, a magyar egyházak életében is az első ilyen természetű esemény. Történelmi felelősségünk tudatában, megbeszélésünk tárgya két főkérdésre összpontosult:

1) lelkészi munkánk ökumenikus szellemének, egységkeresésünk hitbeli alapjainak tisztázása; valamint

2) konkrét ökumenikus feladatok megvitatása, hogy helyi egyházaink, gyülekezeteink együttélése külföldön is Krisztus kegyelmének valóságát igyekezzék visszatükrözni.

A reformáció 450. évfordulójának esztendejében közös örömünk, hogy ahelyett, hogy szakadásunk igazolására törekednénk, fölvetjük a kérdést: mi az, ami összeköt bennünket Krisztus szolgálatában? Együttes hittel valljuk, hogy ez Krisztus üdvözítő kegyelme, amely minden embernek megjelent. Ezt a kegyelmet akarja ma is, a mi szolgálatunk által is jelenvalóvá tenni az Úr egy elvilágiasodó, az istentelenség kísértésében hányódó és az emberiesség alapkövetelményeit sokszor fölényesen megvető nemzedék körében.

Hálát adunk Istennek azért, hogy — az ökumenikus mozgalom gyümölcseként — ezen együttes szolgálat konkrét követelményeinek tudatára ébresztett bennünket.

Mindez nem jelenti azt, hogy ne számolnánk történelmi helyzetünk adottságaival, amelyek híveink körében sokszor kérdésessé teszik az egység ügyét. Közös meggyőződésünk azonban, hagy a megoldás útját csakis problémáink őszinte föltárásával tudjuk előkészíteni.

Megbeszéléseink során tehát nem titkoltuk el a fölmerülő nehézségeket, de határozottan elutasítottuk azt a magatartást, amely önigazsága hangoztatásával a másik fél fölébe akarna kerülni. Jól tudjuk, hogy csakis a múltért való közös felelősség alázatos megvallása teremthet jelen helyzetünkben olyan lelki légkört, amelyben a krisztusi megbocsájtás kegyelmének hívő elfogadásával keresni tudjuk a testvéri közösség új útjait.

Örömmel állapítjuk meg, hogy a pápa és a II. Vatikáni zsinat megnyilatkozásaiban, főként az ökumenizmusról szóló dekrétumban, szintén ilyen irányban indult meg a kibontakozás. Őszintén reméljük, hogy — ennek visszhangjaként — a mi helyi egyházaink, gyülekezeteink is tanúságot fognak tenni erről a krisztusi megbocsájtásból eredő kiengesztelődésről, hiszen mindennap így imádkozunk: „. . . bocsásd meg a mi vétkeinket, miképpen mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek" (vö. Máté 18,21—35: az adós szolga intő példáját).

Megbeszéléseink során ebben a szellemben vetettük föl egymás között egyházaink együttélésének konkrét problémáit.

Szakadásunk fájdalmas jelének ismertük föl, hogy Krisztus magyar híveit még megnevezésük is elkülöníti egymástól: az egyik részük *kereszténynek*, a másik *keresztyénnek* nevezi magát. Ezzel a kettősséggel a világ összes nyelvében egyedülálló megkülönböztetés honosodott meg nálunk, amelynek felekezeti kiélezése az egység keresésének csak ártalmára lehet. Megállapítottuk ugyanis, hogy csupán nyelvi természetű jelenséggel állunk szemben. A két szó ugyannak a bibliai szónak (christianus) megfelelő régebbi és újabb kiejtési módja, — az Ap. Csel. 11,26 szerint először Antiochiában nevezték így Krisztus tanítványait. Kérjük tehát híveinket, hogy addig is, amig az egységes szóhasználat ki nem alakul, ne használják a két szót a felekezeti megkülönböztetés értelmében. Az a szándékunk, hogy a magunk részéről mi is felhasználunk minden rendelkezésünkre álló eszközt (sajtó, hitoktatás, megbeszélések, stb.), hogy a kérdés nyelvészeti részét minél szélesebb körben megismertessük és az egységes mai szóhasználatot elősegítsük. A Krisztusban való összetartozásunk új fölismerését ne hagyjuk a szóhasználat sajnálatos kettősségével elhomályosítani!

Örömmel tapasztaltuk megbeszélésünkön, hogy a Miatyánk és az Apostoli Hitvallás magyar szövegében javarészt csak jelentéktelen stílusbeli eltérések vannak. Ezen szövegek összeegyeztetése tehát könnyű feladat volna. Szükségességét azért is hangsúlyozzuk, mivel a közös hit keresésének útján a közös szövegben a Krisztusban gyökerező egységünk jelentős kifejezését látjuk.

Az egymás megértésének lényeges feltétele egymás megismerése és az egymás felőli téves információk gyökeres kiküszöbölése. Tudomásunk

van arról, hogy hittankönyveink és kátéink révén az egyik egyház tanításáról, vagy történeti megnyilvánulásairól olyan téves ismeretek kerültek a másik egyház köztudatába, amelyek egyházainkat hamis okok alapján egymástól eltávolították. Szándékunk tehát, hogy az illetékes szerveknek ajánljuk hittankönyveink kölcsönös felülvizsgálását. Ehhez kapcsolódik az is, hogy fölhívjuk egyházaink figyelmét a kifogásolható információkra és a jövőben arra törekszünk, hogy az egymásról való tájékoztatás terén a tárgyilagosság alapkövetelményeinek megfeleljünk. Mindez nemcsak a hittankönyvekre, hanem egyéb sajtótermékeinkre is áll. Szándékunk, hogy figyelemmel kísérjük minden ilyesfajta megnyilatkozásunkat, hogy a testvéri együttélés szellemi kibontakozásának ezen a téren se legyen akadálya. Tudatában vagyunk ugyan az egyházaink között fennálló alapvető tanításbeli különbségeknek, amelyek leplezése semmiképpen sem lehet föladatunk, viszont hangsúlyozni kívánjuk azt, hogy nem szabad tanításbeli különbséget látni ott, ahol az nem áll fenn.

A tiszta tárgyilagosság legyen eszköze annak, hogy a merőben helytelen értelmezésen alapuló válaszfalak ledőljenek, és Krisztus igazságának hűséges keresése, az ő igazságához való hűségünk lelkiismereti parancsa legyen az egyetlen ok, ha nemet kell mondanunk testvérünknek. Ennek kifejezése azonban ne a fölényes elutasítás, hanem az emberi fájdalom és a krisztusi szeretet hangján történjék. Egyházaink érintkezésének ezen humánus formája közös krisztusi múltunk és jelen hitvallásunk együttes követelménye.

Egyházaink együttélésének legsúlyosabb problémáját talán a vegyesházasságok kérdése jelenti. Megbeszéléseinkben teljes őszinteséggel föltártuk ezt a problémát s az a szándékunk, hogy bizottságaink közös munkájában továbbra is foglalkozunk ezzel a kérdéssel. Addig is, amíg új utak nyílnak a problémák megoldására, tudomásul vettük a következőket:

1) Egyházaink lelkészei csakis a jelenleg érvényben lévő rendelkezések alapján járhatnak el vegyesházasságok megkötésénél, ill. az erre készülők vagy az ilyen házasságban élők lelki gondozásában.

2) A vegyesházasságok által okozott sok emberi probléma és lelki gyötrelem ismeretében lelkészeink figyelmébe ajánljuk a Vatikáni zsinat megfontolandó határozatát: „A vallási hit terjesztése és a szokások meghonosítása során mindig tartózkodni kell azoktól a cselekedetektől, amelyek a tisztességtelen vagy nem becsületes lelki kényszer, vagy rábeszélés látszatát keltik. Ezt az eljárást a joggal való visszaélésnek, ill. a más jogába való belegázolásnak kell minősíteni" (A vallásszabadságról szóló nyilatkozat 4. par.-ból). — Ezen alapvető elv gyakorlati elismerésében a protestáns egyházak osztoznak és megvalósítását, Krisztus példája alapján, minden lelkész és hivő elkötelezettségének tekintik. Kérjük te-

hát, hogy ott, ahol ezen alapelv megsértésének csak látszata is fennáll, az érdekeltek hozzák a tényeket az illetékesek tudomására.

3) Mivel az egymástól elszakadtan élő egyházakban újra föl tudjuk ismerni a Krisztus-hit alapvető jeleit, reményünk van arra, hogy a vegyesházasságok kérdésében is új megoldási lehetőség nyílik meg. Ezért, a magunk részéről, mi is napirenden kívánjuk tartani ezt a kérdést.

Minden keresztény egységtörekvés végső célja az, hogy Krisztus hívő népe Isten közös tiszteletében és dicséretében találkozzék. Évszázadok óta nem volt meg az ilyen liturgikus közösség lehetősége.

A II. Vatikáni zsinat befejezésekor a katolikus egyház feje a zsinati megfigyelőkkel közös istentiszteletet tartott s ezzel az istentiszteleti közösséget az ökumenikus törekvések szerves részeként a katolikusok számára is lehetővé tette. A fenti példa alapján a közelmúltban magyar nyelven is voltak ilyen összejövetelek. A magunk részéről a jövőben is elő akarjuk segíteni ezeket, fontosnak tartjuk azonban, hogy ne csak eseténkénti elszigetelt jelenségekként lépjenek föl, hanem híveink lelki közösségkeresésének megnyilvánulásai legyenek, amit a kisebb csoportokban tartott közös ima és a Szentírás közös tanulmányozása készíthet elő.

Világosan tudatában vagyunk annak, hogy két bizottságunk első találkozása csupán kiinduló pontja egységünk keresésének. Ezért hangsúlyozni kívánjuk, hogy munkánk csak most kezdődik. Hittel lépünk arra az útra, amelyre Krisztus sürgető szeretete és a Szentlélek sugallata indít. Az évszázados szakadás sebét csakis az őszinte, türelmes és hűséges szeretet szelleme lesz képes meggyógyítani.

Annak is tudatában vagyunk, hogy a ker. egység szentszéki titkársága és az Evang. Világszövetség, valamit az Egyházak Világtanácsa között újabban tanácskozások kezdődtek. Ezek az egyházaink legfőbb hatóságai részéről történt kezdeményezések kétségkívül nagy hatással lesznek a magyar történeti egyházak kapcsolatainak további fejlődésére. Bizottságaink munkája ilyen vonatkozásban sem jelentéktelen. A legfelsőbb szervek kezdeményezéseit ugyanis nemzeti szinten, egy-egy nép életében kell megvalósítani. Testvéri útkeresésünkkel, mint Krisztus magyar hívei, közre óhajtunk működni abban, hogy az egyetemes kereszténység ökumenikus szándékai magyar egyházainkban is igenlő visszhangra találjanak.

Munkánkat Isten kegyelme megjelenésének ünnepén annak az elkötelezettségnek tudatosításával kezdjük, amire ez az ünnep indít: „hogy megtagadva az istentelenséget és a világi kívánságokat, mértékletesen, józanul és szentül éljünk e jelen világban" és úgy végezzük szolgálatunkat, mint akik várják „a boldog reménységet és a nagy Istennek és a mi Üdvözítőnknek, Jézus Krisztusnak dicsőséges megjelenését" (Tit. 2,12-13).

Stuttgart, 1967 Vizkereszt ünnepén,

Dr. Pfeiffer Miklós svájci főlelkész,	Glatz József lelkész,
P. Őry Miklós SJ,	Kótsch Lajos lelkész,
P. Békés Gellért OSB.	Vajta Vilmos prof. lelkész.

Megjegyzés: A református egyház meghívott megfigyelőjeként Szekeres László karlsruhei lelkész vett részt ezen a megbeszélésen.

Kérdezheti valaki: lett-e ennek a nyilatkozatnak eredménye? A kérdezőnek egy pár tényt szeretnénk felsorolni: Együtt megrendezett találkozók, kölcsönös megbecsülést tükröző megbeszélések, szívből fakadó közös imaórák, lapunk nem egy számában testvéreinktől megjelent közlemények... Kicsiny lépések csak? Mindenesetre nélkülözhetetlenek és reményt fakasztók. Sokunk számára új kapcsolatot jelentettek. Úgy érezzük magunkat, mint amikor egy elrontott házasság, megszakadt családi kapcsolat rendezésén fáradozunk. Ez legtöbbször nehezebb, több figyelmet és lemondást kíván, mint új viszony megteremtése. Ott még nem játszanak közre a felhalmozott negatív élmények. De tudjuk: megéri, mert a szeretet megvalósításáért küzdünk. Hát még ahol csaknem félezredes vagy évezredes sebek begyógyítására törekszünk!

Így érthetjük meg, hogy a Magyar Püspöki Kar 1979 decemberi konferenciája „a papság figyelmébe ajánlotta az ökuméné kérdésével való behatóbb foglalkozást". (Cserháti J.: Új lépések az ökumenizmusban. Vigilia 1980. ápr.) S ezen az úton kívánunk előre haladni mostani számunkkal is.

Az ökumenizmus egyik legavatottabb szakembere és előmozdítója, Békés Gellért *tanulmányában felvázolja a kérdés mai helyzetének főbb irányait és törekvéseit. — Nem lenne azonban igazán ökumenikus a szám, ha hiányzanék nem katolikus testvéreink törekvéseinek ismertetése, felfogásuk kifejtése.* Lackó Mihály, *a római Keleti Intézet tanára, az egység egyik legnagyobb apostolának, I. Athénagorász konstantinápolyi pátriárkának profilját és egységtörekvéseit vázolja.* Cseri Gyula *frankfurti református lelkész pedig a református egyházak és teológia főbb vonásait ecseteli. Szentírási elmélkedésünk (az Eszmék és események rovatban) szintén református kézből, Gyenge Imre burgenlandi superintendenstől származik. — Evangélikus testvéreink részéről viszont ugyancsak az ökumenizmus egyik kiváló képviselője,* Roger Schutz *taizéi prior küldött nekünk egy igen megszívlelendő elmélkedést.*

Tudjuk, dialógus csak úgy lehetséges, ha meghallgatjuk a másikat, az ő álláspontját. Ennek szinte klasszikus példáját láthatjuk II. János Pál párizsi tartózkodásakor. Az Egyház szava c. rovatunkban olvashatunk erről. A pápa nemcsak hallgatta az ökumenikus találkozón és imán részt

vevő Melétiosz ortodox érsek és a protestáns Jean Chevalier szavait, hanem beszédében rögtönzéssel meg is teremtette a dialógust. — Cikkeink közül Farkasfalvy Dénes *írása tükrözi ezt a szellemet. Tanulmánya más felfogást mutat a Szentírás és a hagyomány kérdéséről, mint amit Cseri Gyula kifejt. Ez annál is érdekesebb, mert munkatársaink természetesen egymás cikkének ismerete nélkül írtak.*

Hogy milyen eredményekre vezethet az igaz ökumenikus keresés, kitűnik Liptay György *cikkéből. Míg az 1967-es nyilatkozat szerint „egyházaink együttélésének legsúlyosabb problémáját talán a vegyesházasságok kérdése jelenti", addig az ő tanulmánya már azokat a rendelkezéseket ismerteti, amelyeket — sajátos helyzetük figyelembe vételével — a német és az osztrák püspöki kar adott ki ebben a kérdésben.*

Az ökumenizmus céljáról elmélkedik Suenens *bíboros tanulmánya. A karizmatikus mozgalom tagjai a Lélek sugallatára nagyon érzékenyek a keresztények egysége iránt, hiszen ugyanabból a Forrásból táplálkoznak, Tőle remélik a szeretet kiáradását, ami az egység nélkül nem lehet teljes. Suenensnek a témáról szóló könyve utat mutathat minden hívő számára.*

II. János Pál a június 25-i általános kihallgatáson külön is megemlékezett a „Confessio Augustana", az ágostai hitvallás 450. évfordulójáról. Evangélikus testvéreink — mondja — evvel akarták bizonyítani V. Károly császárnak és a német birodalmi rendeknek, hogy hisznek az „egy, szent, katolikus és apostoli egyházban". „A 450 évvel ezelőtt lezajlott történelmi eseményekre és még inkább az ezt követő fejlődésre vetett pillantás szomorúsággal és fájdalommal tölt el", mert minden erőfeszítés ellenére sem tudták megakadályozni a szakadást. Annál nagyobb a hálánk, amikor ma mindinkább észrevesszük, hogy legalább a híd fontos alappillérei érintetlenül maradtak. „Arra szeretnék biztatni és kérni minden hívőt és főleg a teológusokat, hogy a Krisztushoz és az evangéliumhoz való hűségben, a ‚kezdetek egyházához' való hűségben, a közös egyházatyákhoz és az egyetemes zsinatokhoz való hűségben keressük a testvéreinkkel összekötő apostoli örökséget és fedezzük fel újra a közös hittartalmat."

TANULMÁNYOK

Békés Gellért

A KERESZTÉNY EGYSÉG MAI KÉRDÉSEI

Amikor ma a keresztény egység kérdéseiről szó esik, ismételten elhangzik a kritika: a II. vatikáni zsinat nem váltotta valóra — legalábbis ezen a téren nem — a hozzá fűzött reményeket, az ökumenikus mozgalom lendületét vesztette, az egység híveinek lelkesedése lecsökkent. Tagadhatatlan, hogy a napi sajtót érdeklő események, látványos megnyilvánulások tekintetében ez a kritika helytálló. Ám ha gondosabban megvizsgáljuk a felszín alatt folyó ökumenikus munkát, meg kell állapítanunk, hogy az „Unitatis Redintegratio" kezdetű ökumenikus dekrétum zsinati jóváhagyásától (1964) számított tizenhat év folyamán nemcsak a gyakorlati együttműködés terén (missziók, harmadik világ stb.) történtek jelentős lépések, hanem a hitvallások közt fennálló vitatott kérdések megoldásában is messze előbbre jutottunk. Az egyházközi dialógus területe kiszélesedett, problematikája elmélyült, félreértések tisztázódtak, s mindennek eredményeként az egyházak közti megértés és az összetartozás érzése növekedett.

Ökumenizmus című írásom utolsó lapjain[1] röviden összefoglaltam, hogy 1975-ig mi minden történt, és mi minden van még folyamatban az egyházközi párbeszéd síkján.* Az addig elért eredményeket nemcsak abban lehet összefoglalni, hogy az „ökumenikus klíma" megváltozott: az egyházak közti hűvös viszonyt és érdektelenséget, a merő vallási türelmet az egymás iránti érdeklődés és az együttműködés keresése váltotta fel. Ez lényegében már a zsinat idején is megvolt. Sokkal többről volt szó. A zsinat óta eltelt időben egyre szélesebb keresztény körökben vált tudatossá, hogy a közös Biblia (üdvösségtörténet), a közös Krisztus-hit (evangélium) és a közös keresztség minden emberi törekvést meghaladó erővel összeköti egymással az egyházakat. Ami összeköt, erősebb mint az, ami szétválaszt. S az említett közös elemek — akarva-akaratlan — közösséget (koinonia, communio) teremtenek az egyházak közt, annak ellenére hogy a szétválasztó elemek miatt, amik továbbra is fennállnak, ez a közösség nem teljes (imperfecta communio).[2]

Az ökumenikus mozgalom időszerű és konkrét célja ma éppen az, hogy az egyre jobban kibontakozó teológiai dialógus útján a teljes egyházi közösségre vezessen. De tévednénk, ha ezt a dialógust a tudományos szinten folyó

* Az ökumenizmus történetére vonatkozólag vö. még Waigand József cikkét a Szolgálat 34. számában. (Szerk.)

teológiai párbeszédre szűkítenénk. Ennek tágabb értelemben vett megnyilvánulása az a közös Biblia-olvasás, megbeszélés és imádság, amely a különböző hitvallású keresztények, főleg az ifjabb nemzedék élményszerű lelki találkozásává lett. Voltaképpen ebből születik az „una sancta catholica apostolica ecclesia" belső tudata és igénye. S a Lélek csakis erre válaszként fogja megajándékozni az egyházat a teljes közösség kegyelmével.

Mégis, mivel ez a teljes közösség a hit egységére épül – az egyház végeredményben az egy és ugyanazon hitet vallók közössége –, a teológiai eszmecserének rendkívüli jelentősége van annak érdekében, hogy tisztázzuk, mi tartozik az egységes hithez, és hogyan kell azt egységesen megvallanunk ebben a korban, amelyben élünk. Feladatom ezek szerint az, hogy tájékoztassam az olvasót – amennyiben ebben a tágra nyíló témakörben lehetséges – az ökumenikus dialógus mai állásáról: Milyen tárgykörben folyik ma az egyházközi párbeszéd? Sikerült-e a vitatott kérdésekben közös megállapodásra jutniuk, vagy legalább közeledniük egymáshoz az egyházaknak? S milyen tanításbeli eltérések állnak még a közös hit megvallásának útjába?

Egyetemes egyház és helyi egyházak

1. Még mielőtt az ökumenikus dialógus részletkérdéseire térnénk, néhány szóval ismertetnem kell azt az egyházfogalmat, amit az Egyházak Ökumenikus Tanácsának a hitbeli egység kérdésével foglalkozó bizottsága (Faith and Order) az elmúlt öt évtized folyamán kidolgozott.[3] Eszerint az egyház nem más, mint a különböző történeti és kulturális körülmények közt kialakult helyi egyházak egyetemes (katholikosz) és zsinati közössége Krisztusban. Nem valami láthatatlan valóságról van itt szó. Ezt az egyetemes közösséget ugyan Krisztus Lelke teremti meg, de a Lélek az evangéliumi ige és a krisztusi szentségek egyházi közvetítésével és papi szolgálatával l á t h a t ó közösséget teremt. Az EÖT Nairobiban tartott ötödik közgyűlésének jelentése (1975), az előző tanácskozások eredményét összefoglalva, így írja le ezt a közösséget:

> Az egységet úgy kell tekinteni, mint az egymással egységben élő helyi egyházak zsinati közösségét. Ebben a zsinati közösségben mindegyik helyi egyház, a többivel közösségben, birtokában van a katolicitás teljességének, tanúságot tesz az apostoli hitről és elismeri, hogy a többi egyház is Krisztus egyazon egyházához tartozik, és hogy a többi egyházat is a Lélek vezeti. . . . Ezek az egyházak közösségben vannak egymással, mivel ugyanabban a keresztségben részesültek, és ugyanazt az eukarisztiát osztják meg egymás között, valamint kölcsönösen elismerik egymás híveit és papi szolgálatát. Egyek közös elkötelezettségükben, hogy megvallják Krisztus evangéliumát, azzal, hogy meghirdetik a világnak, és általa szolgálják a világot.[4]

Ez az egyházfogalom, még ha, római katolikus felfogás szerint, nem is teljes, mert hiányzik belőle a pontos értelemben vett apostoli utódlás és a péteri primátus eleme, az egyház egységének olyan modelljét alkotta meg, amely megfelelő alapul szolgált a további tárgyalásokhoz.

2. A katolikus és az ortodox egyháznak a zsinat óta egyre erősebbé váló kapcsolataira[5] építették fel II. János Pál pápa és Demetriosz pátriárka legújabb

kezdeményezésüket: egy katolikus–ortodox vegyes bizottság megalakítását, amelynek az a feladata, hogy a két egyház közt létrehozza a teljes szakramentális és miniszteriális (papi) közösséget. A bizottság ez év májusában tartotta első ülését Rodosz szigetén.

3. A katolikus–luteránus dialógus 1965-ben indult meg. A nemzetközi vegyes bizottság „Az evangélium és az egyház" címmel 1971-ben tette közzé munkájának első eredményét.[6] Céljuk, amint a bevezetőben kijelentik, nem az volt, hogy felújítsák a reformáció-korabeli vitákat, hanem az, hogy a mai bibliateológia és egyháztörténet kritikai ismereteinek világánál, valamint a zsinat által nyitott új távlatokkal összefüggésben megvizsgálják a ma még fennálló hitvallásbeli különbségeket. Az eredmény biztató, mert a bizottság egyetértésre jutott abban az alapvető kérdésben, hogy mi voltaképpen az evangélium, és milyen normatív jelentősége van az egyházi tanításra és kormányzásra vonatkozóan. Egyetértettek abban is, hogy az egyházi tekintély és rendszabályok iránti bármiféle engedelmességnek evangéliumi hitből, Isten fiainak önkéntes szabadságából kell erednie. Ugyanakkor az egyház kormányzati intézményeire és rendszabályaira mint az evangélium iránti felelősség eszközeire múlhatatlanul szükség van az emberiség történeti életében, mert a Lélek ezek által vezeti a keresztény embert az evangéliumi engedelmesség életútján. A korszerű keresztény feladat tehát az, hogy a kettőt: az evangéliumi szabadságot és a felelős egyházi vezetés rendjét összhangba hozza. Ez a megegyezés, amely különben a két hitvallás közti különbségek valamennyi lényeges pontját érinti, nyilvánvalóan csak általános kiindulópontja a további megbeszéléseknek.

4. A katolikus-református vegyes bizottság, amely 1968-ban alakult meg, „Krisztus jelenléte az egyházban és a világban" címmel 1976-ban tette közzé az időközben tartott öt tanácskozásáról készült beszámolóját.[7] A tanácskozások a két hitvallás közt fennálló legvitatottabb kérdésekről folytak. Ezek a kérdések: 1) Krisztus viszonya az egyházhoz (Róma, 1970); 2) az egyház tanítói tekintélye (Cartigny, Svájc, 1971); 3) Krisztus jelenléte a világban (Bièvres, Franciaország, 1972); 4) az eukarisztia (Woudschoten-Zeist, Hollandia, 1974); 5) a papi szolgálat (Róma, 1975). A tanácskozások célja nyilvánvalóan nem az volt, hogy ilyen súlyos kérdésekben közös – és elhamarkodott – megegyezésre jussanak. A teológusok világosan kifejezték szándékukat: azt, hogy a megmerevedett hitvallásbeli ellentétek kutyaszorítójából kiszabadítsák a két egyházat, tisztázzák mai álláspontjaikat és megteremtsék annak a párbeszédnek alapját, amely a további tanácskozások folyamán közelebb fogja hozni őket egymáshoz.

Helyi vonatkozásban (Anglia, Egyesült Államok, Dél-Amerika stb.) katolikus részről a metodistákkal és a baptistákkal is folytak megbeszélések, de ezen a vonalon még csak a kezdet kezdetén vagyunk. Mindenesetre már ennyi is elég ahhoz, hogy észrevegyük: milyen jelentős munka folyik annak érdekében, hogy az egyházak a maguk részéről előkészítsék Isten ajándékának, a teljes egyházi közösségnek megvalósulását.

Egyház és eukarisztia

Örömmel állapíthatjuk meg, hogy az egyházi közösség helyreállítására irányuló dialógus nem torpant meg a általános jellegű tanácskozások első lépésénél. Ma már olyan ökumenikus dokumentumokat vehetünk kézbe, amelyek egészen sajátos, pontosan meghatározott hitbeli és teológiai kérdésekről szólnak és ezeknek a közeledés szellemében történt gondos megvitatásáról tanúskodnak. A már megjelent dokumentumok alapján először az eukarisztiáról folyó tanácskozásokkal foglalkozunk.

1. Az EÖT Nairobiban tartott közgyűlésén (1975) már készen volt az a három részből álló dokumentum, amelyet „Egy keresztség, egy eukarisztia, egy kölcsönösen elismert papi szolgálat" címmel az EÖT teológiai bizottsága 1974-ben hagyott jóvá Accrában (Ghana).[8] Itt minket az eukarisztiáról szóló második rész érdekel.

Az eukarisztia, mint a keresztény istentisztelet csúcspontja, már a hitbeli egység (Faith and Order) mozgalmának megindulásakor egyik fő témája volt a teológiai megbeszéléseknek. A lausanne-i konferencia (1927) általános megállapításait, a teológiai konferenciák során, a vonatkozó tanítás egyre részletesebb és pontosabb kifejtése követi.[9] Legjellemzőbb erre a tanításra az, hogy az eukarisztiát az egyházzal szoros összefüggésben tekinti. Szent Pál és a szentatyák tanítását követve, az ökumenikus teológusok az eukarisztiában látják azt a liturgikus cselekményt, amely megalkotja a helyi egyházat, s ez a helyi egyház az eukarisztiában éli meg lényegbeli katolicitását.[10] A hívek közössége ugyanis a megváltó Krisztussal egyesülve, az ő Lelke által magával az Atya-Istennel egyesül, és ebben az Isten-közösségben valamennyi eukarisztiát ünneplő egyházi közösséggel találkozik.

Hogyan tekinti az Accra-documentum az eukarisztiát? Szemlélete lényegében bibliai: az eukarisztia az újszövetség népének húsvéti emlékvacsorája a maga teljes üdvtörténeti, sőt szentháromsági vonatkozásában. A megváltás krisztusi művének ez az emlékvacsorája (anamnesis) elsősorban Isten imádása és hála a megváltás kegyelméért (eucharisztia), de mindez úgy történik, hogy a teremtő Lélek segítségül hívása és közreműködése által (epiklesis) az, amit ünneplünk: a megváltó áldozat és az áldozatát bemutató Krisztus jelenvalóvá válik. Miért ez az eukarisztikus jelentlét? Krisztus azért adta nekünk a kenyér és bor színe alatt az utolsó vacsorán, hogy híveinek közössége, az egyház egyesülhessen vele, szüntelen részesülhessen a megváltás kegyelmében, és Krisztus Lelkéből újjászületve az ő áldozatában átadhassa magát a mennyei Atyának.[11]

A valóságos jelenlét (realis praesentia) és az áldozat (sacrificium) mivoltának vitatott kérdéséről Accra részletesen nem beszél, csak hivatkozik az anamnesis és az epiklesis bibliai fogalmára.[12] Amikor ugyanis az egyház megemlékezik Isten megváltó tettéről, akkor Isten maga is megemlékezik az ő népéről,

s ez az isteni megemlékezés teremtői aktus, mert a Lélek által jelenvalóvá teszi azt, amire emlékezünk: magát az élő Krisztust és mindazt, amit keresztáldozatával együtt értünk tett. E jelenlétet tekintve döntő, hogy az, az Accra-dokumentum szerint, nem szűnik meg az emlékvacsora befejeztével, mert Isten teremtő szava elhangzott a kenyér és a bor fölött, a jelenlét megvalósult, és Isten nem vonja vissza kimondott szavát. Amíg a szentségi színek jelen vannak, a krisztusi jelenlét is tart.[13]

2. A transsubstantiatio kérdéséről sem szól Accra, de előtte, az anglikán–katolikus teológiai vegyes bizottság dokumentumában érdekes megjegyzést olvashatunk erről.[14] A két hitvallás teológusai e közös megállapodásuk 6. pontjában világosan megvallják hitüket Krisztus valóságos jelenlétében a kenyér és bor színe alatt, de magát a jelenlét megvalósulását jelző kifejezést nem használják. Jegyzetben mégis szükségesnek tartják megemlíteni, hogy a katolikus egyház ezt a jelenlétet a transsubstantiatio eredményének tekinti, ami nem más, mint a kenyér és bor lényegének megváltozása, Krisztus testévé és vérévé történő átlényegülése. Ezzel azonban a katolikus teológia nem a változás módját akarja bölcseletileg megmagyarázni, ami, misztérium lévén, emberi fogalmakkal megmagyarázhatatlan, hanem a titokzatos és gyökeres változás t é n y é t fejezi ki.

3. Ennél a Windsor Statement-nél, amely az áldozat és a valóságos jelenlét vitatott kérdései köré csoportosítja szűkre szabott mondanivalóját, sokkal részletesebb és gondosabban kidolgozott az az 1978-ban „Úrvacsora" címmel megjelent dokumentum, amely a katolikus–luteránus vegyes bizottság vonatkozó munkájáról szóló jelentés.[15] Már maga a felosztás is figyelemre méltó: a dokumentum első része „közös tanúságtétel", a második „közös feladatok" kijelölése és a vitatott kérdések megoldásának keresése. A közös tanúságtétel lényegében bibliai veretű. Accra tanítását gondolja át újra és fejti ki pontosabban. Főként, mindjárt a második fejezetben, azt emeli ki, hogy itt a „hit misztériumáról" van szó, amit teljes értelmében csakis az eukarisztiát ünneplő hívő közösség tud felfogni (7.–11. pont).

A közös feladatok a vitatott tanításbeli különbségek megoldására vonatkoznak. Ez a rész valóságos remeke az ökumenikus teológia teljesítményének. Mind az eukarisztikus jelenlét s annak tartóssága, mind pedig az áldozat kérdésében meglepő közeledésről tanúskodik. A dokumentum egy-egy fejezetében először pontosan megfogalmazza, mi a közös és mi a sajátos a két tanításban, majd pedig a kritikai szembesítés módszerével tisztázza helyes értelmezésüket és konvergenciájukat. A valóságos jelenlét kérdésében – úgy tűnik – nincs lényegbeli különbség köztük, mert ha a transsubstantiatio fogalmának nincs is helye a protestáns gondolkodásban, a valóságos jelenlét elismerésével a szentségi elemek bizonyos gyökeres változását ez a gondolkodás nem utasítja vissza (48.–51. pont). A jelenlét tartóssága pedig bibliai alapon szintén elfogadható, még ha a katolikus hagyományban kialakult eukarisztikus áhítat (adoratio)

formái protestánsokra idegenül is hatnak (52.–55. pont). Az áldozat kérdésében a döntő pont: az áldozat kiengesztelő jellege (expiatio) nincs még kellőképpen tisztázva. Ám annak határozott leszögezésével, hogy az eukarisztiában nincs új áldozatról szó, hanem csak arról, hogy az egyszeri és megismételhetetlen keresztáldozat jelenvalóvá lesz, ennek a kérdésnek megoldása felé is megnyílt az út (56.–61. pont).

Apostolság és papi szolgálat

1. Az eukarisztia közös ünneplésének döntő feltétele a papi szolgálat kölcsönös egyházközi elismerése. Erről szól az Accra-dokumentum harmadik része.[16] Világos tanúbizonysága annak, hogy az EÖT teológiai bizottsága öt évtizedes munkája folyamán ezen a téren is jelentős eredményre jutott.

A döntő lépést Montrealban (1963) tették meg, amikor az egyházi szolgálatot szoros kapcsolatba hozták Krisztus „papi" szolgálatával. Krisztus szolgálata nem más, mint Isten ember iránti kiengesztelésének egyetemes érvényű istenemberi műve. Krisztus nemcsak művének hatásában: a kiengesztelés kegyelmében részesíti híveit. A papi szolgálat lényege éppen az, hogy az emberiség történeti életében e kegyelem közvetítését is rájuk bízta. Isten népe, egyetemes papsága révén, arra hivatott, hogy Krisztus eszköze legyen a kiengesztelés művének megvalósításában. Ez volt az apostolok egyházának a feladata, s ennek a feladatnak örököse az egyház az ember történeti élete folyamán. Más szavakkal: az egyház nemcsak azért apostoli, mert örököse az apostoli egyház evangéliumi hitének és erkölcsi meggyőződésének, hanem azért is, mert papi szolgálatával folytatnia kell az apostoli egyház Krisztus rendeléséből eredő szolgálatát: Isten és ember kiengesztelődését (3.–12. pont).

Ám ezt az egyetemes papi szolgálatot Isten népe csakis sajátos papi közreműködéssel és vezetéssel képes gyakorolni. Ahogy az apostolok egyházában, az egyház további léte folyamán is a kettő: egyetemes papság és sajátos papi szolgálat egymásra van rendelve, és szervesen ki kell egészíteniük egymást. Ebben az összefüggésben beszél az Accra-dokumentum f ö l s z e n t e l t papi szolgálatról, az apostolok sajátos szolgálatának folytatásáról az egyházban. E szolgálat feladata az, hogy fölépítse a keresztény közösséget, hogy hirdesse Isten igéjét, és hogy feje és vezetője legyen Isten népe liturgikus és szakramentális életének (13.–15. pont).

Az egyetemes papság és a sajátos papi szolgálat viszonyának kérdésében az Accra-dokumentum lényegében egyezik a II. vatikáni zsinat vonatkozó tanításával (vö. Lumen Gentium 10.pont, Presbyterorum Ordinis 9. pont stb.). Abban is megegyezik a kettő, hogy ha – a protestáns hagyományt követve – Accra nem is nevezi szentségnek a papságot, elismeri, hogy az apostoli idők óta egyházi elöljárók kézrátétellel rendelik (ordinare) egyházi szolgálatra azokat, akik erre a hivatás kegyelmét kapják. Ez a rendelés sajátos felelősségéhez mért lelki hatalmat ad a papnak, ami szolgálati jellegű és nem öncélú, vagyis jele

és eszköze Krisztus lelki hatalmának: ez a hatalom a fölszentelt pap által van jelen, általa fejti ki hatását az egyházi közösségben (17.–19. pont).

Itt nincs módunk rá, hogy ezt az eukarisztiáról szólónál jóval hosszabb dokumentumot minden részletében megtárgyaljuk (apostoli utódlás, a papi szolgálat új formái, női papság stb.). A keresztény egység tekintetében a döntő kérdés a papi szolgálat kölcsönös egyházközi elismerése. Ennek az elismerésnek fokozatai lehetnek: egymás papi szolgálatának merő tiszteletben tartásától a tanúságtétel közös megnyilvánulásain keresztül egészen a testvéregyház papi szolgálatának teljes elismeréséig. Ez az utóbbi már az utolsóelőtti lépés volna a teljes egyházi közösség felé, ami azonban nem jelentené a szervezeti struktúrák azonosulását és két egyházi közösség egybeolvadását (93.–100. pont). Az egyházi közösség nincs ellentétben az egyházak sajátos hagyományainak megőrzésével.

Accra a papi szolgálat kölcsönös elismerését bizonyos megegyezés irányában látja megoldhatónak. Ennek első feltétele az volna, hogy minden egyház fogadja el a püspöki hivatalt, mint az apostoli utódlás (successio episcopalis) hagyományos és látható jelét. Azok az egyházak, viszont, amelyek már birtokában vannak ennek a hagyománynak, ismerjék el a többi egyház fölszentelt papságának apostoli utódlását (successio presbyteralis), sőt – abban az esetben, ha nem volna fölszentelt papságuk – az apostoli hitben való utódlás tényét és a karizmatikus papi szolgálatot (successio charismatica).

2. Ez az elgondolás nyilvánvalóan még nem érett meg arra, hogy további megvitatás és fogalmi tisztázás nélkül megegyezésre vezessen. Ezért ebben a kérdésben még jelentősebbek azok a kétoldalú tárgyalások, amiket a katolikus egyház teológusai az anglikán és luteránus hitvallás képviselőivel folytatnak. Az anglikán–katolikus tárgyalások eredményéről szóló dokumentum, amely már 1973-ban megjelent[17], a papi szolgálat alapvető kérdéseiben messzemenő egyetértésről tanúskodik. Az erre vonatkozó katolikus–luteránus tárgyalások már szintén lezárultak, de a hivatalos jelentést még nem tették közzé. A döntő pont a kérdésben voltaképpen nem magára a papi szolgálatra, hanem az egyházi hierarchia által képviselt tanítói tekintélyre és kormányzati hatalomra vonatkozik.

Lelki hatalom és tanítói tévedhetetlenség

VI. Pál pápa tizenöt évvel ezelőtt még úgy beszélt a pápaságról, mint a keresztény egység legnagyobb akadályáról[18], és protestáns körökben még ma is általánosnak mondható az a felfogás, hogy az egység megvalósítása összeegyeztethetetlen a pápa lelki hatalmával és tanítói tévedhetetlenségének katolikus dogmájával. Szemükben a tévedhetetlen egyházi tekintély elfogadása hit és erkölcs kérdéseiben egyenlő volna a protestantizmus egyik alapelvének, a lelkiismereti szabadságnak föláldozásával. Annál nagyobb volt a meglepetés, amikor először a katolikus egyház és az anglikán közösség teológusai, majd pedig az Egyesült Államokban helyi egyházak kezdeményezésére katolikusok

és luteránusok kétoldalú teológiai megbeszélést kezdtek arról a kérdésről, hogy van-e, és milyen értelemben, lelki hatalom és tanítói tekintély az egyházban.

1. Az anglikán–katolikus tárgyalás eredményeképpen kiadott megállapodás[19] bevezetőjében megállapítja, hogy a két egyház teljes közössége végül is ennek a kérdésnek a megoldásától függ. A vegyes bizottság kifejezi meggyőződését, hogy ez a megállapodás, ha nem is oldja meg teljesen a kölcsönös nehézségeket, megmutatja azt az utat, amely megfelelő tanulási készséggel, alázatos önkritikával és szeretettel párosulva a két egyház közösségére vezethet.

A megállapodás, helyes módszertani érzékkel, a mindkét fél által vallott általános meggyőződésből kiindulva közelíti meg a vitatott kérdést. Egyik fél sem kételkedik afelől, hogy az isteni kinyilatkoztatás és a jézusi evangélium transzcendens tekintélyének kifejezésre kell jutnia az egyház tanítói és kormányzati tekintélyében, mint ahogy az egyház történeti élete folyamán kifejezésre is jutott. A kérdés a tekintély megnyilvánulásának a módjára vonatkozik. Nyilvánvaló, hogy az eredeti és legfőbb tekintélyt az egyházban maga Jézus Krisztus képviseli. A Szentlélek tevékenysége éppen abban nyilvánul meg, hogy megőrzi az egyházat Krisztus uralma alatt. Krisztus azonban uralmát nem közvetlenül a Lélek által, hanem apostoli közvetítéssel, az egyházi szolgálat útján gyakorolja. Az egyháznak tehát van tanítói és kormányzati tekintélye, de ez a tekintély teljes mivoltában szolgálati (ministerialis) jellegű. Ezt a szolgálatot azok végzik az egyházban, akiket Krisztus maga választott erre a feladatra: az apostolok és azok, akiknek az apostolok átadták ezt a felelős szolgálatot. A krisztusi-apostoli szolgálat lényegében egy, de egyházszervezeti szükségből már a második század első felében kialakult a püspöki hivatal (episcopé), s vele a szolgálat a másik két fokozata: a preszbiteri és a diakónusi. Az apostoli szolgálat ebben a hármas formában vált intézményessé az egyházban. A legfőbb szolgálati tekintélyt nyilvánvalóan az apostoli testület utódjának tekintett püspöki testület képviseli.

Az egyház a maga egészében a helyi egyházak közössége: közösségük a közös hit és közös szentségek által, valamint ezek apostoli tekintélyű szolgálati közvetítésével valósul meg. Éppen ezért az egyházi tekintély gyakorlása is közösségi jellegű. Ez a dokumentum, a II. vatikáni zsinat nyomán is, erősen kiemeli az egyházi vezetés közösségi jellegét, ami nem zárja ki, sőt megkívánja ennek a vezetésnek fokozati tagoltságát. Tény az, hogy ez a tagoltság már az első keresztény századokban jelentkezik: bizonyos püspöki székeknek, éppen apostoli kapcsolataik miatt, már kezdettől fogva vezető szerepük van. Ezek a pátriárkai székek. Köztük az első hely, Szent Péter és Pál apostolra való hivatkozással, Rómát illeti meg. Az elsőbbség (primatus) nyilvánvalóan az apostoli hit megvallásában és tanításában is érvényesült. A római püspök, mint Szent Péter és Pál egyházának feje, a többi egyházért is felelősséget érzett és tekintélyével arra törekedett, hogy az apostoli hit és a krisztusi szentségek közösségében összetartsa püspöktársait és általuk az egyetemes egyházat. S ezt a

feladatát, a történeti viszontagságok ellenére, mindmáig gyakorolta. A dokumentum elismeri a római püspök primátusát, azzal a fenntartással, hogy ezt a vezető szerepet hagyományos módon többi püspöktársával kollegiális kapcsolatban, sőt Isten népének egyre szélesebb körű bekapcsolásával gyakorolja.

A pápai tévedhetetlenségről nem sok szó esik ebben a dokumentumban. Az I. vatikáni zsinat erre vonatkozó dogmatikus kijelentése az angolszász világban nem nagy rokonszenvnek örvend. A dokumentum mindössze arra törekszik, hogy tisztázza a tévedhetetlenség helyes fogalmát, és meghatározza nélkülözhetetlen feltételeit. Ezekről azonban az észak-amerikai katolikus–luteránus dialógus részletesebben szól.

2. Az 1965-ben megkezdett észak-amerikai katolikus–luteránus dialógus hatodik témája – a hit, a keresztség, az eukarisztikus áldozat, a papi szolgálat és a pápai primátus kérdései után – kifejezetten a tanítói tekintély és egyházi tévedhetetlenség kérdése volt (1978).[20] Ennek a dialógusnak sajátos módszertani értéke az, hogy elsősorban nem közös megállapodásra törekedett, hanem arra, hogy tisztázza a vonatkozó fogalmakat, kifejtse a két hitvallás felfogását, kidolgozza a konvergens vonalakat, és ilyen reális alapon keresse annak útját, hogy az ellentéteket felfogásbeli különbséggé enyhítve közelebb hozza egymáshoz a két különböző nézetet.

Figyelemre méltó, hogy az egyházi tekintélyről az evangélium isteni tekintélyének és az egyház „fogyatkozhatatlanságának" (indefectibilitas) összefüggésében beszél. Ezzel, elvontságából kiemelve, alapvető teológiai és egyháztani igazságok kapcsolatában tekinti a kérdést. Jelentős ebben a tekintetben a Szentírás és az élő evangélium közti megkülönböztetés, amely merész áttörése a „sola Scriptura" merev protestáns elvének. A Szentírás valójában az üdvözítő isteni szeretet örömhírének, az evangéliumnak írásbeli dokumentuma, de – sic et simpliciter – nem azonosítható vele. A jézusi evangélium és annak apostoli meghirdetése ugyanis megelőzte annak újszövetségi írásbeli dokumentációját, azt követően pedig az ún. regula fidei, az apostoli és a korakeresztény zsinati döntések foglalata, pontosabban meghatározta a dokumentáció tartalmát. A Szentírás tehát csakis ebben a teljes értelemben tekinthető hitünk normatív tanúbizonyságának (norma normans non normata). Döntő lépés ez az egyházi tanítói hivatal megértése felé!

A döntő ökumenikus kérdés azonban az egyház fogyatkozhatatlanságának és tévedhetetlenségének összefüggése. A fogyatkozhatatlanság, mindkét hitvallás szerint, azt jelenti, hogy a Szentlélek vezeti az egyházat, s az egyház az eredetihez híven közvetíti az evangéliumot és az evangéliumi üdvösséget a következő nemzedékeknek, egészen a világ végéig. A tévedhetetlenség abban különbözik ettől, hogy a tévedéstől való mentesség jegyét fűzi hozzá: az egyház azért áll fönn fogyatkozás nélkül és elmúlhatatlanul az ember történeti élete folyamán, mivel a Lélek az egyházi tanítói hivatal által megőrzi attól, hogy bármi olyant tanítson, ami lényegében eltérne az eredeti jézusi evangéliumtól. Ezt a

tanítói hivatalt, a pápával az élén, az egyház püspöki testülete képviseli, tehát ha püspökök zsinaton, vagy kivételes esetben a pápa egymaga, a keresztény hit és erkölcs kérdéseiben „ex cathedra" nyilatkozik, a kijelentése minden tévedéstől mentesen igaz és megváltoztathatatlan.[21]

Luteránus részről a közeledés ebben a kérdésben úgy jelentkezik, hogy ma már a luteránus teológusok jórésze elfogadja az egyházi tanítás normatív jellegét, mert ez a Szentírás tanúbizonyságában gyökerezik és nem más, mint annak korszerű és pontosabb megfogalmazása és kifejezése. Katolikus részről viszont azzal könnyítik meg a luteránus megértést, hogy pontosabban meghatározzák, hogyan kell értelmezni az egyházi tévedhetetlenséget. Elsősorban világos, hogy ez a tévedhetetlenség nem abszolút és feltétlen, nem isteni jog bitorlása. Feltételes, vagyis Isten kegyelméből eredő tévedhetetlenségről van itt szó, amely éppen ezért szolgálati jellegű. Különben is ez az isteni ajándék (charisma) közvetlenül nem a tanításbeli kijelentésekre, hanem a felelős egyházi személyekre vonatkozik, akik hivataluknál fogva részesülnek ebben a karizmában. Éppen ezért hivatalos kijelentéseik megváltoztathatatlansága nem zárja ki azoknak a tudományosan kidolgozott hermeneutikai elvek szerint való értelmezését: azt az újraértelmezést, amit a kulturális haladás, az emberi gondolkodás változása és fejlődése egy-egy korban megkíván. Ezt újabban a Hittani Kongregáció Mysterium Ecclesiae kezdetű konstitúciója is kijelentette.[22]

G. A. Lindbeck luteránus teológus szerint a két felfogás ott találkozik, hogy a katolikus dogma azt állítja: Isten sohasem engedi meg, hogy az egyház elszakadjon Krisztus evangéliumi igazságától, a luteránusok viszont ugyanazzal a hitbeli meggyőződéssel bíznak benne, hogy ez így is van.[23] A kérdésben a döntő végeredményben az, hogy nem mi birtokoljuk Isten igazságát, hanem Isten igazsága birtokol minket! Az egyház hiszi, hogy Krisztussal mindenestől Isten kezében van.[24]

* * *

Azt hiszem, mindez elég világosan bizonyítja, hogy a keresztény egység ügye él, és további megvalósulásában nagylelkű munkásokra vár.

[1] Teológiai Kiskönyvtár III/11, 94.—97. old. [2] vö. i. m. 91.—94. old. [3] vö. i. m. 59.—81. old. [4] Breaking Barriers. Nairobi 1975. SPCK, London 1976, 60. pont. [5] Tomos Agapés, Vaticanum Phanar, 1958—1970. [6] Das offizielle lutherisch-katholische Gespräch auf Weltebene („Malta-Bericht"), in: Um Amt und Herrenmahl, O. Lembeck—J. Knecht, Frankfurt/M. 1974, 21.—51. old. [7] The Presence of Christ in Church and World, WARC, Geneva 1977. [8] One Baptism, one Eucharist, one Mutually Recognized Ministry, Accra 1974, Faith and Order Paper No. 73, WCC, Geneva 1975. [9] vö. G. J. Békés, „Rinnovamento del culto e l'unità della Chiesa" (Il momento del tema liturgico-sacramentario nel dialogo ecumenico contemporaneo), in: Lex orandi—lex credendi, Sacramentum 6, Studia Anselmiana, Roma 1980, 165.—190. old. [10] vö. P. W. Fuerth, The Concept of Catholicity in The Documents of the World Council of Churches 1948—1868, Studia Anselmiana 60, Roma 1973. [11] vö. [8] jegyzet: az Accra-dokumentum második része: The Eucharist. [12] uo. 12 és 15. pont. [13] uo. 34. pont. [14] Anglican-Roman Catholic International Commission: An Agreed Statement on Eucharistic Doctrine, Windsor 1971, in: Modern Eucharistic Agree-

ment, SPCK, London 1973, 31. old. 2. jegyzet. [15] La Cena del Signore, in: Regno-Documentazione 1 (1979) 17.—29. old. Németül: Das Herrenmahl, 1978. [16] vö. [8] jegyzet: az Accra-dokumentum harmadik része: The Ministry. [17] Ministry and Ordination: A Statement on the Doctrine of the Ministry Agreed by the Anglican-Roman Catholic International Commission, Canterbury 1973, in: Modern Ecumenical Documents on the Ministry, SPCK, London 1975. [18] AAS 59 (1976) 498. old. [19] Authority in the Church, Venice 1978. [20] Teaching Authority and Infallibility in the Church. Lutherans and Catholics in Dialogue, Minneapolis, Augsburg 1978. [21] Pastor Aeternus, Const. dogm. Vat. I. DS 3050. [22] AAS 65 (1973). [23] Infallibility. The 1972 Pere Marquette Theology Lecture. Marquette University Press, Milwaukee 1972. [24] E fejezet harmadik pontjaként a német Ökumenikus Egyetemi Intézetek munkaközösségének 1977-ben Heidelbergben tartott konferenciájáról kellene beszámolnom. Ez a konferencia átveszi az észak-amerikai dialógus tematikáját, és tovább folytatja az „ökumenikus pápaság" problémájáról szóló eszmecserét. A konferencia anyaga „Papsttum als ökumenische Frage" címen 1979-ben jelent meg (Kaiser Verlag, München—Grünewald, Mainz). Sajnos ezt az anyagot még nem tudtam feldolgozni.

Leo-Jozef Suenens

AZ ÖKUMÉNÉ CÉLJA

Hogy együtt haladjunk, tudni kell, hová megyünk. Jelen esetben: teljes világossággal meg kell határozni Jézus Krisztus egyházának azt a látható egységét, amely felé közösen akarunk tartani.

Három kérdés adódik innen: Mit értsünk a helyreállítandó egyházi egységen? Mit értsünk látható egységen? Mit értsünk Jézus Krisztus egyházán?

1. Mit értsünk „egységen"?

Egység, nem egyformaság

Először is meg kell különböztetnünk a „dogmatikus" és „történeti" egységet. Az első a hitből ered, a második egy korszak történelmi feltételeiből. Nem könnyű a „tiszta egységet" megszabadítani járulékaitól. Mi katolikus apologéták valamikor az egyház egységének jeleiként magasztaltunk olyan elemeket, amelyek semmiképpen sem függnek bensőleg össze természetével. Nem szabad összezavarni a lényegi egységet az egyformasággal.

A II. vatikáni zsinat után ez a megkülönböztetés klasszikussá vált. Dom Lambert Beaudoin egy híres írása — amelyet Mercier bíboros olvasott fel a malines-i beszélgetéseken — a következő, korához mérten merész címet viselte: „Egyesült, nem elnyelt egyház". Ma Willebrands bíboros többször célzott erre az írásra, és maga VI. Pál pápa is fölidézte Dr. Coggan canterbury-i érsek fogadásakor, 1977 áprilisában mondott beszédében. A látható egység helyreállításának kilátásában nagy helyet foglal el a pluralizmus a nem lényeges dolgokban.

Sok jelentős nyilatkozat közül hadd említsük itt VI. Pál beszédét az afrikai püspökök gyűlésén, 1969. júl. 27-én:

„A ti egyházatok – szegezte le a pápa – alapuljon teljesen Krisztus egy és ugyanazon tanításának azonos, lényeges, alkati örökségén, amint azt az egy igaz egyház hiteles és hitelesített hagyománya vallja. Alapvető és vitathatatlan követelmény ez... Nem feltalálói: őrei vagyunk hitünknek... De a kifejezés, vagyis a nyelv, a mód, ahogyan az egyetlen hitet kinyilvánítjuk, sokféle lehet, és ennek következtében eredeti: egybehangzó annak nyelvével, stílusával, vérmérsékletével, szellemével, aki ezt az egyetlen hitet megvallja. Ilyen tekintetben a pluralizmus jogos, sőt kívánatos. A keresztény élet alkalmazkodása a lelkipásztorkodás, liturgia, hitoktatás, valamint a lelkiélet terén nemcsak hogy lehetséges, hanem az egyház pártolja is... A keresztény „misztériumnak" fel kell szívódnia népetek szellemébe, hogy azután e nép eredeti hangja tisztábban, szabadabban szárnyaljon föl, beleilleszkedve az egyetemes egyház más hangjainak kórusába."

Az ökumenizmusról szóló határozat már elmondta ezt az alábbi szavakkal: „Az egyházon belül a szükséges dolgokban őrizzék meg az egységet, egyébként pedig az egyház minden tagja saját hatáskörében tisztelje a kellő szabadságot a lelkiségnek és a fegyelemnek változatos formáiban, a liturgiák különféleségében, sőt még a kinyilatkoztatott igazság teológiai feldolgozásában is; mindezekben pedig legyen gondjuk a szeretetre" (Unitatis redintegratio 4).

„Helyreállítandó" egység

Egy további kérdés: „Mit akarunk pontosan mondani, amikor azt állítjuk, hogy az egyházi egységet ‚helyre kell állítani'?"

Itt is gondosan meg kell különböztetni a hit látását a szociológia szemléletétől, amely az egyházat kizárólag történelmi jelenségnek tekinti.

Csak a hit teszi lehetővé számunkra, hogy fölfedezzük „az egyház misztériumát". Erről az egyházról beszél a Hiszekegy szava: „Hiszek az egy, szent, katolikus és apostoli Anyaszentegyházban."

A hit egyháza Jézus Krisztus ígéretének örököse: „Én veletek leszek m i n d e n n a p a világ végéig." Állandóan a Lélek indítja, töretlenül hűséges marad hozzá, hogy elvezesse a teljes igazságra.

A II. vatikáni zsinatnak a „Lumen Gentium" konstitúció első fejezetétől kezdve gondja volt arra, hogy az egyházat mint misztériumot határozza meg, még mielőtt a lényegéből folyó többi oldalát leírta volna. Sohasem szabad szem elől téveszteni a fejezeteknek ezt a sorrendjét. Igen helyesen emlékeztetett erre Msgr. Quinn, az Egyesült Államok püspöki konferenciájának elnöke: „Fontos megjegyezni, hogy a II. vatikáni zsinat az egyházról szóló fejtegetéseit nem Isten népével kezdte, amint gyakran, de helytelenül állítják. A Zsinat azzal kezdte, hogy tanulmányozta az egyházat mint misztériumot. Az egyház mint Isten misztériuma rejlik az egész zsinat tanítás mélyén. Istenben elrejtett valóság ez, amely Krisztus Jézusban nyilvánult meg, és a Szentlélek hatalma terjesztette el mindenfelé."

Őrizkedni kell tehát az olyan kifejezésmódtól, amely azt a hiedelmet keltené, hogy a mai egyházat úgy kell helyreállítani, mint ahogy egy omladozó falú vén kastélyt restaurálunk. Mintha a Lélek elhagyta volna az egyházat; mintha „egysége" nem kezdettől meglevő, alkatához tartozó adomány lenne.

Az egyház egysége, éppenúgy mint szentsége, nem a mi erőlködésünk síkján foglal helyet. Krisztus ajándékai ezek, amelyeket kezdettől fogva megadott egyházának.

Mint ahogyan az egyház szentsége nem tagjai életszentségének összegeződése, éppen úgy az egyház egysége sem a messze jövőben elérendő ideál, olyan egység, amit mi csinálunk meg vagy mi állítunk helyre, – hanem Isten ajándéka ez az egység, és ő megkívánja, hogy az ő követelményeit kövessük.

Az ökumenizmus kudarcra van ítélve – és ebben a pontban az ortodox egyház egy véleményen van a katolikussal –, ha megfeledkezik ezekről az alapvető egyházi igazságokról, és úgy mutatkoznék be, mint vállvetett erőfeszítés valami jövőbeli egyház megteremtésének érdekében.

Msgr. Philips, a „Lumen Gentium" főszerkesztője, az egyház egységéről így írt kommentárjában: „Tehát egységét is dinamikus értelemben kell érteni: az egyházba öntött Szentlélekből áradó erőnek. Ha egy a Krisztus, akkor egyházának is egynek kell lennie, minden nappal jobban: íme csírájában az egész ökumenizmus."

Az egység tehát egyszerre ajándék és feladat, birtokunkban levő és létrehozandó valóság. A helyreállításáért folyó erőfeszítések a láthatónak, a történelemnek a síkján helyezkednek el, nem pedig misztériumának szívében.

Az alapvető egység

Azt mondtuk, hogy az egyház egysége összefér a liturgikus, egyházjogi, lelki téren uralkodó pluralizmussal. De megkívánja, a megalkuvás minden lehetősége nélkül, a hitben való alapvető egységet. Nem a teológiában, mert az egyház elfogadja a teológiai pluralizmust, amennyiben ez nem érinti a hitet. Fontos tehát, hogy világosan elhatároljuk a hit lényegét.

Ratzinger bíboros igen helyesen írta, hogy „az ökumenizmus csak akkor maradhat fönn, ha nagy jelentőséget tulajdonít annak a kötelezettségnek, hogy az egyházban mindenki megossza a közös hitet."

De éppen a hit egységének ezen a szükséges területén fenyeget bennünket félreértés. Könnyen esünk abba a kísértésbe, hogy a hit „lényegének" kihámozása közben a másodlagosnak és a járulékosnak a birodalmába rakjuk azt, ami megoszt, a vitás igazságokat. Nem lehet egy látszólagos megegyezést létrehozni, mintha az lenne az „alapvető", ami „közös".

Nincsen „kivonatos kereszténység", amolyan maradéka a különbségeknek, amelyek csak járulékos variánsok lennének. Krisztus csak egy egyházat alapított, mindazzal együtt, ami hozzátartozik. Megosztottságunk botrány. De nem hatalmaz fel arra, hogy a lényegest és a járulékost a történelem kétes ese-

ményei felől határozzuk meg. A lelkipásztori irányelvek fejezetében emlékezni kell erre a követelményre.

A hiteles ökumenizmus tagadása lenne, ha a keresztények csak a legkisebb közös nevező alapján tudnának találkozni egymással. A végén még valami egyház, illetőleg keresztség nélküli kereszténységre vezethetne ez, vagy pedig egy alap nélküli „szuperegyházra".

Fontos, hogy az egységhez vezető út világos maradjon, ha azt akarjuk, hogy mindenki valóban részt vegyen a közeledésben, anélkül, hogy zavar keletkezzék benne a hitigazságok terén, és megőrizve a kellő hűséget.

Az ökumenizmus első törvénye, hogy tiszteljük a másik őszinte hitét. Máris megütközést kelt, ha járulékosnak minősítjük mindazt, ami megoszt bennünket, anélkül, hogy megtennénk a szükséges megkülönböztetéseket.

Ha például „alapvető"-nek jelentjük ki

— az olyan kereszténységet, amely elfogadja Krisztust, de az egyházat nem,

— Isten igéjét, de nem az élő hagyományt, amely fenntartja és hordozza, bár alá van vetve neki,

— a Lélek karizmáit, de nem az egyház miniszteriális és szentségi szerkezetét,

— akkor már eleve azt kívánjuk a katolikus féltől, hogy hitének lényeges pontjait tagadja meg, és így zsákutcába visszük az ökumenikus párbeszédet.

Az igazságok hierarchiája

Mindez semmiképpen sem mond ellent annak a ténynek, hogy nem minden igazság egyformán középponti. A II. vatikáni zsinat igen helyesen beszélt „az igazságok hierarchiájáról". „Igazságszeretet, jóindulat és alázatosság vezesse a hittudomány katolikus szakembereit, midőn — az egyház tanításához ragaszkodva — ökumenikus párbeszédben különvált testvéreikkel vizsgálják Isten titkait. A tanítások egybevetésekor ne feledjék, hogy a katolikus tanításhoz tartozó igazságoknak hierarchiájuk, vagyis rangsoruk van, mert más-másképpen kapcsolódnak a keresztény hit alapjához. Így egyengetjük útját a testvéri vetélkedésnek, amely serkenteni fog mindenkit, hogy egyre mélyebben megismerje és egyre világosabban feltárja Krisztus felfoghatatlan gazdagságát" (Határozat az ökumenizmusról 11).

Nyitott ajtaja van itt a közeledésnek. Azzal a feltétellel, hogy pontosan megértjük, mit jelent „az igazságok hierarchiája".

A kinyilatkoztatásban nincsenek többé vagy kevésbé kinyilatkoztatott igazságok. Mindaz, amit Isten közöl velünk, egyforma hitet érdemel.

Minden igazságot ugyanazzal a hittel kell hinnünk. De nem foglalnak el egyforma helyet az üdvösség titkában. Többé vagy kevésbé bensőséges, többé vagy kevésbé közvetlen vonatkozásban állnak Krisztussal és rajta keresztül a Szentháromság misztériumával. Egyes igazságok magát a keresztény élet lényegét illetik, mások eszközök ennek a célnak elérésére. Végül pedig van az igazságoknak egy elvont rendje, amint a teológusok felállíthatják, és van egy konk-

rét, amint az egyszerű keresztények élik. A kétféle eljárás nem azonos. A teológusoknak jobban el kell mélyíteniök ezt a kérdést; de ezt az ökumenikus ösvényt föl kell derítenünk.

Ami minket illet, fontos megjegyezni, hogy az egyház mint a Szentlélektől éltetett intézmény a kereszténység egyik alapvető miszteriuma. Nem lehet tehát „szuperstruktúrának" tekinteni és másodosztályúnak minősíteni, még ha az emberek bűne el is homályosítja jel-értékét. Az egyház az újszövetség tanításának középpontjában áll, egyszerűen azért, mert benne él tovább Krisztus az ő Lelke által.

A papi szolgálat sem valami állványzat; nem csupán funkcionális szükséglet eredménye. Alapvonásaiban az egyház lényegéhez tartozik, ennélfogva nem tűnhet el, hogy átengedje a helyét valamilyen — bármennyire is értékes — karizmatikus vezetésnek. A papi szolgálat a vezetés és az egység szolgálata, szentségi jellegű fölszentelésen alapul, amely a közösségnek belső szerkezetet ad. elidegeníthetetlen küldetése, hogy a karizmákat összhangba hozza az egyház építésére, közösséget alkotva belőle a Szentlélekben.

Igaz-e, hogy a tan elválaszt, a cselekvés pedig egyesít?

Volt egy korszak, amikor ökumenikus körökben szívesen ismételgették a mondást: „A tan elválaszt, a cselekvés pedig egyesít." Ebből azt következtették, hogy hagyjuk békében a tanbeli kérdéseket, elégedjünk meg azzal, hogy gyakorlati téren együttműködésre törekszünk.

Lukas Vischer lelkész az Egyházak Világtanácsának általános bizottsága elé terjesztett fontos beszámolójában kereken azt állítja, hogy őrizkednünk kell az ilyen túlzott leegyszerűsítéstől: „Ezt a jelszót — írja — mostanában gyakran megfordították. Mert a tapasztalat azt mutatja, hogy a cselekvés a megoszlás új formáit hozza létre az egyházakban. Ilyenformán arra a kicsit meglepő állításra jutottunk, hogy a tan egyesít és a cselekvés választ el. De nem éppen olyan elégtelen-e az egyik jelszó, mint a másik? Nem alapul-e mind a kettő hit és cselekvés furcsa szétválasztásán? Nem egyszerűen az első jelszó tévedése tűnik fel visszájáról a másodikban? Alapjában véve a cselekvésben is a hitről van szó, és a világon a különféle cselekvések eredeténél teológiák, krisztológiák és pneumatológiák állnak. Az egyházak, ma éppen úgy mint tegnap, arra hivatottak, hogy megtalálják az eszközöket egymás kölcsönös megerősítésére a közös apostoli hitben. Az egyetértés (konszenzus) egy formájára van szükségünk. Azok az összeütközések, amelyek ma az egyház cselekvését körülveszik, nem hogy fölöslegessé tennék a megegyezést, inkább nélkülözhetetlenebbnek tüntetik föl, mint valaha."

2. Miért van szükség látható egységre?

Láthatatlan és látható egység

Az ökumenizmus művelői, látva, milyen nehéz egyesíteni az egyházakat, nem egyszer abba a kísértésbe estek, hogy a keresztények tisztán lelki egy-

ségére hivatkoztak, a felekezeti határokon túl. Ezzel magát az egyház természetét ismerjük félre. A II. vatikáni zsinat a „Lumen Gentium" konstitúcióban erősen jelezte az összefüggést ugyanannak az egyháznak látható és lelki oldala között:

„Az egyetlen közvetítő, Krisztus, látható szervezettségben alapította meg és tartja fenn szüntelenül szent egyházát, amely a hit, a remény és a szeretet közössége ezen a földön, általa árasztja mindenkire az igazságot és a kegyelmet. De nem kell két valóságnak tekintenünk a hierarchikus szervekkel ellátott társaságot és Krisztus misztikus testét, a látható gyülekezetet és a kegyelmi közösséget, a földi egyházat és a mennyei javakban bővelkedő egyházat: ezek emberi és isteni elemekből álló egyetlen összetett valóságot alkotnak, amelyet ezért kitűnő analógia alapján a megtestesült Ige misztériumához szoktak hasonlítani. Amint ugyanis a felvett természet az isteni Igének szolgál, mint az üdvösségnek vele elválaszthatatlanul egyesült élő szerve, ugyanilyen módon szolgál az egyház társadalmi szerkezete az őt éltető Léleknek, Krisztus Lelkének, a test növekedésére (vö. Ef 4,16). Ez Krisztusnak egyetlen egyháza. Egynek, szentnek, katolikusnak és apostolinak valljuk a Hiszekegyben" (LG 8).

Az intézmény és az esemény

A keresztény üdvösségszemléletben elfogadhatatlan a Lélek és az intézmény, a karizmák és a szerkezet szembeállítása. Ahol ez megnyilvánul (ami megtörténik), ott túl kell jutni rajta.

Jean-Louis Leuba neuchâteli (Svájc) professzor, református teológus figyelemreméltóan megmutatta könyvében: az üdvösség eseménye egy történelmi intézményben ölt testet; ez az intézmény az esemény emlékműve, tanúskodik róla és jelzi is a világ és a történelem kellős közepén.

Megfordítva: az intézménynek nyitottnak kell maradnia a Lélek eseménye iránt, mert csak ő teheti termékennyé, jellé. Az egyház olyan közösség, amelyben a Lélek egyszerre működik az állandó intézményes karizmák meg a Lélek — rendes és rendkívüli — ajándékai által. Mindez jelenlétét és hatalmát mutatja.

Röviden: a Lélek mindig megadatik az egyháznak, hogy állandóan egyesítse és tisztogassa a Krisztus Testének evilági növekedését és szerves egységét biztosító intézményes struktúrákat, hogy mind áttetszőbbé tegye őket a Misztérium számára, amelyet ki kell nyilvánítaniok.

3. Mit értsünk „Jézus Krisztus egyházán"?

A II. vatikáni zsinat előtt a katolikus teológusok általában azonosították Jézus Krisztus egyházát, Krisztus titokzatos testét a római katolikus egyházzal, és ezt az azonosságot gyakran abszolútnak, kizárólagosnak mutatták be. Ez a tanbeli megkeményedés olyanok elleni küzdelemnek a során következett be, akik tévesen elválasztották egymástól a jogi egyházat és a szeretet egyházát, az intézményes egyházat és a lelki szabadság egyházát.

A II. Vaticanumtól kezdve, az ökumenikus mozgalom befolyására és az egyház misztériuma árnyaltabb megértésének következtében, a katolikus álláspont a Lumen Gentium 8. pontjának e szavaiban foglalható össze: „Ez az egyház ebben a világban, mint alkotmányos és rendezett társaság, a katolikus egyházban á l l f ö n n (existit), vagyis a Péter utóda meg a vele közösségben élő püspökök által kormányzott egyházban."

Az „egyházban áll fönn" kifejezés bevétele nagyban felvilágosíthatja a többi keresztényt a katolikus egyháztanról. A zsinati atyák azért nem fogadták el az eléjük terjesztett megfogalmazást – ti. hogy a Titokzatos Test: a katolikus egyház („est") –, mert véleményük szerint ez az árnyalatlan azonosítás nem fejezte ki teljesen az egyház titkát.

Ennek a változtatásnak megadott okát meg is kell tartanunk. A hivatalos beszámoló szerint azért változtatták meg a fogalmazást, mert az egyház egyes alkotóelemei megtalálhatók a többi keresztény egyházban is. Azt is megjegyezték, hogy a Zsinat többször beszél keresztény „egyházakról" vagy „egyházi közösségekről" a szó teológiai értelmében.

Az előző szempontok szerint tehát elmondhatjuk J. Hoffmannal:

„Hisszük, hogy a katolikus egyház az az egyház, ahol teljesen fennáll Krisztus egyetlen egyháza, és hogy az eukarisztikus misztérium valósága teljes mértékben osztályrésze. De nem kevésbé igaz marad, hogy dinamikus feszültségű távolság áll fenn az egyházban az üdvösség eszközeinek teljessége (amelyekről hisszük, hogy megvannak benne) és konkrét történelmi megvalósulása között; az eukarisztikus adomány teljessége és a hivők hitében meg szeretetében végbemenő megvalósulása között." (Unité Chrétienne, 1977. februári szám.)

Keresztény testvéreink helyes megértése szempontjából elengedhetetlen, hogy tudják: hogyan fogja fel a római egyház saját identitását.

A Jézus Krisztustól akart egyház iránti lényegi hűség biztonsága semmiképpen sem akadályozza meg, hogy tovább keressük az eszközöket a többi keresztény közösséggel való látható egység helyreállítására. Ezek a közösségek valóságos, de tökéletlen közösségben állnak azzal, amit mi mintegy az Úr által ültetett fa törzsének tekintünk, „folyóvíz mentében, gyümölcsöt hoz, ha itt az ideje, nem hervad levele" (1. zsoltár), jóllehet a gyenge, nyomorult emberek a történelem során nagyon is rosszul feleltek meg Isten rájuk bízott ajándékának.

Más szóval, már nem képszerűen, ezt a következtetést vonhatjuk le: Minthogy közösen birtokolnak sok mindent az egyházi javakból – mint pl. a keresztséget, az evangéliumot, a Lélek ajándékait stb. –, az összes keresztény egyházak, beleértve a római katolikus egyházat is, már most valóságos, bár tökéletlen közösségben élnek. Az ökumenikus mozgalom minden erőfeszítése arra irányul, hogy ezt a valóságos közösséget mindig kevésbé tökéletlenné tegye, hogy így egy szép napon elérhessük a hit és egyházszervezet lényeges egységének kielégítő állapotát, és mindenki együtt ünnepelhesse az egység helyreállítását, s testvérien élhessen Jézus Krisztus egy és egyetlen egyházában.

(Forrás: Oecuménisme et renoveau charismatique. Orientations théologiques et pastorales. Paris, Le Centurion 1978, 21–35. o.)

Farkasfalvy Dénes

AZ ÚJSZÖVETSÉGI KÁNON MINT AZ ÖKUMENIZMUS PÉLDAKÉPE

1) Az újszövetségi kánon problémája az ősegyházban

Közismert és mindvégig érvényes tétel: a keresztény felekezetek között a legjárhatóbb út a Szentírás marad, ez a mi legközösebb ősi kincsünk, a legszilárdabb hid, amely összeköt. Kevésbé ismert az a tény, hogy az újszövetségi biblia maga is ökumenikus alkotás: az első keresztény nemzedékek szétágazó sokféleségének egyazon hittel elfogadott és egységet meghatározó kincsesháza.

Hogy az újszövetségi kánon (27 újszövetségi irat listája) voltaképpen mikor és milyen körülmények között jött létre, jórészt kikutatlan, sok részletre talán sosem találunk feleletet. A legrégibb ismert könyvlista, az un. Muratori-féle kánon a hozzáértők többsége szerint Kr. u. 200 körül íródott. Ez már lényegében azonos a mai újszövetségi szentírás tartalomjegyzékével. Részletkérdéseket illetően még sokáig felmerültek az Egyházban viták és kételyek. Az Egyház csak a negyedik században – már a konstantini szabadság birtokában – volt képes minden kérdést tekintélyi alapon rendezni. Mindez érthető, hiszen kezdetleges körülmények között, az egyházi szervezet fejletlensége mellett és az üldözések nehézségeinek közepette 27 könyv általános elterjesztése, elfogadtatása, szövegének egységesítése és más könyvek használatának kizárása vagy korlátozása aligha volt lehetséges. Inkább az a meglepő – mind teológiailag, mind történetileg –, hogy a Muratori kánonnal egyidőben már a keresztény világ minden nagyobb gócpontjában ugyanezeket a könyveket használják a keresztények. Gallia és Kisázsia hitéről Szent Iréneusz ad tanúságot, Rómából Szent Ipoly (Hyppolitus), Alexandriából szent Kelemen, Latin-Afrikából Tertullián írásai tanúsítják, hogy a Muratori kánon mindenfelé elterjedt felfogást képvisel. A különbségek elhanyagolhatók, annyira túlsúlyban vannak azok a pontok, amelyekben a helyi egyházak mind megegyeznek. Pedig ez az egységes álláspont egyáltalán nem kézenfekvő vagy természetes. A fent idézett egyházi szerzők mind négy evangéliumot ismernek el, jóllehet a négy evangélium igazán nem a „legsimábban illik össze". A mai keresztény szemében talán (1800 év harmonizáló törekvése és magyarázata következtében) a négy mű közti különbségek nem feltűnők, de ellenséges vagy közömbös olvasótábor számára ez a négy különböző elbeszélés aligha szolgálja az evangélium sikerének ügyét. Úgy tűnik, hogy egyetlen evangélium, amely minden részletet tisztáz (s a tisztázhatatlan részleteket kihagyja), könnyebben segíthette volna a keresztény hittérítők és tanítók feladatát. Ezt már a második század közepén így látta a szír Tatianus, aki egy ilyen összesítő evangélium megírására szánta el magát. Műve, a Diatessaron saját egyházi közösségében nagy visszhangot keltett, a szír egyház évszázadokig ezt használta, nem a mi négy evangéliumunkat, de az egyetemes Egyház nem fogadta el, sőt idővel a szír egyházban is megtiltották használatát. Tatianusszal egyidőben való-

színűleg nagy számban voltak más hasonló próbálkozások is. Kettőnek fennmaradt az emléke: Origenész szerint a gnosztikus Bazilídesz egy hasonló egységesítő evangéliumot írt a saját felekezete számára; ugyanakkor nemrégiben napvilágot látott egy evangélium töredéke Egyiptomból (Papyrus Egerton 2, első kiadása 1935-ből), amely szintén a szinoptikus evangéliumok és szent János művének kombinációja. Hozzátehetjük azt is, hogy ugyanebben az időben Marcion, az egyik legsikeresebb gnosztikus szekta alapítója, szintén csak egy evangéliumot fogad el. A marcioniták evangéliuma Lukács evangéliumának lerövidített és valamelyest átírt változata. Valószínűleg Máté felhasználásával is készült, bár Marcion állítólag csak Lukács evangéliumát tartotta szavahihetőnek (az általa eszközölt megcsonkításokkal). De talán még egy további lépést is tehetünk visszafelé. Aki Lukács evangéliumának előszavát olvassa (Lk 1,1–4), nem nyeri-e azt a benyomást, hogy a szerző ugyancsak azért írta művét, hogy az őt megelőző művek és a szájhagyomány felhasználásával végre megadja azt a megbízható összefoglalást, amely más hasonló írások használatát feleslegessé teszi? Mint látjuk, a „négyformájú" (tetramorphous – szent Iréneusz kifejezése) evangélium elfogadása és annak a gondolatnak elvetése, hogy az Egyház csak egy evangéliumot használjon, egyszerre kívánta az egységet és egyetemességet szolgálni, de ugyanakkor nem a könnyebb utat jelentette a terjeszkedő kereszténység számára.

Vizsgáljuk meg a kánon többi részét is. A második század során a gnosztikusok minden irányban kiterjesztik érdeklődésüket. Az apostoli iratok száma tömérdek. Tudjuk, hogy az egyiptomi Valentinusz követői óriási repertoárral rendelkeznek. Minden olyan irat, amely spekulációiknak megfelel, ilyen vagy olyan apostol neve alatt bekerül a szent könyvek közé. Az ő magatartásuk a legtágabb értelemben „ökumenikus". Hogy egy ilyen apostoli könyv esetleg túl újnak tünik, mert a régebbi keresztény forrásokban nincs róluk szó, az nem izgatja őket. Mint mondják, a legtöbb apostol titkos hagyományokat bízott kedves tanítványaira, ezek a szekta határain kívül nem voltak ismeretesek soha. Maga Krisztus is – szerintük – titkos hagyományokat hagyott hátra, s ezt az ő legbizalmasabb választottaik foglalták írásba. Ezen az alapon persze minden írásmű, mint titkosan hátrahagyott irat vagy titkos szájhagyomány hordozója, szent könyvnek minősülhet. Hogyan tud ennek az Egyház gátat vetni? A kérdés azért is nehéz, mert hiszen az apostolok köztudomásúlag nem foglalkoztak írással, az igazi apostoli iratok nagyrészét is valószínűleg az apostolok tanítványai, tolmácsai, „íródeákjai" alkották meg. Hogy lehet határt szabni a valódi apostoli mű és a hamisítvány között, ha még a nagytudományú Pál apostol esetében sem világos (nem volt világos a második században és nem világos ma sem), hogy melyik levelének melyik részét fogalmazta vagy mondta tollba önmaga, és mit íratott meg tanítványaival. Lám, ebben a helyzetben a kitűnően szervező Marcion megint csak megtalálja a maga megoldását. Csak a római levél, a galaták levele, a korintusiak és tesszalonikaiak két-két levele és a filippiekhez írt levél kerül bele kánonjába, azok is ügyesen megkurtítva és átfogalmazva, ne-

hogy Marcion teológiájának ellentmondjanak. A többit mint hamisítványt elveti, és más apostoltól, mint Páltól elvben nem fogad el semmiféle írásművet.

A helyzetet tovább bonyolítja a prófétai könyvek megjelenése. Ezek a Szentlélek adományai alapján ihletett látnokok művei. Ilyen a Titkos Jelenések könyve, de bizonyára sok hasonló írásmű jött létre, még ha sok nem is maradt ránk belőlük. (A harmadik-negyedik század egyik eretneksége, a montanizmus ilyen művekre támaszkodott, az egyházi ellenhatás pusztította el a könyveket.) Fennmaradt például a római Hermas nagysikerű látomássorozata az Egyház sorsáról, amit a második században nem egy keresztény közösség szent könyvnek tartott, Még a Muratori-féle kánon is hadakozik ellene, mondván; túl késői eredetű ahhoz, hogy apostoli könyvnek tartsuk. Hogy az egyházi prófétáknak nagy tekintélyük volt, az nemcsak Pál apostol leveleiből ismeretes, de tudjuk a Didachéból is. (Ez a könyv maga is a „szent könyv" igényével íródott, mert címe szerint „A tizenkét apostol tanítása" található benne, talán még az első század végéről való.) Vajon milyen alapon válogatott az egyház az ihletett próféták művei között? Milyen alapon rendezte a kánont, amelybe végül is csak egy ilyen prófétai könyv került?

Már a fenti rövid áttekintés érezteti velünk, mennyire feszült az a helyzet, amelybe az Egyház a második század közepén került. Sokan sokféle megoldással kísérleteztek. Mindenesetre erősen élt még a szájhagyomány. Papias kisázsiai püspök tanúsága szerint ez az „élő szó" még erősebbnek és megbízhatóbbnak tűnik a második század első felében, mint az írásos emlékek. Talán a szájhagyomány erejét tükrözi az ún. Tamás-evangélium is, amely néhány évtizeddel ezelőtt bukkant ki az egyiptomi homokból (Nag Hammadi leletek), és furcsa válogatását tartalmazza a szinoptikus evangéliumokban található mondásoknak. Minden bizonnyal ez a válogatás is olyan, mint Marcioné: előre meghatározott teológiai szempontok szerint választja ki, alakítja át, vagy veti el a hagyomány adatait. Ebben a helyzetben az Egyház feladata kettős. Határt kell szabnia a burjánzó eretnek iratoknak, és ugyanakkor nem szabad, hogy a hagyomány teljessége csorbát szenvedjen. Az üldözött egyház szervezetileg is fejletlen, és minden kérdés túl bonyolultnak tűnik. A fejletlenségre jellemző, hogy Marcion első fellépésekor kedvező fogadtatásra talált Rómában. Csak amikor a vezetőség átlátta, hogy alaptétele (az ószövetség félretevése) alapjaiban forgatná fel a keresztény hagyományt, akkor adták neki vissza hatalmas pénzadományát, és szakítottak meg vele minden további közösséget. Feltehetően Valentinusz is először nagy sikerrel működött Rómában, és csak nagysokára látták át, hogy álláspontja szemben áll a keresztény hagyománnyal.

A megoldást, úgy tűnik, sok tényező kölcsönhatása tette lehetővé a második század végén. Mindenesetre kimagaslik az a tény, hogy akik a kánon végső formájáról döntöttek, párosították az ökumenizmus nyíltságát a katolicitás igényével. Milyen szempontok segítették az egyházat abban, hogy a kánon egyszerre megtartsa mindazt, ami lényeges (azaz a szektásodást elkerülje), és egyben el ne merüljön a gnosztikus bölcselkedés ingoványában?

2) A kánon kritériumai

a) Apostoli eredet

A kereszténység egészében – minden ágában és csoportjában – kezdettől fogva élt az apostoli tekintély elve. E kérdésben a gnosztikusok is tartották a hagyományt, hiszen másképpen nem tulajdonították volna írásműveiket apostoli szerzőknek. A hagyományhű csoport azonban az apostoliság elvét radikális következetességgel alkalmazta. Hogy melyik írásmű valóban apostoli eredetű, azt nem a címe mondja meg, hanem az apostoli eredettel és töretlen hagyománnyal rendelkező egyházak. Ezekben a helyi közösségekben az egymást követő vezetők láncolata (apostoli szukcesszió) biztosítja az apostoli eredetekkel való valóságos kapcsolatot, az eredeti hagyomány tényleges fennmaradását. De melyek az apostoli egyházak? Meglepő módon igazában csak három apostol nevével találkozunk. Annak ellenére, hogy az evangéliumok tizenkét apostolról szólnak, és ezenkívül meglehetősen korán Pál apostol is egyenlő ranggal és tekintéllyel hirdeti az igét, a legrégibb elbeszélések vagy utalások csak Péter, János, Jakab és Pál működését részletezik. Pál szerint is Péter, János és Jakab az egyház „oszlopai" (Gal 2,9). Az a tény, hogy a Jakab apostol vezette jeruzsálemi közösség a Kr. u. 70-ben véget érő zsidó háború következtében szétszóródik és elpusztul, érthetővé teszi, hogy csak Péter, Pál és János neve szerepel az apostoli eredetű egyházak alapítói között. A kisázsiai egyházak egy része még a második század közepén is emlékezik János apostol köztük töltött utolsó éveire. Pál apostol működésére emlékezik ugyancsak Kisázsia és a görög félsziget. Ugyanakkor Róma keresztényei Péter és Pál köztük tartózkodását és körükben elszenvedett vértanúhalálát tartják számon. A kánon szinte kizárólag ezekre az apostolokra hivatkozó vagy körükből származó könyveket tartalmaz. Márk római eredetű evangéliumát korai hagyomány (Papiász) Péter hithirdetésére vezeti vissza. Az első Péter-levél feltehetően Péter utasítására és tekintélyével íródott, a második Péter-levél is az ő tanítása alapján próbál utat mutatni a kezdődő gnoszticizmus zavarában. János tekintélye alapján kerül a kánonba e negyedik evangélium, három levél és a Jelenések könyve. Pál tekintélyével alapozzák meg Lukács evangéliumának kánoni rangját, akitől, mint Pál egykori kísérőjétől a hagyomány ezt a művet, valamint az Apostolok Cselekedeteit származtatja. Tizennégy levélnek Pál a tényleges (Róm, 1-2 Kor, Gal, Fil, 1-2 Tesz) vagy névleges szerzője. Az efezusi és kolosszei levél páli szerzőségéről már legalább egy évszázada széles körű vita folyik. A pasztorális levelek (1-2 Tim és Tit) közvetlen szerzője a kutatók nagyobb része szerint nem Pál. A Zsidókhoz írt levél egész biztosan nem Pál műve, minden bizonnyal nem is levél, annak ellenére, hogy a végén levélszerű befejezést találunk, amelyben Pál kísérőjéről és tanítványáról, Timóteusról történik említés. Vajon erre a záradékra volt szükség, hogy ez az írásmű, mint a páli hagyomány része bekerüljön a kánonba? Mindenesetre látjuk, hogy Pál apostol irodalmi tevékenységének folytatói az ő tekintélyét használva foglalták írásba azt, amit tanítása részének

tartottak. Hogy erre a Pál által használt irodalmi formát, az apostoli levél formáját használják, egészen érthető. A kánon az említett könyveken kívül még három művet tartalmaz.

Ezek (Máté evangéliuma, Jakab és Júdás levele) a palesztinai zsidókeresztény köréből származnak, nagyban és egészében azt a hagyományt rögzítik, amely a jeruzsálemi egyházzal és vezetőjével, Jakabbal van kapcsolatban.

Látjuk tehát, hogy a kánon minden műve valamilyen apostoli tekintély révén kapta rangját. A 19. század liberális kritikusai megmosolyogták az ősegyház kánoncsinálóit, hiszen igazában egy mű sincs köztük, amely a szó szoros, mai értelmében a tizenkét apostol egyikétől, mint irodalmi szerzőtől eredne. De vajon elvárjuk-e azt, hogy ezek a jobbára egyszerű galileai halászemberek görög nyelven könyveket, teológiai tartalmú leveleket írjanak? Az a hagyomány, ami szerint Máté evangéliuma egy elveszett arám nyelvű műre támaszkodik, s így esetleg a tizenkét apostol egyikének alkotása volt, hihető, de nem tekinthető bizonyítottnak. Hogy János, Zebedeus kisebbik fia valóban egy olyan gigantikus irodalmi alkotás szerzője, mint a János-evangélium, szintén elképzelhető, de joggal merülnek fel kérdések. De talán hibás is az az elképzelés, amely az első hithirdető csoport tagjaiból mindenképpen irodalmi szerzőket akar csinálni, hogy így biztosítsa az újszövetség legfőbb könyveinek apostoli eredetét. Inkább arról van szó – ahogy ezt szent Iréneusz olyan jól látta –, hogy az apostoli hagyományokat garantáló apostoli egyházak ezekről a művekről tanúsítják, hogy bennük apostoli tanítás nyert kifejezést. Ezért látnak bennük „kánont", azaz „szabályt" a hit számára. Olyan könyvek, amelyek a hit forrásai és egyben mértékadó határkövei is.

b) A teljesség igénye

Szent Iréneusz logikusan érvel, amikor az írások apostoli voltát nem pusztán történeti vagy filológiai módon kezeli. Ezek az írásművek azért alapvetőek az egyház számára, mert bennük az apostoli eredetű hagyomány nyert kifejezést, az a hagyomány, amely az apostoloktól ered, akárcsak a legrégibb és legtekintélyesebb egyházak és azok vezetőinek tekintélye, püspöki rangja és szerepe. Az írásoknak ezt az egyházi szerepét még jobban megértjük, ha rávilágítunk arra, hogy az apostoli iratok és a püspöki utódlás ugyanazon helyzet, sőt mondhatnánk válság szülöttei. Egyrészről az első keresztény nemzedék kihalása, másrészről a legelső apostoli eredetű közösség, a jeruzsálemi egyház elpusztulása Kr. u. 70 körül olyan helyzetet teremtett, amelyben a hagyomány továbbadása, folyamatos fennmaradása komoly veszélyek közé került. Hozzátehetjük még azt a tényt is, hogy Péter és Pál Néró alatti kivégzése Rómában minden bizonnyal váratlan krízist jelentett az általuk alapított és tőlük függő, irányításuk alatt álló egyházaknak. Ha más nem, ez a tragédia ébresztette rá az egyházat arra, hogy az ő létüket sem kímélik meg a történelem viharai. Aligha kétséges, hogy ez a helyzet késztetett az evangéliumok megírására. Pál apostol

első levelei ugyan nem ilyen történelmi meggondolásból születtek, az azonban kétségtelen, hogy leveleinek további másolása, körözése, összegyűjtése és, ha jól sejtjük, a nem Páltól származó, de Pál neve alatt írt és körözött levelek megalkotása már ennek a veszélyhelyzetnek a terméke. Ezért az a tény, hogy az apostolok halála után az ő nevük alatt „posztumusz" levelek születnek, nem kell, hogy rögtön a „kegyes csalás" gyanúját juttassa eszünkbe. A páli irodalmi forma – a keresztény közösséghez írt levél, mint hithirdető és pasztorációs eszköz – olyan újítás volt, amely természetszerűen kínálkozott, hogy a még le nem írt páli hagyományokat is a tanítványok tollából, de Pál neve alatt rögzítse. Látjuk tehát, hogy az apostolok nevében vagy neve alatt készült újszövetségi iratok már keletkezésükben a keresztény tanítás teljességét kívánták írásban lefektetni. Azok a levelek, amelyek apostolisága minden valószínűség szerint „posztumusz", próbálnak leghatározottabban állást foglalni az apostoli tekintély mellett, hogy így elejét vegyék a gnosztikus tanítások burjánzásának. A kánon kialakulásában tehát jelen van mindvégig az a törekvés, hogy a szerteágazó keresztény hagyományok minél teljesebb módon találjanak képviseletet az újszövetségi írásokban, azaz, hogy e g y ü t t e s e n képezzék a későbbi nemzedékek számára az eredeti tanítás foglalatát. A második század keresztényei, akik a hagyomány egészét próbálják megőrizni, sosem hajlandók egyik vagy másik apostol mellett lándzsát törni. Marcionnal szemben, aki „az Apostolról" egyesszámban beszél (és csak szent Pál tekintélyét ismeri el), hangsúlyozzák az apostolok összességét, a tizenkettőt, mint közös alapot (vö. Jel 21,14); az apostol o k tanítását nevezik mértéknek és mércének minden hitbeli kérdésben.

c) E r e t n e k e l l e n e s i r á n y

A kánon nem valami elméleti és eszményi teljességet akar összefoglalni. Kifejezetten „tendenciózus" módon, azaz bizonyos irányzatok védelmében, illetőleg irányzatok ellen jött létre. Röviden: antignosztikus, azaz a gnoszticizmus eretnekségével szembeszállva akar irányt mutatni. A gnoszticizmus eredetét és lényegét illetően a kutatók nem értenek egyet. Az mégis aligha kétséges, hogy olyan eszmei áramlattal, ideológiával van dolgunk, amely jobbára filozófiai előítéletekre alapul. Mindenekelőtt a b e l s ő embert, a vallásos élmények és ismeretek alanyát hangsúlyozza, szembeállítva a külső, vagy testi emberrel, aki része az anyagi világnak. A gnoszticizmus számára a kereszténység csak egyike a sok gondolati és ideológiai forrásnak: a keresztény Egyház tanításait felhasználja, de igazában csak azokat az elemeket válogatja ki, amelyek előítéleteinek megfelelnek. Célja a belső ember megváltása az önismeret, a belső szabadság felfedezése és megvalósítása révén. Ez igazában önmegváltás; sem a megtestesülés, sem a kereszthalál révén történt megváltás gondolata nem illik rendszerébe. A test feltámadásával alig tud mit kezdeni. Ugyanakkor a keresztény iratok egy része sok olyan szöveget tartalmaz, amelyek a szövegösszefüggésből kiszakítva mégis nagyon megfelelnek a gnosztikus gondolatoknak. Amikor

Pál a test és lélek harcáról, a lelki ember magasabbrendűségről beszél, vagy a lelki tudás személyes és titkos jellegét említi, vagy amikor szent János azt írja, hogy „a Lélek, ami éltet, a test nem használ semmit" (Jn 6,63), úgy tűnhet, mintha a gnosztikus gondolatok szerint fogná fel az üdvösséget. A kánon összeállítói azonban nem azt teszik, hogy az ilyen gnosztikusan csengő sorokat vagy szövegrészeket kihagynák a szentírásból, hanem inkább azon vannak, hogy a keresztény tanítás egésze írásba foglalva minden helyi közösség liturgikus olvasmányává váljék. Valószínűleg szent Iréneusz és alexandriai szent Kelemen voltak az elsők, akik a gnoszticizmus elleni harcban tudatosították, hogy a gnoszticizmus elsősorban féligazság, főképp avval rombol, amit tagad vagy kihagy, nem avval, amit állít. Az ő teológiájuk megmutatja, hogy a keresztény igazság teljessége az egész ember megváltását célozza, nemcsak a belső emberét, de azét is. A „nemcsak ... hanem ... is" katolikus gondolkodása ezeknél a korai szentatyáknál válik elsőként tudatos programmá.

A gnosztikusok ugyanakkor zárt filozófiai rendszert keresnek görög bölcseleti eszményképek szerint. Az antignosztikus szentatyák nem zárkóznak el a bölcselettől, legnagyobbjaik a bölcselet keresztény használatában is nagyok. A kánont azonban nem egy bölcseleti rendszer nevében határozzák meg, hanem mint a Krisztustól eredő apostoli tanítás teljességét, mint egy szerteágazó, de történetileg közös tőből táplálkozó hagyományt. Számukra a hit nem ideológiai rendszer, elfogadása nem azonos a megértéssel, teljes megértése nem is lehetséges, hiszen a hit Isten titkairól beszél, amelyek emberi rendszerbe maradék nélkül, kimeríthetően nem foglalhatók. Ezért nyugodtan kiállnak a hagyományok látszólagos sokfélesége mellett, azoknak együttesen érvényt szereznek a kánonban, és nem zavarja őket az a tény, hogy a kánon nem felel meg egyetlen filozófiai rendszer elképzeléseinek. Ez a kánon tehát azt sugallja, hogy a kereszténység egyetlen zárt rendszerbe való beszorítása már eleve lehetetlen. Nem a hit szolgálja a bölcselet rendszerét, hanem a bölcselet elemeit kell a hit szolgálatába állítani, amikor hitünket teológiai megértéssel kívánjuk párosítani.

d) A vértanúság pecsétje

Az apostoli tanúságtétel pecsétje az apostolok vértanúhalála volt. Az egyházi hagyomány szent Jánoson kívül mind a tizenkét apostolt vértanúként tiszteli, sőt még János vértanúhaláláról is fellelhető töredékes (és valószínűleg nem megbízható) hagyomány. Azonban csak Péter és Pál vértanúságának körülményeiről van biztos és konkrét ismeretünk. E két apostol vértanúságának ténye a kánon alkotói számára minden jel szerint rendkívül fontos tény volt. Az utóbbi évszázadok bibliakritikája gyakran elmondotta, hogy minden bizonnyal sem a második Péter-levél, sem Pál pasztorális levelei nem közvetlenül az apostolok művei. Arra azonban aligha mutatott rá, hogy bekerülésük a kánonba pontosan azt biztosította, hogy a két apostol vértanúhaláláról mint apostoli te-

kintélyének pecsétjéről a kánon keretein belül is írásos emlék maradt. A második Péter-levél ugyanis azt a Pétert állítja elénk, aki közeledő halálának tudatában (2Pét 1,13–14) szegül szembe a gnosztikus tanokkal (1,16–17; 2,1–3) és az apostoli hagyományhoz való hűségre serkent (3,2). A pasztorális levelek egyrészt a tévtanokkal szemben az apostol tekintélyének erejét állítják (1 Tim 1, 10–11; 4,1–11; 4,20; 2 Tim 2,14–21; Tit 1,10–15; 3,9–10), másrészt az apostol vértanúságának állítanak emléket, úgy ábrázolván őt, mint aki súlyos bilincsekben a végső tanúságtétel koronáját várja. Ez utóbbi szempont a második Timóteus-levél visszatérő témája: „A jó harcot megharcoltam, a pályát megfutottam, a hitet megtartottam. Most készen vár az igaz élet koronája..." (2 Tim 3,7–8). A vértanúság gondolata jelenik meg a szentjánosi iratokban is. Maga a Jelenések könyve behatóan foglalkozik a vértanúság gondolatával. Ez az az újszövetségi könyv, amely leginkább rámutat arra a szellemi miliőre, amelyben az első század fordulóján a kisázsiai közösségek éltek. A római birodalom óriási gépezete itt jelenik meg először, mint olyan ellenséges hatalom, amely az Egyházat végeláthatatlan szenvedések sorozatának teszi ki. Meglepő azonban az a tény, hogy a János-evangélium is, mielőtt bekerült volna a kánonba, egy fejezettel – egy függelékkel – bővült: a 21. fejezetben nemcsak Péter különleges főpásztori szerepéről, hanem vértanúságáról is szó van. Péter háromszoros tagadására emlékeztetve, a szerző közli Péter hármas szeretet-vallomását, amelyre Jézus a nyáj legeltetésének parancsával válaszol. Persze éppen a János-evangéliumból tudjuk, hogy „a jó pásztor életét adja juhaiért" (Jn 10,11). Jézus közli is Péterrel, hogy erőszakos halállal fogja szeretetének utolsó tanújeleként „megdicsőíteni Istent" (Jn 21,19). Ugyanakkor a maradék versek biztosítanak minket arról, hogy a „szeretett tanítvány", akitől az evangélium származik, bár nem halt vértanúhalált, a maga módján ugyancsak Jézust követte.

Nem kétséges, hogy a korai Egyház számára lényeges különbséget jelent egy olyan kánon, amely nemcsak az apostoli tanítást, de az apostolok vértanúhalálát is példaképnek állítja. A gnosztikusok tudvalevően a páli leveleket és a János-evangéliumot igyekeztek a maguk érdekében kihasználni. Ugyanakkor viszont a vértanúság gondolatát elvetették. Az üldöztetések idején abban látták a megoldást, hogy a külső, fizikai cselekedetek lényegtelen voltára hivatkozva, megengedték a hit álcázását és nem követelték meg, hogy a hívek életüket adják meggyőződésükért. Ez természetes is volt számukra, hiszen Krisztus valóságos testi halálát is kétségbevonták. A gnosztikus tanítás szerint az Ige elhagyta Jézust még halála előtt, és evvel „becsapta" a Sátánt, aki azt hitte, hogy képes Őt megölni. Már antiochiai szent Ignác méltatlankodva kiált fel e gnosztikus felfogással szemben: „Ha az ő (Krisztus) szenvedése csak szemfényvesztés volt, akkor én miért vállaljak börtönt? Miért harcoljak a vadállatokkal? Ez esetben az én halálom is értelmetlen" (Trall., 10). Valóban, az újszövetségi kánon úgy fogja össze az apostoli hagyomány egészét, hogy ugyanakkor a vértanúságra nevel: a végsőkig való kitartás követelményét állítja fel, bátorításával a végső tanúságtételig elkísér.

3) Összegezés

A fenti gondolatok többoldalú vizsgálódás eredményei. Inkább elgondolkoztatni akarnak, nem vezérelnek közvetlenül semmiféle ökumenikus tettre. De talán segítenek abban, hogy az ökumenizmushoz új alapokat találjunk.

Az újszövetségi szentírás, ahogy azt az ősegyháztól kaptuk, mintegy 100 év keresztény tudásának és tapasztalatának összegezése. Az eredeti keresztény tanítást kívánja összefoglalni, de nem úgy, hogy zárt rendszert ad, hanem inkább egy széles tablót tár elénk. Sok kérdést – főképp a történelem és a filozófia terén – nyitva hagy, ugyanakkor antignosztikus irányban határt szab a spekulációnak, a keresztény hagyomány önkényes megszabdalását és átalakítását elítéli. Együtt olvastatja Pál leveleit a páli tanítványok tanúságtételével (pasztorális levelek). Melléjük teszi Péter alakját, az általa hitelesített evangéliummal (Márk) és a köréből számazó, illetőleg őt igazoló levelekkel (1–2 Pét). Szavatolja a zsidókeresztény hagyomány érvényét (Máté evangéliuma, Jakab és Júdás levele; talán a Zsidókhoz írt levél is inkább ide sorolható, mint a páli örökséghez). Beiktatja az egész jánosi hagyományt (Jn, 1–3 Jn, Jel), de úgy, hogy János és Péter kapcsolatát világossá teszi (Jn 21). Péter és Pál együttes tanúvallomását leginkább az Apostolok Cselekedeteiben szemlélteti, megint világosan ellentmondva annak a gnosztikus tételnek, hogy Péter és Pál a korakeresztény egyház ellenpólusai voltak (Marcion). Lehetséges, hogy Lukács látta meg elsőnek azt az ökumenikus feladatot, amely később a kánon kialakításához vezetett. Ő próbált először egy olyan evangéliumot írni, amely a sokféle hagyományt egybefogja (Lk, 1–4), majd leírta az első keresztény közösség ideális egységét, Pál és Péter egyetértését az apostoli zsinaton, a főapostolok (Péter, Pál, János és Jakab) egybehangzó és összehangolt működését. Evangéliumának bevezetője szinte a kánon megalkotásának programjaként vehető: írásba foglalni mindazt, amit „ránk hagytak azok, akik kezdettől fogva szemtanúi és hirdetői voltak az igének" (Lk 1,2). Igazában az ő kétkötetes műve (Lk – Csel) bővült ki a mai kánonná, amely magában hordja a „négyarcú" evangéliumot, és mintegy kiegészíti az Apostolok Cselekedeteit egy sorozat apostoli levéllel (a Jelenések könyve is hét levéllel kezdődik!).

Mint látjuk, a kánon szerkezetében több a belső egység, mint amennyi első pillanatra észrevehető. Mégis az az anyag, amit egységbe fog, széles variációkat enged meg, nem törődik a részletkérdések történeti vagy filozófiai összehangolásával. Ilyen egységet teremtett a Szentlélek az általa ihletett szent iratok összességében. Vajon nem ad-e evvel bőséges útmutatást arra, hogy milyen egységbe fogjuk össze a történelem viharaiban egymástól elkülönült keresztény felekezeteket?

Cseri Gyula

A REFORMÁTUS EGYHÁZAK ÉS TEOLÓGIA FŐBB VONÁSAI

1) **Mit jelent az, hogy „református"?** Legtalálóbban a „református" jelzővel határozhatjuk meg azt a teológiai hagyományt és azokat az egyházakat, amelyeknek lényeges vonásait itt bemutatjuk. A meghatározás mint az illető egyházak önmegjelölése már a 16. sz. közepétől használatos. Esetenként alkalmazzák a „kálvinista" jelzőt is, utalva ezzel Jean Calvin (1509–1564) reformátor és teológus döntő jelentőségére a református egyházak és teológiai hagyomány létrejöttében. A „kálvinista" megjelölést azonban a református egyházak általában elutasították. A Református Világszövetség 1970-ben Nairobiban tartott nagygyűlésén – a kongregacionalista egyházak belépése alkalmából – a „Református Egyházak (presbiteriánus és kongregacionalista)" hivatalos elnevezést fogadta el.

Ellentétben a lutheránus egyházakkal és Világszövetséggel a „kálvinista" megjelölés nem használatos mint hivatalos önmegjelölés. A kettő között különben is csak távoli párhuzamot vonhatunk. A református tradícióban kevésbé hangsúlyozták a mérvadó teológusok és reformátorok személyét, kizárólagosabb hangsúlyt kapott a Szentírásnak mint Isten Igéjének és abszolút normának, valamint a hitvallási iratokban kifejeződő közös meggyőződésnek a jelentősége. Ezért használták ezek az egyházak gyakran az „Isten Igéje szerint reformált egyház" elnevezést.

A „kálvinizmus" ezenkívül vallás- és kultúrtörténeti értelemben átfogóbb fogalom, mint a Kálvin teológiáján tájékozódó egyházak tanítása és cselekvése. Magában foglal politikai és társadalmi dimenziókat is, valamint egy átfogó világszemléletet. (Tekintsünk itt most el Max Weber sokat vitatott és bírált állításától a kálvinizmus és a kapitalizmus történelmi összefüggését illetően. Weber tézise a modern kutatásban a „death by a thousand qualifications", az ezer beszűkítő meghatározás következében beállott „halált" szenvedte el.) Angolszász területen használatos a „presbiteriánus" megjelölés is. Ez éppen úgy, mint a református tradícióhoz tartozó kongregacionalista egyházak elnevezése a református egyháztan és egyházi szervezet két lényeges vonására utal: a presbiteri kormányzásnak és a helyi gyülekezetek függetlenségének az elvére.

A református egyházak a 16. sz.-i egyházi reformmozgalom két főágának az egyike. Kezdetben a lutheri irányzat is használta ezt az önmegjelölést. Joggal, hiszen a szó maga „megújítottat" jelent. Az egyház Szentírás szerinti reformja volt mindkét irányzat célja. A reformáció e két fő ágának közössége és különbözősége először 1529-ben, Luther és Zwingli marburgi disputáján (okt. 2–4.) vált nyilvánvalóvá. Az ellentétet az évszázadok során számos uniós törekvés igyekezett megszüntetni. Nagyjelentőségű ezek között a Leuenbergi Konkordia (1972), amely a két egyházközösség közös teológiai dokumentuma. Kálvin fő mű-

ve, az „Institutio" nem volt más, mint uniós szándékú dogmatika. Szervezeti unió azonban csak a 19. sz.-ban jött létre német területen.

A református irányzat kiemelkedő képviselői a svájci Zwinglin kívül elsősorban Kálvin, Heinrich Bullinger (Zürich), John Knox (Skócia), Magyarországon pedig Szegedi Kis István és Méliusz Juhász Péter voltak. A világon élő kb. 50 millió református keresztény zöme kisebbségi egyházakban él. Európában Svájcban (3 millió), Hollandiában (4,5 millió), Nagy-Britanniában (4,5 millió), Franciaországban (800 000), Németországban (2,5 millió), Magyarországon (2 millió) és Romániában (800 000) találhatók nagyobb számban. A legtöbb református az Egyesült Államokban él (13 millió), nagyobb egyházak vannak ezen kívül még Kanadában (3,5 millió), Ausztráliában (1 millió), a Délafrikai Köztársaságban (2,5 millió), Kenyában (1,5 millió), Koreában (1 millió), valamint Indonéziában, Kínában, Kamerunban és Japánban.

2) **A Szentírás mint Isten Igéje és az egyház megújulásának mértéke.** Amint említettük, a reformáció teológiájának központi kérdése az egyház megújulása volt. Ez nem az egyes keresztény hitbeli vagy erkölcsi megújulását jelentette, nem is csupán az egyház szerkezeti reformját, hanem az egyháznak mint Krisztus testének a bűnbánatát és megújulását tévedéseiből és hibáiból, egy a Szentíráson tájékozódó egyházkritika és egyházról szóló tanítás alapján. Ezért tárgyalják a református hitvallási iratok a Szentírásról szóló tanítást az ekkleziológián, vagyis az egyháztanon belül. A reformáció református ágazatában is kezdettől fogva összekapcsolódott az egyház reformjának és a Szentírás értelmezésének a kérdése. A „sola scriptura" reformátori elvének a jelentőségét ebben a történelmi összefüggésben kell méltatnunk.

A református teológia a Szentírást Isten Igéjének, emberhez szóló szavának tartja. Ez a hit és keresztény élet abszolút mértéke. A bibliai kinyilatkoztatást követő egyházi hagyománynak csupán magyarázó jelentősége van, ezért állandó kritikára is szorul. Ez vonatkozik a református egyház hitvallási irataira is, amelyeket – ellentétben a lutheri hitvallási iratokkal – nem foglaltak mérvadó gyűjteménybe, és amelyekről az egyik legtekintélyesebb református hitvallási irat, Heinrich Bullinger Második Helvét Hitvallása megállapítja, hogy kijelentéseik állandó felülvizsgálatra szorulnak.

Az egyház tanítói hivatalának értelme a Szentírásban kifejeződő Ige hirdetése, tehát gyakorlati jellegű. Hasonlóan gyakorlati értelme van a teológia tudományának is, amely elsősorban a Szentírás megértését és magyarázatát szolgálja. Az egyháznak az Igéhez való viszonya dialektikus. Létének értelme az igehirdetés, a Szentlélek közreműködése által maga is az Ige-esemény része, ugyanakkor azonban az Ige alapján állandó felülvizsgálatra szorul.

A kinyilatkoztatásnak három lényeges mozzanatát különbözteti meg a református teológia: a) A Szentháromság Isten kinyilatkoztatja magát Jézus Krisztusban és a Szentlélek által, b) a kinyilatkoztatás mint Isten Igéje a Szentírás szövegében és c) az egyház igehirdetésének eseményében. Az igehirdetés tehát

nem elmélkedés vagy tanbeli tanítás, hanem a Szentírásban foglalt isteni Igének a hirdetése. Mivel az írott Ige elválaszthatatlan a testet öltött Igétől Jézus Krisztus személyében, azért az igehirdetés (prédikáció) mindig Jézus Krisztusnak, mint Isten Igéjének a hirdetése. Az elmondottakból ered a református prédikáció lényege és formája: mindig írásmagyarázaton — egy konkrét bibliai szövegen — alapuló evangéliumhirdetés, amely egyben az istentisztelet lényege is.

A Szentírással kapcsolatban a református teológiát kezdettől fogva három kérdés foglalkoztatta különösképpen: Isten Igéjének és a Szentírásnak a viszonya, a törvény és az evangélium viszonya (ez magában foglalja az Ó- és Újszövetség összefüggésének a kérdését is), valamint Isten Igéjének és az igehirdetésnek a viszonya.

Isten Igéje és a Szentírás között exkluzív kapcsolat áll fenn. A Szentírás azonban nem azért kizárólagosan Isten írott Igéje, mert az egyházi hagyomány kánoni rangra emelte, hanem mert a Szentlélek bizonyságtételében mint Isten Igéje bizonyítja meg önmagát. Az Igének és a Szentírásnak ez az exkluzív viszonya nem verbális inspiráción alapszik. Kálvin, aki az egyetemes egyház legnagyobb írásmagyarázói közé tartozik, nagyon is tisztában volt az írásmagyarázat kritikai feladatával hermeneutikai értelemben.

A református teológia kezdettől fogva hangsúlyozta a teljes Szentírás kinyilatkoztatási jelentőségét. (A lutheri teológia itt nem járt el ilyen következetesen.) Ebből ered az Ó- és Újszövetség egységének és összefüggésének hagyományos református hangsúlyozása. Ez a teológiai szemlélet nem kis mértékben meghatározta Kálvinnak és más református teológusoknak a zsidósághoz való — a reformáció más irányzatainál sokkal pozitívabb — viszonyát.

Mivel a református teológia — Luthertől eltérően — a törvény és evangélium viszonyát a kettő dialektikus egymásra utaltságában határozta meg, és nem állított fel időbeli sorrendet vagy ellentétet közöttük, az Ó- és Újszövetséget sem ellentétes vagy egymást követő értelemben kapcsolja egymással össze, hanem szintetikusan. A törvény—evangélium formula éppen úgy jogosult, mint az evangélium—törvény formula. A lutheri megkülönböztetés, hogy az újjászületett ember a törvény hatáskörében él ugyan, de nem a törvény alatt, a református teológia számára elfogadhatatlan. Az a törvény ugyanis, amely a keresztény ember kárhozatát hirdeti (mert nem tudja betölteni), egyben életének az útját is jelenti. A törvény alapján történő bűnbánat a kegyelem elfogadására és hitére vezet, de ez a hit mint gyümölcsöző élet a törvényen tájékozódik. Mind az Ó-, mind az Újszövetség törvény és evangélium is egyben! Ez a református írásértelmezés vezetett a perikopa-rendszer eltörléséhez. Az egész Szentírást, mint Isten Igéjét, amelynek törvény és evangélium az üzenete, kell — lehetőleg lectio continua formájában — prédikálni. A zsoltáréneklés sajátosan református liturgiai és kegyességi gyakorlata a Szentírásnak, különösképpen is az Ószövetségnek ebből a teológiai megítéléséből következik. Erre az összefüggésre utal világszerte való elterjedése a református egyházakban.

A Szentírás tehát egy sui generis szöveg (nem csupán vallástörténeti dokumentum) és isteni kinyilatkoztatás. Az egyházban Isten Igéje uralkodik, és nem az egyház maga. Az így előállott feszültséget – hogy ti. az egyház az Igét hirdeti és egyben maga is alá van vetve az Igének – el kell hordoznia az egyháznak. Éppen az ebben a feszültségben való élés jelenti életének lényegét. Ez vonatkozik az egyes hivőre is, akinek életében Isten Igéjének uralma a rendszeres, elmélyült Biblia-tanulmányozás által is megvalósul, és aki egyben az egyetemes papság értelmében az Ige hirdetője a világban.

Az igehirdetésben Krisztus van jelen az egyházban és a világban, valamint az egyes hivőben. Református szempontból az igehirdetésnek szinte szakramentális, szentségi jelentősége van, mivel Krisztus valóságos jelenlétét (realpraesentia) jelenti. Ahogyan a szakramentumokhoz kapcsolódik egy verbális mozzanat (a szereztetési igék hirdetése által), úgy kapcsolódik az igehirdetéshez egy szakramentális mozzanat. Mivel az egyház megújulása állandó feladat és szükségszerűség, és az Ige az egyház megújulásának a mértéke, ezért az igehirdetés az egyház megújulásának legfőbb forrása. Mindez azonban elválaszthatatlan a Szentlélek működésétől, amely Krisztus valóságos jelenlétét közvetíti éppen úgy, mint az egyház megújulását. Így mind az igehirdetés, mind az egyház megújulása végső soron trinitárius esemény.

3) **Isten szabadságának, hatalmának és jelenlétének a valósága.** Az, hogy a Szentírás Isten Igéje, szorosan összefügg azzal a református teológiában uralkodó felfogással, hogy Isten lényeges vonása a szabadság, a hatalom, az akarat és szándékosság (intentio). Ez a teológiai meggyőződés nem kis mértékben járult hozzá a református hagyomány életerős voltához a történelemben.

Isten szabadsága óvás minden konzervatív, liberális, utópisztikus elgondolással, sőt mindenfajta emberi követeléssel szemben. Az egyháznak a jövőhöz való viszonya nem prométeuszi erőfeszítés, amely azt biztosítani igyekszik, hanem bizalom Istenben, aki nem egyszerűen a mi hagyományaink záloga (Máté 3,9), de a mi utópiáinké sem. Ennek a bizalomnak együtt kell járnia a lojalitással akarata iránt.

Isten energia, élet, cél, szándék és akarat, aki „hatalommal jön" (Ézsaiás 40,10). A filozófus Whitehead kifejezését használva: „the ultimate morality of mind", az értelem végső erkölcsiségét a református teológiában az első parancsolat határozza meg. A református keresztény ennek az Úr-Istennek dicsősége szemléletében él. A megváltásban is Isten szabadságát, hatalmát és jelenlétét szemléli. Istennek a megváltásban kifejeződő dicsősége – kiélezetten fogalmazva – fontosabb az ember üdvénél. Ez a szemlélet nem csupán az ember eltörpülésének az élményét jelenti a hatalmas Isten előtt, hanem önmagával kapcsolatos gondjától való megszabadulást is. Isten szabad, teremtő és dinamikus dicsőségének szemléletében az ember szabaddá válik a hála pozitív élményére és saját alkotóerejének megélésére. Amikor a református teológia önmagunk üdvösségének elérését Isten dicsősége mögé helyezi, ezzel kifejezi az ember üdvösségének önmagán túlmutató jellegét, és szabaddá teszi az embert

Isten Igéjének az értelmében felebarátja számára. Az ortodox teológus és vallásfilozófus Berdjajev utal műveiben gyakran az önzés veszélyére az egyéni üdv keresésében. Ernst Troeltsch pedig joggal emelte ki „A keresztény egyházak szociális tanítása" c. művében ennek a hitből fakadó református ethosznak szociális jelentőségét. Ez az Isten szolgálatában a világ számára való szabadság fejeződik ki abban a kérdésben is, amelyet a véres üldözések idején református lelkészi szolgálatra készülő jelölteknek feltettek: készek-e Isten dicsősége érdekében még a kárhozatot is vállalni. Korunkban a nagy református teológus Karl Barth hangsúlyozta a Krisztus-követésnek és az egyházi szolgálatnak ezt a bibliai jellegét: a hivő ember kiváltsága Isten dicsőségének szolgálata.

Ebben az összefüggésben említem meg a predestináció tanának a kérdését, amelyet sokan és tévesen a református alapdogmának tekintenek. Nemcsak azért téves ez a felfogás, mert a kiválasztás gondolata az egyház egész történetében és a legkülönbözőbb teológiai irányzatokban előfordult, hanem azért is, mert a tanításnak a református teológiában messze nincsen olyan központi jelentősége, mint feltételezik. A fontosabb hitvallási iratok közül egyedül a skót hitvallás foglalkozik kimerítően ezzel a régi teológiai kérdéssel, de pl. a Genfi Káté, amelyet Kálvin írt, egy szóval sem tér ki erre. Teológiatörténetileg a predestináció tanítása az üdvösség eléréséért synergista módon értelmezett akaratisággal szemben vált fontossá a református teológiában. A hitből való megigazulás (a reformáció fő tézise, a mai ökumenikus teológiában messzemenően közös meggyőződés) a hiten nem oksági, hanem noétikus értelemben alapul: Isten örök üdvakaratának, kiválasztásának felismerésére vonatkozik.

A predestináció tanításának másik jelentősége etikai. Az a meggyőződés, hogy Isten számunkra az üdvösséget határozta el öröktől fogva, a jó cselekvésére „predestinálja" az embert. Így a kiválasztás gondolata szinte az újszövetségi parenesis imperatívuszának felel meg. Amennyiben a kiválasztás tanítását a református teológia klasszikus dokumentumai megemlítik, krisztológiai alapállásból teszik: Krisztus a kiválasztás alapja és ösztökélője.

4) **Krisztus.** A református krisztológiával kapcsolatban elsősorban az ún. „extra calvinisticum" tanítást szokták kiemelni, amely a Heidelbergi Káté 47. és 48. kérdésén alapszik. Ezek Krisztus jelenlétével kapcsolatban felteszik a kérdést, hogy Krisztus mindkét természetével, az istenivel és emberivel van-e jelen a világban? Válaszuk az, hogy csak az isteni természet jelenlétéről lehet szó. Ez azonban nem jelenti a két természet különválasztását a feltámadott Krisztusban, hanem csupán az isteni és emberi természet jellegének a hangsúlyozását. Az isteni természet hatóköre nagyobb, mint az emberié.

Amíg a lutheránus teológia a krisztológiában az emberi és isteni természet teljes egységét hangsúlyozza Krisztusban, addig a református a két természet jellegének sérthetetlenségét emeli ki. (Ez emlékeztet az óegyházi nesztoriánus teológiára, míg a lutheri krisztológia inkább a monofizitizmus irányába mutat.)

A két természet sajátosságából következik, hogy Krisztus test szerint nincsen jelen a világban, de istenségénél fogva jelen van. Ez utóbbi mindenütt jelen

van, és a magára öltött emberi természeten kívül (extra) is működhet, anélkül, hogy az emberi természettel való személyes kapcsolata megszűnnék. Ebből következett a luteránus „ubiquitás" tanítás elutasítása az úrvacsora értelmezésében. Kálvin Krisztus két természetének „idiómakommunikációját" nem ontológiai, hanem funkcionális síkon szemlélte elsősorban, vagyis Krisztus követítő tisztének kérdéskörén belül.

Ebből a krisztológiai gondolatból következik, hogy a szakramentumok anyagi elemei (víz, kenyér, bor) Krisztus jelenlétének (realpraesentia) jelei, nem pedig közegei (mediumai). Krisztus jelenléte kizárólag a Szentlélek által érvényesül.

Ebben a tanításban nyilvánvalóan kifejezésre jut a református teológiának az az istentanban gyökerező felfogása, hogy az emberi és isteni természet, vagy más szóval a teremtmény és teremtő közötti szakadék nem hidalható át. E szakadék a megismerés szintjén is tapasztalható, amennyiben érvényes a „finitum non capax infinitum" (a véges nem foghatja fel a végtelent) elve.

5) **Etika.** Ahhoz, hogy a „syllogismus practicus" (a jó cselekedetek a megigazulás és kiválasztás bizonyságai) sajátosan református erkölcsi felfogását megértsük (ne pedig félreértsük), úgy, ahogyan a Heidelbergi Kátéban klasszikusan kifejezésre jut, utalnunk kell arra, hogy a református felfogásban a megigazulás és megszentelődés elválaszthatatlanul összetartozik. Más szóval a megváltás egyben bűnbocsánatot és újjászületést jelent, Isten kegyelmét és rajtunk való hatalmát. A keresztény életben, éppen úgy, mint az igehirdetésben vagy a szakramentumokban, Krisztusnak a Szentlélek által való jelenlétéről van szó!

A református hitvallási iratok főképpen négy etikai kérdéssel foglalkoznak: a jócselekedetekkel, a törvény betöltésével Krisztus által, az imádsággal és a kereszténynek a politikai hatalomhoz való viszonyával. Nem tárgyalhatjuk itt részletesen a kérdésekre adott válaszokat, csupán néhány szempontot említünk meg.

a) A jó cselekedetek értelme nem az örök élet kiérdemlése, hanem Isten iránti hálánk kifejezése! Más szóval Isten dicsőségének a szolgálata. Egyedülálló ebből a szempontból a Heidelbergi Káté beosztása, amely az etikai kérdéseket a „Háladatosságról" c. fejezetben tárgyalja.

A jó cselekedetek nem mentesek a bűn nyomaitól. Ez a felfogás a reformáció általános antropológiai felfogásán alapul. Ezek végső soron a Szentlélek munkájának a megnyilvánulása bennünk.

b) A Heidelbergi Káté 91. kérdése azt nevezi jó cselekedetnek, amelyet hitből teszünk Isten törvénye alapján. Ebben a megfogalmazásban ismét kifejezésre jut a törvény pozitív értékelése az újjászületett életben.

A törvény betöltéséhez tartozik az imádság is, amely éppen úgy, mint a jócselekedetek, Isten iránti hálánk kifejeződése. Hiszen az imádságban tudjuk leginkább megvallani és dicsőíteni az önmagát kijelentő, bennünket megváltó

Istent. Az imádságban jut ugyanakkor kifejezésre a hivő hite és bizalma a személyes Isten megigazító akaratában. Az ima krisztológiai értelmezését klasszikusan fogalmazza meg a Heidelbergi Káté 118. és 120. kérdése. Mivel Krisztus az egyetlen út az Atyához (a megváltás és megigazulás értelmében), az imádság alapja is Krisztus (nem csupán példaképe). A Pál apostol által használt képes kifejezés értelmében az imádságban a test szól a fővel együtt Istenhez.

c) A politikai etikánál figyelembe kell vennünk a következőt: a reformáció hitvallási iratai szinte kivétel nélkül annak igazolására készültek, hogy bebizonyítsák híveinek politikai lojalitását az állammal szemben vallási és társadalmi újításaik ellenére, valamint hogy elhatárolják magukat a „rajongók" anarchizmusától. Továbbá tekintetbe kell vennünk, hogy a 16. sz.-ban a politikai hatalmat természetszerűen keresztények tartották. A szekularizáció mint program még nem létezett. Ennek ellenére figyelemre méltó az a politikai erkölcstan, amely a református teológiában kezdettől fogva kibontakozott. Kálvin pedig kétségtelenül századának egyik legjelentősebb politikai gondolkodója volt.

A református teológia törekvése, hogy az egész életet osztatlanul Isten Igéje uralja. Ebből ered az a sokat emlegetett református ethosz, amely az élet egészét bevonja az Istennek szolgáló keresztény élet körébe, és ezért érdeklődést tanúsít a világ iránt. Ebből a törekvésből következik a lutheri kettős birodalom elvének az elutasítása is, valamint annak következetes hangsúlyozása, hogy az egyház független az államtól, a 16. sz.-ban a fejedelmi hatalom mindennemű egyházi illetékességének elutasítása. Ennek alapján nem tekinthető véletlennek, hogy a 20. sz.-ban a nemzeti szocializmussal szembeni egyházi ellenállás élén Németországban református teológusok (Karl Barth, Martin Niemöller) álltak.

Nem következett azonban ebből a politikai etikából egyfajta gazdasági, társadalmi vagy politikai rend megalkotása. Kálvin írásaiban többször kifejtette, hogy mennyire értékeli a demokráciát. Ez genfi egyházalkotmányában is kifejezésre jutott. Elvitathatatlan, hogy a református egyházi rend ösztönzően hatott a politikai demokrácia kifejlődésére az újkorban. A református teológia gazdasági erkölcsi nézetei kedvezően hatottak a pénzgazdálkodásra és ezzel az ipari és kereskedelmi fejlődésre is. De ezen túl nem létezik egyfajta „kálvinista" társadalmi rend.

Meg kell említenünk a reformátusságnak a kultúrához való viszonyát is, amelyet szintén Isten uralmának és dicsőségének gondolata határoz meg. Aki Isten Igéjének értelmében akar a társadalomban élni és felelősséget vállalni, annak ismernie kell a társadalom életét is. A genfi akadémia megalapítása Kálvin számára nemcsak gyakorlati szükségszerűség volt, hanem teológiai gondolkodásának következetes megvalósítása. A tudomány ápolása, a kutatás, valamint az alkotó kulturális élet az Isten előtti felelősség megélését jelenti a világ iránt. Többen bírálták már a református hagyományt intellektualizmusa és arisztokratikus szellemi beállítottsága miatt. Ha voltak is a történelemben ilyen negatív jelenségek, annak gyökere a világ és a kultúra iránti pozitív beállítottság volt. A református teológia azonban elutasította az öncélú szellemi munkát. A tanulás

– ami a református ember szükségszerű igyekezete – célja Isten dicsőségének a növelése gyakorlati cselekedetekkel, az élet problémáinak felelős és intelligens megoldásával, a szociális bajok szolgálatszerű kiküszöbölésével, valamint az igehirdetés prófétai végzésével. Ha ez a történelemben ismételten csak célkitűzés maradt, annak a hagyománytól való eltávolodás és az emberi bűn az oka. Szembeötlő az a teljesítmény, amit a református egyházak és alkotó személyiségek a magyar, francia, holland vagy angolszász kultúrákban felmutattak.

Amikor a kultúrához való pozitív viszonyról szólunk, emlékeznünk kell arra, amit a református istentanról és a törvény és evangélium viszonyának értelmezéséről mondtunk. A református teológia komolyan veszi a bűn hatalmát. De amikor az élet célját Isten dicsőségének szolgálatában látja és az üdvösség kérdését ennek rendeli alá, akkor ezzel az ember kreatív képességeire utal, és az önvádoló elégtelenség érzetéből az alkotó életre szabadít fel.

6) **Az egyházi rend és az egyház katolicitása.** A református hitvallási iratok vagy egy részletes egyházi rendet is tartalmaznak, vagy pedig különálló egyházi rendek hitvallási mellékletei. Ez sajátos vonásuk, eltérően a luteránus hitvallási iratoktól. Ez a tény mutatja az egyháztan hangsúlyozott szerepét a református teológiában.

Luther teológiáját szinte kizárólagosan az a nagy kérdés határozta meg: hogyan nyerhet a bűnös ember kegyelmet Istentől? Számára az egyház azok közössége, akik a kegyelem hite alapján Krisztus teste tagjainak tudják magukat. E közösség életrendje nem volt döntő kérdés számára. Mérvadó az egyházi életet illetően az evangélium hirdetése és a szakramentumok evangéliumszerű kiszolgáltatása.

Kálvin számára az egyházi élet rendjének kérdése lényegi kérdés. A gyülekezetben Isten uralkodik Igéje és Szentlelke által. A gyülekezet pedig Isten dicsőségére él. Mindkét gondolatból következik annak szükségszerűsége, hogy a gyülekezet rendje az Igének megfelelő legyen.

A református teológia hangsúlyozza a helyi gyülekezet önálló felelősségét a szolgálatban. Minden gyülekezet feletti struktúra (átfogóbb szervezeti egységek, egyházelnök vagy püspök stb.) másodlagos és teológiai jelentősége nincsen! Az egyház a gyülekezetek közössége. A helyi gyülekezetben valósulhat meg csupán a hivő ember keresztény élete.

Nagy súlyt fektet azonban a református teológia az egyház katolicitására. A világon ugyan sokféle egyház van, de csak egy az Úr, és ezért végső soron csak egy egyház létezik, amely a részegyházakban él. Az egyház katolicitásának ez a hangsúlyozása a református teológiát ökumenikusan különösen is nyitottá tette. Ez megnyilvánult az ökumenikus mozgalom történetében is. Az egyház egysége Krisztusban van. Ezért minden konfesszionalizmus és unionizmus elutasítandó. Az előbbi nem veszi komolyan az egyház katolicitását, az utóbbi az Ige megértésének kritikai feladatát és prófétai hirdetését.

Az Igének megfelelő egyházi rend – a gyülekezetek említett önálló felelősségén túl – a szolgálat szervezetében mutatkozik meg. Az egyházi tisztség

alapvetően szolgálat; megbízatást erre a gyülekezet ad a Szentlélek kiválasztó munkája alapján. Három szolgálatot és ennek megfelelően három tisztséget ismer a református gyülekezeti rend: az igehirdetői–tanítói, a diakoniai és a vezetői (presbiter) tisztet. Ez a felosztás elsősorban az újszövetségben gyökerező egyházi hagyományon és nem a krisztológián alapul. Végső megindoklása azonban Krisztus hármas tisztsége és az abból a keresztény hivő számára levezetett hármas tisztség (az egyetemes papság értelmében). A választás és elhivatottság nem jelent ellentmondást, hanem kiegészíti egymást. A gyülekezet vezetését csak a hármas tisztséget viselők közössége láthatja el. A reprezentatív egy-ember vezetést és felelősséghordozást a református egyházi rend elutasítja. Minden gyülekezetben jelen kell lennie mindhárom tisztségnek és funkciónak, ezt a gyülekezetek nem ruházhatják át gyülekezet feletti másodlagos szervezetekre vagy intézményekre. Ha utóbbiak (egyházelnök, országos diakoniai szervezetek stb.) léteznek is, csupán a gyülekezet alapfeladatainak a kiegészítését vagy támogatását jelenthetik.

Hely hiányában nem térhettem ki további kérdésekre és részletekre. Ha azonban az elmondottakkal sikerült olvasóinknak felvilágosítást nyújtanom és esetleg a református teológia elmélyültebb tanulmányozására ösztönöznöm, akkor ez az összefoglalás elérte célját. Bizonyára tartalmaz a református tradíció sok olyan elemet, amely mind az ökumenikus párbeszéd, mind a keresztényeknek a világban való helytállása szempontjából időszerű értéket jelent. Különben pedig ez a teológia is, mint mindegyik, rá van utalva a bírálatra és kiegészítésre a többi hagyomány részéről. Isten Igéjében való közös és kritikai elmélyülésre mindig nyitottnak kell maradnunk.

Végül tegyük fel a kérdést: mi él ebből a református tradícióból korunkban? Az elmondottak ma is alapvető igazságokat jelentenek a református teológia és egyházak számára. Ahol ez a hagyomány elhalványul, ott gyakran – hasonlóan más egyházakhoz – a református keresztényeknek az Igétől való eltávolodása, a református istentan, etika és egyháztan mélységének, életerejének az elhalványodása az ok. Így itt is érvényes a reformáció követelése: az egyházat újra és újra meg kell újítani.

Roger Schutz

AZ EGYHÁZNAK NEVEZETT PÁRATLAN KÖZÖSSÉG *

Krisztus ruháját szőni

Az utolsó 15 év során a történelem régi megoszlásaihoz új szakadások társultak a keresztények között. Sokan már semmi érdeklődést sem tanúsítottak

* Fejezet a szerző „Etonnement d'un amour" c. könyvéből. Kérésünkre ezt küldte be nekünk, mint az utóbbi időkben folytatott ökumenikus elmélkedéseinek legjobb kifejezőjét.

Isten népének látható egysége iránt, sőt odáig jutottunk, hogy néha újra divattá vált a szakadások és ellentétek magasztalása.

Eléggé tudatában vagyunk-e, hogy ha a megoszlás véglegesül, egy adott pillanatban már késő lesz megállítani a széthullás folyamatát? Lerázni magunkról a gyanakvást, és így hozzájárulni a szétszakított emberek kiengesztelődéséhez: ez küzdelemmel jár, hogy mindig készek legyünk lankadatlanul újrakezdeni, tiszta szívvel, sohasem számítgatásból, egyezkedésből vagy emberi tervezgetésből.

Bizonyos, hogy a kiengesztelődés keresésének útja sohasem könnyű. Ha érzéstelenítené az embert, elaltatná energiáit, fojtogató beletörődésre vezetné, akkor az ellenkezőjét érné el a kiengesztelődésnek.

Az ökumenikus hivatás feladata pontosan az volt, hogy kiengesztelje a különvált kereszténveket. De lendületes kezdeti haladás után zsákutcába jutottunk. Az ökumenikus párbeszédek folytatódnak, párhuzamos utakon futtatva tovább a kereszténveket. Semmi több.

Ma az ellentétek magasztalásának áramlata csökkenőben van. Így az ökumenikus hivatás megtalálhatná a kiútat a zsákutcából. De még a pusztában járunk... A sivár pusztában Isten szól, a maga nyelvén, nem a mienken.

Egyesek, akiknek néha őszinte gondjuk a zsákutcából kivezető út, határozottan olyan ösvényekre tértek, amelyek elvágták őket Isten népének együttesétől.

Mások, ugyanezzel a céllal, kísérleti léggömböket bocsátottak föl. Ismerték a kockázatot, hogy ezek a magasban szétpukkanhatnak. De legfőbb gondjuk az volt, hogy megmaradjanak Isten népében, s így belülről öntsenek beléje új életerőt.

A keresztények közti közösség láthatóvá tételére csak úgy lehet törekedni, ha belül vagyunk. Éppen úgy, mint ahogy az egyes ember is csak belülről változhat meg, sohasem kívülről jövő felszólításokkal. Keménység és külső nyomás mindig zsarolásra, az emberi szabadság elleni támadásra vezetett.

A közösséget új kötelékekkel összefűzni annyit jelent, hogy szálakat szövünk. Néha egyetlen szál is elég. És akár tudjuk, akár nem, ezzel Krisztus ruháját, az ő Egyházát szőjük.

Minden dimenzióba táruló közösség

Miért foglalkoztat annyira bennünket ez az „Egyház"-nak nevezett páratlan közösség? Mert Krisztus nem folytatódhat az emberiség történelmében, ha nincsenek egy néppé forrt keresztények. A Krisztus iránti elszigetelt szeretet saját bensőségünkbe való bezárkózásra vezet. Ha viszont úgy szeretjük Krisztust, hogy a közösséget szeretjük testében, az Egyházban, az a határtalanba tágít.

És miért tölt el olyan szenvedéllyel az Egyháznak ez a katolicitása, ez a minden dimenzióba tágult egyetemessége? Ott a mélység dimenziója, a szemtől szembe kerülés a szemlélődésben; a szélességé: szolidaritás az embernek ál-

dozatul esett emberrel; a magasságé: alkotó erő az egyszerű szépségben, a közös imában.

Nem önmagáért szeretjük szenvedélyesen az Egyházat. Mihelyt önmaga lesz a célja, kicsinyeskedésre van kárhoztatva, ezerféle megfellebbezhetetlen ítélet tördeli szét apró testecskékre, kicsiny vagy nagy felekezetekre.

Nem önmagáért érdekel bennünket az Egyház, hanem akkor, ha ösztönzést ad, hogy keressük Istent az imádás forrásainál, ha sürget, hogy Krisztust éljük az emberek elé, és ha a kommúnió helyévé válik az egész emberiség számára.

Ez az Egyház nevű páratlan közösség elveszíti jelentőségét, ha nem egyetemes, ökumenikus, katolikus, ha nem képes hordozni az egész emberközösség kínját és reményét. Nem a kiváltságosoknak vagy a hit elitjének fenntartott hely, hanem nyitott mindannyiunknak, a föld szegényeinek.

Persze bármilyen nyitott is az Egyház, körvonalai vannak: egy test körvonalai. De nem érdekel, ha tagjai nem testvérei minden embernek, a nemhivőnek is.

A hit egyöntetűségének forrásainál

Az Egyház ma történelmének egyik nagy kihívása előtt áll: Eléggé tudatában van-e, hogy ő az egyedüli lehető hely, amely az egyetemes közösség és barátság kovászának szerepét játszhatja az egész embercsaládban?

Hogy ez a kovász áthassa az embereket, annak van egy előfeltétele: a keresztények kiengesztelődése ne várasson magára tovább. Máskülönben hogyan utalhatnának a ki nem engesztelődöttek a szeretet Istenére, és hogyan eszméltethetnék embertársaikat saját életükkel Istenre? Beszélhetnek-e tovább becsületesen ökumenizmusról, ha ők maguk nem valósítják meg a konkrét, azonnali kiengesztelődést? Ha csak azokat szeretik, akik őket szeretik és hozzájuk hasonlítanak — nem tesznek-e így a hitetlenek is? A keresztények közti megosztások következetlensége hitelét veszi szavaiknak, és eltávolítja az új nemzedékeket az Egyháztól.

Amikor két különvált ember keresi a kiengesztelődést, lényeges követelmény, hogy először fölfedezzék a másik sajátos adományait. Ha mindegyik azt állítja, hogy neki mindene megvan, és mindent csak adni akar, semmit sem kapni, akkor a kiengesztelődés sohasem valósul meg.

Ugyanígy van a különvált egyházakban. A kiengesztelődés nem jelenti az egyik győzelmét a többiek megalázásával. Nem jár vele, hogy megtagadjuk azokat, akik a krisztusi hitet közölték velünk, inkább föltételezi, hogy fölfedezzük a többieknek osztályrészül jutott adományokat.

A reformációból eredő közösségek felfigyelnek-e ilyenformán az eukarisztiára mint az egyöntetűség forrására a katolikus egyházban? A katolikus egyház az idők minden viharában elérte, hogy az eukarisztia a hit egyöntetűségének forrása maradt. Földalatti folyóként szeli át egész történelmét, még a legsöté-

tebb szakaszokat is (míg a protestantizmusnak mindig természetében rejlett, hogy mindenkinek lehetőséget nyújtson Krisztus szavainak egyéni értelmezésére, beleértve az eukarisztiára vonatkozó szavakat is).

Az eukarisztiát, Krisztus imádandó jelenlétét a kenyér és bor színében, nem élhetjük meg könnyed gépiességgel, hanem mindig csak a szegénység és szívbeli bánkódás szellemében, gyermeki lélekkel, egészen életünk alkonyáig. Amikor X. Pius pápa e század elején hozzáférhetővé tette az eukarisztiát a gyermekeknek is, ritka beleérzőképességnek adta példáját.

Az eukarisztia azokért van itt, akik Krisztust éhezik. Amikor egy megkeresztelt éhezi az eukarisztiát és közeledni akar hozzá, amikor Krisztus hívja, ki merné elutasítani?

Hosszú belső csendben elidőzve az eukarisztia előtt — miközben látszólag nem történik semmi — érlelték meg sokan életük nagy elhatározásait. Lényük legmélyéig, a tudattalanig hagyták megragadni magukat.

„Az én országom bennetek van": az eukarisztia minden pillanatban megvalósítja Krisztus e szavát, annak számára is, aki alig mer ilyet elképzelni, még akkor is, ha a szívben nem ver érezhető visszhangot.

A katolikus egyház mindenekelőtt az eukarisztia egyháza. De van egy másik sajátos adománya is: képes volt kiválasztani embereket, hogy bűnbocsánatot vigyenek, feloldozzák a földön azt, ami nyomban feloldozást kap az Országban is, leemeljék az emberek válláról túl nehéz terhüket, eltöröljék a múltat, akár az előző pillanatot is.

A gyónásban megadatik, hogy a lehető legközvetlenebbül kifejezhetjük, ami lelkiismeretünket nyomja. Senki sem tudja elmondani minden bűnét. De már az is óriási dolog, ha elmondjuk, ami abban a pillanatban eszünkbe jut, hogy megkapjuk a kiengesztelődés szentségében Isten elképzelhetetlen bocsánatát.

Egyesek manapság azt hitték, úgy vesszük el az ember bűntudatát, hogy bagatellizáljuk vagy éppen tagadjuk a bűnt. De meg kell állapítanunk: az ilyen magatartás egyáltalán nem ment meg a bűntudattól, inkább átjárja vele az egész embert, úgyannyira, hogy eltörülhetetlenné, sőt kitéphetetlenné válik.

Vannak, akik nagy komolysággal, gyakran járulnak a gyónáshoz, annyira szükségét érzik, hogy éljenek ezzel az egész múltat eltörlő, látható jellel. Mások, ugyanilyen komolysággal, ritkábban járulnak hozzá, annyira tudatában vannak, hogy Isten megőrzi őket bocsánatában.

Mind a két esetben a gyónás — bármilyen ügyetlen legyen is — lényeges alkalom az Evangélium friss erejének új megtapasztalására, az újjászületésre. Ott tanuljuk meg elfújni a lelkifurdalásokat is, mint ahogy a gyerek fújja el a hervadt levelet. Ott az Isten jósága, a tökéletes öröm hajnala.

Ami a protestáns egyházakat illeti, az ő sajátos adományuk mindenekelőtt az volt, hogy az ige egyházai. A katolikus egyház is mindig kereste a Szentírásban az isteni élet forrását. De elismerik-e a katolikusok, hogy a protestan-

tizmus legjobb tulajdonsága az volt, hogy fölfedezték Isten igéjének megragadó befolyását a személyes életben?

Mindig arról van szó, hogy Istennek ezt az igéjét – nem elszigetelten véve, hanem az Írás egészébe helyezve – azonnal átvigyük a gyakorlatba.

Ha eszünkbe jut, hogy voltak a 17. és 18. századnak nagy protestáns lelki emberei, akiknek írásait és költeményeit egy Bach János Sebestyén párját ritkító bensőséggel dolgozta fel korálokban és himnuszokban, akkor jobban megértjük, mennyire szerették az emberek az Isten igéjét, milyen komolyan vették egyéni életükben, mennyire tápláléka volt a belső életnek, mennyire áthatotta, megmozgatta, alakította lénye legbensejéig a protestáns kereszténvt.

Hatalmi eszközök nélküli Egyház

Az új nemzedékben egyes fiatalok szeretik az Egyházat, de elfojtott szenvedéllyel. Lelkük legmélyéig megzavarják őket azok, akik – egyes keresztények vagy intézmények – bőséges anyagi eszközök lehetőségeivel élnek, építkeznek, tőkét kuporgatnak vagy fektetnek be.

Jóval Krisztus eljövetele előtt Jeremiás próféta ezt kiáltotta: „Az én népem elhagyta az élő vizek forrását, elcserélte Isten sugárzását ciszternákkal, amelyek nem tartják meg a vizet." Ma is ugyanígy töprengenek a fiatalok. Az abszolút Istent, az ő sugárzását elcserélik-e az emberek ciszternákkal, amelyekben nem marad meg az élő víz? A fényűző eszközök és a hatalmi föllépés előbb-utóbb a közösség halálát okozzák.

Az új nemzedék épp oly kevéssé egyoldalú, mint elődeik. Nem arról van szó, hogy elutasítsák a történelem során épült templomok művészi fényének csillogását. Művészi alkotások nélkül kifejlődnek a puritanizmus és a szektásság áramlatai, embertelenné tesznek, és nyomásuk rossz lelkiismeretet okoz. Inkább arról van szó, hogy mindent a teremtés egyszerű szépségében használjunk fel; maga a művészet is Isten ajándéka. Az eszközök egyszerűsége nem vezet színtelenségre vagy szellemtelenségre; a szokásos, az egyhangú kelt unalmat.

Természetesen egyszerű eszközök használata nem jelenti azt sem, hogy elutasítsunk olyan eszközöket, amelyek nélkülözhetetlenek a világarányú érintkezés megvalósítására.

De az új nemzedék szemében az számít, hogy az Egyház olyan forrást tár fel, ahonnét mindig újból ámuló csodálkozás fakad. Az új nemzedék számára akkor lesz felismerhető az Egyház, amikor a keresztények nem a megmaradást, hanem a születést és újjászületést keresik benne. Akkor ismerszik meg, amikor eléri a teljes, testből és lélekből álló embert. Akkor lebilincsel, kockázatvállalásra hajt, mindig új kockázatok vállalására Krisztusért és az Evangéliumért, életünk utolsó leheletéig.

Liptay György

ERŐSEBB, AMI ÖSSZEKÖT, MINT AMI SZÉTVÁLASZT

Lelkipásztori gyakorlatunkban sokszor jelentkezik a vegyesvallású házasságokból született gyermekek kereszteltetésének és vallási nevelésének problémája. A kérdés megtárgyalása során alkalmas módon megismerkedhetünk egyúttal a vegyesvallású házasságok zsinat utáni kezelésének kérdésével is.

Alapvetőleg mindenekelőtt azt a változott felfogást kell figyelembe vennünk, amely az egyháznak önmagáról vallott és a többi keresztény közösséggel szemben kialakított tudatát jellemzi a zsinat után. Mennyire értik meg egymást az egyházak, és mennyire tudnak megegyezni házassággal kapcsolatos kérdésekben — ez annak a kérdésnek a függvénye, hogy mennyire tudják egymást kölcsönösen egyháznak elismerni.

A zsinat óta a párbeszéd ebben is arra az útra tért rá, amelyet minden egyéb vitás kérdésnek a megoldásánál követünk. Végre megpróbáljuk együttesen elmondani azt, ami mindnyájunknál közös, és változatlanul külön kezeljük, amiben nincs megegyezés, vagy amit éppen ellentétes módon kell, illetve kellene elmondanunk. A reformáció kora óta első alkalommal törekszenek az egyházak arra, hogy közös lelkipásztorkodást végezzenek a vegyesvallású házasságok és házastársak körül. A lelkipásztor ilyen irányú teendői között jelentős helyet kap a vegyesvallású házasságokból született gyermekek kereszteltetésének és vallási neveltetésének kérdése.

A német püspöki kar és a németországi evangélikus egyháztanács 1969 óta külön bizottságban (EKD) foglalkozott a vegyesvallású házastársak házasságának kérdéseivel. Állásfoglalásukat egy 1971-ben megjelent füzet ismerteti: Wort zur Zusammenarbeit der Seelsorge an konfessionsverschiedenen Ehen, Echter Verlag 1974. Álljon itt az előszó zárómondata (katolikus részről aláírta Döpfner bíboros!): „Meg kell értetnünk, hogy erősebb az, ami a vegyesvallású kereszténveket összeköti, mint ami szétválasztja őket." A füzetben közreadott alapelvek az 1971—75 évben megtartott németországi nemzeti zsinaton öltöttek határozati formát. A nemzeti zsinat törvényeinek kötetét ugyancsak Döpfner bíboros látta el előszóval: ez egyben hattyúdala is, mert 1976. július 21. után három nappal már halott.

Az ausztriai helyzetet két megnyilatkozás szabályozza. 1970. március 31-én az osztrák püspöki kar végrehajtási utasítást és gyakorlati magyarázatot adott a római „Matrimonia mixta" motu proprio-hoz. 1974 júniusában pedig az osztrák püspöki kar és az ausztriai evangélikus és református egyház bocsátott ki közös okmányt, amely a vegyesvallású házasulandó felek esketésének és a vegyesvallású házasságok lelkipásztori gondozásának irányvonalalait tartalmazza.

Mindkét országnak foglalkoznia kellett a kérdéssel. Elsősorban a németországi egyházaknak kellett szembenézniük azzal a ténnyel, hogy egy országon belüli szoros együttélésben a „vegyesvallás" nem csupán feszültségek forrása

lehet az emberek között, hanem képmása és mintaképe annak az új viszonynak, amelyet a vallási közösségek egymás felé kialakíthatnak. Jelentősen alátámasztotta elméleti meggondolásaikat az a statisztikai tény, hogy Németországban a keresztények közötti házasságoknak kereken 30 %-a már nem vette komolyan egyházának vegyesvallású házasságokra vonatkozó törvényeit.

A vegyesvallású házasságokból született gyermekek kereszteltetésének és vallási neveltetésének a kérdése nem egyszerű probléma. Mindkét egyháznak joggal az a véleménye, hogy mindenki csak egy egyházban lehet otthon. Logikus követelményként jelentkezik: döntsék el a jegyesek még házasságkötésük előtti időben, melyik egyházi közösséghez fordulnak születendő gyermekeik vallási neveltetésével. Mindkét egyház utasította saját lelkipásztorait: ne szóljanak bele a felek szabad döntésébe. A katolikus félnek meg kell ugyan előzetesen ígérnie, hogy minden lehetőt megtesz majd annak érdekében, hogy születendő gyermekét katolikus módon kereszteltesse és neveltesse. Nem szabad azonban őt sem arra kényszeríteni, hogy saját vagy protestáns jegyese lelkiismerete ellen cselekedjék. Lelkiismereti zavar rendezése körül mindkét egyház lelkipásztorai ezt az utasítást kapták: hozzák világosan tudomására a feleknek, hogy az egyház feladata végső soron az, hogy jó, tartalmas és Isten színe előtt folytatott házaséletre segítsék híveiket.

Figyelmet érdemelnek azok a megfontolások, amelyeket az egyháznak házasságok körüli lelkipásztori feladatára vonatkozólag a vegyesházasságok ügyében közösen kiadott (1974) okmányban találunk.

A keresztény házasság Krisztus szeretetének és hűségének hasonmása, vagyis maradandó szeretet- és életközösség. Döntő jelentősége van a házastársi közösségben a hitbeli meggyőződésnek: a házasfelek a hit erejével tudnak harmonikus közösséget teremteni egymással a családban. Ahol egymástól eltérő hitbeli meggyőződés választja el a házastársakat, ott éppen az élet legmélyebb kérdéseinél különbözik majd a felfogásuk. A szakadékot főleg akkor kell erőteljesen megtapasztalniuk, ha mindketten meggyőződéssel vallják saját hitvallásuk hitigazságait. Vallási téren kevésbé szilárdan álló házasfeleknél gyakran a vallási közönyt és a lanyhaságot mozdítja elő a vegyesvallás. Nehézséget okoz a gyermekek vallási nevelésében, és aligha engedi felszínre jutni az igazi vallásosságot a családban. Így értjük meg, miért mutat a katolikus egyház eleve tartózkodást vegyesvallású házasságkötésekkel szemben.

Mindezek ellenére a vegyesvallású házasságkötések mindenkor tényként jelentkeznek, ezért az egyházaknak kell a felek segítségére sietniük az adott helyzet megoldásában. Hatékony segítséget kell nyújtaniuk a vegyesvallású házasfeleknek, hogy megóvják őket fölös feszültségektől, és ráneveljék őket, hogy kölcsönösen támogassák egymást igaz keresztény légkör kialakításánál családi életükben. Házasságuk körüli ökumenikus szolgálatunk gyakorlatilag a házasságra való felkészítésnél, a gyermekek kereszteltetése és vallási neveltetése kérdésében és a vegyesvallású házasfelek lelkipásztori gondozásában mutatkozzék meg.

Felkészítés a házasságkötésre

Lelkipásztori munkánk azzal kezdődik, hogy már eleve figyelemmel vagyunk az esetleges vegyesvallású jegyespárokra. Jegyesek napja, jegyesek estéje, házasulandók szemináriuma és hasonló rendezvények alkalmával kitérünk a vegyesvallású házasságkötés problémáira. Megemlítjük azokat a különlegesen adódó terheket, amelyekkel számolniuk kell. Nem hallgatjuk el a lehetőséget, hogy közös hitük alapján keresztény életet folytathatnak, sőt a közös keresztény élet mint kötelesség és feladat jelentkezik majd náluk.

A jegyesoktatásnál azután mindenestül elmondjuk a házasságról szóló keresztény tanítást, ahogyan azt egyházunk hirdeti, és világos eligazítást adunk a belőle származó jogi helyzetről. Ezzel felelősségtudatot ébresztünk a katolikus fél lelkiismereti döntéséhez, egyben előmozdítjuk a megértést a nemkatolikus félnél jegyese vallási helyzetének megítélésében.

Elméletileg mindkét egyház lelkipásztora külön-külön tarthat jegyesoktatást a vegyesvallású jegyesekkel, sőt lehetőség van arra, hogy akár együttesen végezzék el az oktatást. Gyakorlatilag általában az a helyzet, hogy a jegyespár mindig csak az egyik lelkipásztornál jelentkezik és iratkozik be házasságkötésre. A lelkipásztor azután a jegyesekkel való megegyezésnek megfelelően értesíti a másik fél papját, és ezzel lehetőséget ad neki a felekkel való beszélgetésre. Fontos utasítás ezzel kapcsolatban: Lelkiismereti konfliktus esetén mindkét lelkipásztornak teljes együttműködéssel azon kell fáradoznia, hogy segítségére legyen a vegyesvallású jegyespárnak lelkiismereti meggondolásaik tisztázásában, és olyan megoldásra segítse őket, amely kölcsönösen tiszteletben tartja egymás hitét és mindkettőjük lelkiismereti szabadságát.

Jegyesoktatásnál a katolikus fél továbbra is érvényben maradó egyházi előírás szerint nyilatkozatot köteles tenni, amellyel elismeri, hogy lelkiismereti kötelességének tartja jövendő gyermekeinek katolikus egyházban történő keresztteltetését és a katolikus hitben való vallási neveltetését. Megígéri, hogy – jövendő házastársa lelkiismeretének figyelembevételével – igyekszik mindenkor megfelelni ennek a kötelezettségnek.

Mit mondjunk ennek a nyilatkozatnak erkölcsi jogosultságáról? A katolikus félnek minden lehetőt meg kell tennie, hogy az általa igaznak megismert hitet továbbadja gyermekeinek, akikkel szemben hite szerint felelősséget érez. A gyermekek nevelése viszont mindkét szülő közös feladata és kötelessége; ezenkívül fennáll a szabály, hogy egyik felet sem szabad rábírnunk vagy arra indítanunk, hogy lelkiismerete ellen cselekedjék. A kötelezettség ennek megfelelően abban áll, hogy a katolikus fél adott helyzetében azt tegye, ami számára legjobb tudása és lelkiismerete szerint lehetséges.

A katolikus fél tehát nyilatkozata ellenére hozzájárulhat gyermekeinek nem katolikus kereszteltetéséhez és neveltetéséhez, ha másvallású házastársánál minden komoly igyekezet ellenére sem tudja elérni, hogy az beleegyezését adja a gyermek katolikus kereszteltetéséhez és vallási neveltetéséhez.

Milyen tanácsot és elirányítást adjunk az ilyenformán kényszerhelyzetbe jutott katolikus félnek? Semmiképpen ne zárja ki magát a továbbiakban a gyermek vallási neveléséből. A gyermek vallási nevelése ugyanis nem nélkülözheti egyik házasfél vallási meggyőződését sem. A katolikus félnek házasságkötés előtt adott nyilatkozata bennfoglaltan azt is tartalmazza, hogy köteles ilyen helyzetben is tevőlegesen résztvenni a házas- és családi élet keresztény alakításából, vagyis köteles előmozdítani a gyermek általános vallási nevelését. Hozza közelebb példamutató katolikus életével a saját hitét és egyházát; mélyítse el saját hitét vallási továbbképzéssel, hogy vallásos témáról beszélgetni tudjon házastársával, és válaszolni tudjon gyermekének, ha vallási dolgokról kérdezi; ápolja családja körében az imaéletet, főleg a hitbeli egység kegyelméért folytatott imádkozást az Úr végakarata szerint: „hogy mindnyájan egyek legyenek".

A jegyesoktatásnál tehát a lelkipásztornak fokozottabban kell kiemelnie a vallási élet jelentőségét, és hangsúlyoznia kell a házasságkötés vallási jelentőségét, szentségi jellegét és lényeges keresztény tulajdonságait. Egyben megértést kell ébresztenie a katolikus életformával szemben, és így kell megvilágítania a katolikus félnek azt a kötelezettségét, hogy gyermekét katolikus módon kell kereszteltetnie és nevoltetnie. A jegyesoktatásnál már nem szabad eltanácsolnunk a házasságkötéstől a feleket: ilyenkor már annak a munkának kell beérlelődnie, amit előzetesen kellett elvégeznünk az ifjúsági lelkipásztorkodás keretében. Ott kell erőteljesen kiemelnünk, mennyire fontos a hitbeli egység a házasságban, és milyen problémák adódhatnak a vegyesvallású házasságkötésnél. Ha viszont még a jegyesoktatásnál is úgy érezzük, hogy a katolikus félnél megértést kell ébresztenünk a gyermekek kereszteltetésével és neveltetésével kapcsolatban, úgy feltétlenül magyarázzuk meg neki és jegyesének, hogy milyen indítóokokat kell figyelembe vennie lelkiismereti döntésénél. Másvallású jegyesénél is megkönnyítjük ezáltal a katolikus fél helyzetét. Ez a felvilágosító munka változatlanul lelkipásztori kötelességünk marad.

A gyermekek kereszteltetése és vallási neveltetése

Mindkét fél egyházának ősi gyakorlata szerint zsenge gyermekkorban keresztelésre hozzák el a gyermekeket, vagyis a vegyes vallás problémája gyakorlatilag korán jelentkezik a házasfeleknél. Így van és marad rendjén, hogy a szülők hite alapján a kisdedkeresztelés gyakorlata szerint egyházi közösségbe iktatjuk be a gyermeket. Elfogadhatatlan az az út, hogy felekezeten kívüli oktatást adunk a kereszténységből egyházi közösségbe való begyökereztetés nélkül. Tapasztalat szerint ez a megoldás nem az egyházi egységhez vezet, hanem vallási közönybe fullad, illetve hitbeli veszélyeztetettségbe torkollik. Ugyanígy nem megoldás a régi felfogás: „nem nemet követ": ez csupán továbbörökíti a szülők egyházi megosztottságát, és tapasztalat szerint ugyancsak a vallási közönyt mozdítja elő.

Az alapvetően új egyházi állásfoglalás a vegyesvallású házasfelek tekintetében döntő módon határozza meg a lelkipásztor gyakorlati magatartását is. Meg

kell vallanunk, hogy az új gyakorlat – főleg azok számára, akik olyan országból érkeznek, ahol a „Matrimonia mixta" motu proprio előírásait, illetve lehetőségeit nem tette magáévá az egyházi törvényhozas – meglepetést jelent. Lehetséges, hogy maguk az osztrák, illetve német kollégák sem egykönnyen szokták meg az új lelkipásztori gyakorlatot. Említsünk meg néhány idevonatkozó rendelkezést: Vegyesvallású felek házasságot köthetnek katolikus vagy nem katolikus lelkipásztor előtt is, bármelyikük templomában; másvallású fél lelkipásztora eljöhet a másik fél templomába, és az ottani lelkipásztor engedélyével és jelenlétében eskethetí őket, – a katolikus félnek azonban, ha az esketó lelkipásztor nem katolikus, előzetes fölmentést kell kérnie és kapnia a forma alól. Ugyanígy abban az esetben is, amikor vegyesvallású felek forma alól adott fölmentéssel pusztán polgári hatóság előtt kívánnak itt egyházilag érvényesnek elismert házasságot kötni.

Szóval a lehetőségeknek olyan sora tárul fel, amelyet régebbi gyakorlat szerint elképzelhetetlennek tartottunk. (Mennyi nehéz lelkipásztori döntéstől maradnak megkímélve jelenleg a kollégák, – ezt csak azok tudnák elmondani, akik együtt szenvedték végig a lelkiismeretes katolikus jegyes minden vergődését és panaszos gyónási kísérletét!)

A gyermek kereszteltetését – bármelyik egyházban történjék is – lelkipásztori megbeszélés előzi meg. Minden keresztségi oktatás lényege, hogy a pap a gyermek vallási neveltetése körüli helyes magatartásról beszél a szülőkkel, tisztán katolikus és vegyesvallású családokban egyaránt. Hitvallástól függetlenül a legfontosabb kérdések maradnak: nevelje rá a szülő gyermekét zsenge gyermekkorban a legegyszerűbb imádságokra, hozza el magával a templomba, alakítson benne tiszteletteljes megbecsülést Isten szent dolgaival szemben, mutasson neki jó példát a keresztény életből, vezesse be vallási életünk megszentelt hagyományaiba és szokásaiba. Ezen a téren nem mulaszthatjuk el, hogy figyelmet ébresszünk mindkét szülő közös kötelességével szemben. Gondolok itt az édesapákra, akik olyan nyugodtan és gondoktól mentesen engednek át a vallási nevelés terén is minden kezdeményezést az édesanyáknak, akik tudvalevőleg minden viszonylatban megelőzik őket a kisgyermek gondozásában. Akik viszont még visszaemlékeznek a bécsi egyetem egyháztörténészének, Prof. E. Tomeknek nemes alakjára, talán idézni tudják tőle, ahogyan édesapjára emlékezett. Előadását megszakítva a Votivkirche irányába mutatott: „Oda vitt el minket minden vasárnap délelőtt a nagymisére, ebéd után a litániára, azután késó estig a Práterben voltunk vele. Azt, hogy ma itt állok mint pap és egyetemi tanár Önök előtt, azt Isten után neki, az édesapámnak köszönhetem!"

A keresztelést vallásos nevelésnek kell követnie: ennek jelentős eszköze az iskolai és templomi hitoktatás, a közös istentisztelet. Elengedhetetlen követelmény, hogy a szülő érdeklődést mutasson a gyermek iskolai hitoktatása és templomi oktatása iránt. Akkor is, ha a tiszteletes úrtól hallja az Isten igéjét. Nagyon jól bevált régi módszer volt, amikor a szülő megkérdezte: Mi volt az evangélium, miről beszélt a plébános úr? (még szerencsésebb módon: mit hal-

lottunk vasárnap a templomban?) A lelkipásztor feladata e tekintetben az lehet: Nyújtson segítséget, hogy a vegyesvallású házastársak mindegyike lehetőség szerint részt vegyen egyháza életében. Ahogyan a házasságkötés előtt tartózkodott attól, hogy negatív megjegyzést tegyen a másvallású fél meggyőződésével és egyházával kapcsolatban, úgy most használjon fel minden alkalmat arra, hogy kifejezze a gyermek előtt a másvallású szülő vallásos életének értékeivel szembeni megbecsülését és tiszteletét.

Vegyesvallású házasfelek lelkipásztori gondozása

A lelkipásztor előtt nem maradhat közömbös, mennyire mélyed el a vegyesvallású házaspár a keresztény vallási életben. Tanácsolja azért nekik: imádkozzanak közösen, és olvassák együtt a Szentírást otthon a családban. Igyekezzenek megismerni egymás lelki életét, próbáljanak osztozni az általános keresztény értékekben, amelyeket egymástól saját meggyőződésük épségben való megtartása mellett nyugodtan elsajátíthatnak. Nagyvonalúaknak kell mutatkozniuk házasfelük istentiszteletével kapcsolatban. Vegyesvallású házasfelek általában látogassák a saját egyházuk istentiszteletét, alkalmilag viszont nyugodtan vegyenek részt a másik fél egyházának istentiszteletén, megtartva a mindenkori előírásokat és rendelkezéseket saját egyházuk és lelkipásztoruk részéről. Mindenkor vegyenek részt az ökumenikus istentiszteleteken, hiszen ezen a téren ők a legközelebbről érdekeltek, és ők ismerik ki legjobban magukat az előadódható problémák körül.

Tapasztalat szerint jelentős segítséget nyújt a vegyesvallású házastársaknak, ha elmondhatják vegyesházasok körében a saját problémáikat, megoszthatják velük a maguk tapasztalatait. Ilyen jellegű összejöveteleken tanácsot és elirányítást kaphatnak egyházaiktól és a vegyesházasok gondozására beállított egyházi szakembertől. Számos helyen – főleg Németországban – mint rendszeresített havi vagy hétvégi találkozókat tartják ezeket a vegyesházas családi köröket. A vegyesvallású házasfelek összejövetelein azt kell hangsúlyoznunk, ami vallásilag egybefűzi őket: ilyen az imádság értelme és feladata a keresztény életben, az Isten igéjének közös meghallgatása. Házaséleti kérdések taglalásánál vegyük figyelembe, hogy nem kell a család és házasság minden problémáját vegyesházasoknál okvetlenül a vallás számlájára írnunk, hanem az együttélés problémáinak az oka náluk is sokszor egészen másutt van.

A fentiekben szó esett a vegyesházasok gondozására beállított szakemberről. Gondozásuk különleges minősítést kíván minden lelkipásztortól valamennyi egyházban. Nyitottnak kell lennünk az ökumenikus párbeszédre, pontosan ismernünk kell mindkét egyház tanítását és jogi rendjét, valamint ezeknek az egyházi rendelkezéseknek a hívek érzés- és felfogásvilágára való hatását. Rendelkeznie kell ezenfelül a vegyesházasok lelkipásztorának azzal a lélektani képességgel, hogy beleélje magát az adott körülményekbe, és aszerint tudja felfogni és megítélni, milyen helyzetben élnek a gondozására bízott vegyesvallású keresztények. Szüntelenül fontolgatnia kell, hol és mikor tud érdemleges szol-

gálatot végezni ezeknek a különleges helyzetben keresztény életet folytató embertársainak javára. Az eredményes munka érdekében testvéri bizalommal kell megtalálnia a másik egyház lelkipásztorát, a vegyesvallású házastársak és családok körüli érdemes szolgatársát.

Külön gond és feladat az egyházak számára, hogyan adják meg ezt a minősítést a lelkipásztoroknak: kiképzési idejük alatt a tanulmányok során, vagy pedig lelkipásztori továbbképzésen, illetve — amennyiben erre lehetőség adódik — közös munkakörökben sajátítják el a szükséges tudnivalókat? Tanulnunk kell, és érdemes ezen a téren is továbbképeznünk magunkat. Hosszú és nagy utat tett meg Krisztus egyháza, amíg eljutott erre a megismerésre a Szentlélek vezetése mellett és által. Az idős pap visszaemlékezik három évtizednél régebben elmúlt időkre. Egyházi iskolában működő tanító jelentkezik a püspöki irodán, és vegyesvallás alól kér felmentést tervbevett házasságkötéséhez. Katolikus iskolában működő tanerő nem kaphatott ilyen felmentést, — szólt akkoriban az egyházmegyei statutum. Az iskolák államosítása küszöbön áll. A fiatal pap egy pillanatig a püspökére gondol, a kemény tartású főpapra, az elvek emberére. Azután az esetet méri le, és a fiatal pedagógust nézi, aki heteken belül állami státuszban szolgál tovább, — talán nehezen gyógyuló sebbel a lelkében. A szertartó úgy dönt, hogy nem kér utasítást, hanem valamilyen általánosan megadott foglalkozást ír be, és beteszi a felmentést az aláírásra váró többi blanketta közé. Ami akkor lelkiismereti konfliktust váltott ki, ma történeti visszaemlékezés. Az egyház — hűségesen régi kedves nevéhez — anyaszentegyháznak mutatja magát: tudja, hogy egyugyanazon anyaméh szül új életre bennünket a keresztségben.

Zárja be a fejtegetéseket maga az egyház az ökumenizmusról szóló zsinati határozat (Unitatis redintegratio) befejező mondatával: „A zsinat óhajtja és sürgeti, hogy a katolikus egyház gyermekeinek kezdeményezései karöltve haladjanak különvált testvéreink kezdeményezéseivel, vigyázva, hogy akadályt ne gördítsenek a Gondviselés útjába, vagy elébe ne vágjanak a Szentlélek jövendő ösztönzéseinek. Ezenfelül kijelenti a zsinat, hogy meggyőződése szerint emberi erőket és képességeket meghaladó szent szándék az összes keresztények kiengesztelődése Krisztus egy és egyetlen egyházában. Ennélfogva Krisztusnak az egyházért mondott imádságába, az Atyának irántunk való szeretetébe és a Szentlélek erejébe veti minden reményét. ‚A remény pedig nem csal meg, mert a nekünk ajándékozott Szentlélekkel kiáradt szívünkbe az Isten szeretete' (Róm 5,5)."

Lackó Mihály

I. ATHÉNAGORÁSZ KONSTANTINÁPOLYI PÁTRIÁRKA

1969 júniusában — miután egy darabig tanulmányi célokból Görögországban tartózkodtam — megérkeztem Konstantinápolyba. Egyik célom volt, hogy

látogatást tegyek a Fanarban, a konstantinápolyi patriarkátus székhelyén. Kallinikosz püspökkel léptem érintkezésbe, aki a római Pápai Keleti Intézet hallgatója volt. Ő közölte velem, hogy a kihallgatáson kívül ebédre is hivatalos vagyok a pátriárkához. A megadott napon elmentem a Fanarba, a szerény pátriárkai épületbe. Kallinikosz püspök tudtomra adta, hogy a pátriárka ebéd után fogad, de az asztalnál is bemutatnak neki. Körülbelül 15-en voltunk az ebéden. Asztali ima után maga a pátriárka mutatta be egymásnak a vendégeket. Ebéd közben kevés szó esett, mivel szokás szerint csak a pátriárka kezd beszélgetést. Minthogy előző éjjel jött vissza Bulgáriából, Szent Cirill és Metód ünnepségeiről beszélt nekünk. Aztán az ajtóban átadott engem Gábriel metropolitának, a Szent Szinódus titkárának, kávézni és beszélgetni, azzal, hogy majd egy órai pihenés után fogad.

Csakugyan, körülbelül egy óra elteltével bevezettek a pátriárka dolgozószobájába. Elém jött, megölelt és asztalához ültetett. Odaadtam neki néhány publikációmat. Ő felvilágosításokat kért a római Keleti Intézetről és néhány ott tanuló görög ortodox hallgatóról. Majd megmutatta Joseph Gill SJ-nek, az Intézet rektorának „A firenzei zsinat" c. könyvét görög fordításban (Szünodosz tész Florentiasz). Nagyon megdicsérte, és azt mondta: ez a könyv mutatja, hogy az említett zsinat szinte valamennyi teológiai kérdést megoldotta Kelet és Nyugat között. Ez a mű mindig ott van az asztalán, és ajánlja elolvasásra azoknak a látogatóinak, akik a katolikusok és ortodoxok egyesülése felől kérdezgetik.

A pátriárka tiszteletreméltó személye, beszéde, gondolatai mély benyomást hagytak bennem.

Aristokles Spyrou (ez volt polgári neve) 1886. márc. 25-én született Tsaraplana hegyi faluban, Epiruszban. Akkoriban ez a vidék még török uralom alatt volt, egyházilag pedig a konstantinápolyi pátriárkátushoz tartozott. Apja orvos volt. Hárman voltak testvérek, két fiú, egy lány, de fiútestvére fiatalon meghalt. Az elemit szülőfalujában és Konitsában végezte. Utána 1903-ban Konstantinápolyba ment, és a Chalki pátriárkai szemináriumban megkezdte a középiskolát. Négy év gimnázium és 3 év teológia után 1910-ben diakónussá szentelődött, éspedig nőtlenül. Előtte szerzetesi fogadalmat tett, és az Athénagorász nevet kapta. Nyomban Monasztir városába került (ma Bitola, Jugoszlávia), és itt a püspök titkára, iskolafelügyelő, majd 1912-től egyházmegyei irodaigazgató lett. Éppen ottléte alatt nevezetes események történtek. 1911—13-ban, a balkán háború következtében a törököknek el kellett hagyniok a balkán félszigetet. Utána mindjárt következett a Macedóniáért vívott küzdelem. Macedóniát felosztották Görögország, Jugoszlávia és Bulgária között. A bitolai görög püspök helyzete mint nehezebbé vált, s így 1918-ban a görögöknek el kellett hagyniok a várost. Athénagorász ekkor az Áthosz-hegyre vonult vissza, és néhány hónapon át az egyik monostorban (Mylopotamos) élt. 1919-ban Athénbe hívták. Ott Melétiosz athéni érsek archidiakónusa és titkára lett, 1920-ben pedig utódjáé, Theoklitoszé. Az érsekváltozás a királypártiak és köztársaságpártiak közti ellenségeskedés folyománya volt, de Athénagorász ebbe nem avatkozott. 1922. decem-

berében Korküra és Paxosz ión tengeri szigetek püspöke lett. Minthogy még csak diakónus volt, előbb pappá kellett szentelni, azután foglalta el püspöki székét. Korküra szigete több század óta Velencéhez tartozott. Ilyenformán Athénagorász itt került először kapcsolatba a katolikusokkal.

1930 augusztusában Észak- és Dél-Amerika görög ortodox híveinek érsekévé választották. Székhelye New York-ban volt. Az előző évtizedben az amerikai görögök közt is olyan erős nézeteltérés alakult ki a királypártiak és köztársaságpártiak között, hogy két csoportra szakadtak, élükön két püspökkel. Athénagorász első feladata tehát az volt, hogy a kettőt egyesítse. Ezt teljes sikerrel hajtotta végre. Továbbá alapítania kellett egy teológiai főiskolát az amerikai görög ortodox papok kiképzésére. Sikerült is megnyitnia a szemináriumot 1937-ben Boston egyik külvárosában. A helyzet figyelmes tanulmányozása után törekedett a görög ortodox egyház „aggiornamento"-jára az amerikai életfeltételeknek megfelelően. Például az irányító szervekbe laikusokat vett fel, megengedte, hogy a templomban orgonát vagy harmóniumot használjanak, padokat vagy székeket állítsanak be, átalakítsák a papság ruházatát stb. Az amerikai tartózkodás nagy megnyílást jelentett szellemében.

1948. nov. 1-én Konstantinápoly pátriárkájává választották. A török kormány beleegyezett, jóllehet amerikai állampolgár volt. Utána megkapta a török állampolgárságot. Miután elbúcsúzott amerikai híveitől, H. Truman elnök személyes gépén repült Konstantinápolyba 1949. jan. 26-án. Kezdettől fogva igyekezett hivatalát nemcsak görög nemzeti ügynek, hanem nemzetek fölötti küldetésnek feltüntetni, minthogy ő az egész ortodoxia képviselője. Ezért a ciprusi görög-török konfliktusban semleges maradt. Mindamellett helyzete egyre nehezebbé vált. Ortodox hívei, látva, hogy a társadalmi életben háttérbe szorulnak, sőt támadásokat intéznek ellenük (pl. 1955-ben), mind többen vándorolnak ki Törökországból. Az első világháború után Konstantinápolyban még kb. 100 000 görög élt; ma már alig 10—15 000. Athénagorász életének utolsó éveiben a török kormány bezárta Chalki teológiai főiskoláját, megszüntette a pátriárkátus nyomdáját, nem engedte meg épületének restaurálását azzal az ürüggyel, hogy a tervek szerint azon a helyen új, széles utca épül. Sőt 1969-ben már azt rebesgették, hogy a törökök a pátriárkát is kiutasítják. De személyisége akkora tekintélyt szerzett a patriarkátusnak nemzetközi téren, hogy ehhez a kérdéshez mégsem mertek nyúlni. Athénagorász Konstantinápolyban halt meg 1972. júl. 7-én.

A konstantinápolyi patriarkátus belső ügyeit a körülményekhez alkalmazkodva, újfajta, békés módon törekedett megoldani. Ezenkívül Athénagorász főként mint az ökumenikus mozgalom egyik főszereplője ismeretes. Minden életírója egyetért abban, hogy amerikai tartózkodása indította el ebbe az irányba. Ott látta a kereszténység döbbenetes megoszlását (Észak-Amerikában 258 felekezet él!), és volt alkalma érintkezésbe lépni más egyházak képviselőivel. Athénagorász nem elméleti teológus, nem is író, hanem lelkipásztor-püspök. A keresztények közötti párbeszéd előmozdítója; de nem annyira a teológiai dialógusé, mint a szeretet és a tettek párbeszédéé.

Elsősorban az ortodox egyházakat próbálta egyesíteni. Tudvalévő, hogy ezek autokefál, önálló egyházak, és a konstantinápolyi pátriárkátust csak „primus inter pares"-nek tekintik (első az egyenlők között). Athénagorász igen tágan értelmezte ezt a tiszteletbeli elsőségét, és így különböző kezdeményezéseket tett az ortodoxia javára. 1961-ben összehívta Rodoszba az első pánortodox (összortodox) konferenciát, majd a másodikat és harmadikat. A különböző ortodox egyházak találkozása már magában véve is igen pozitív tény. Ezeken a konferenciákon merült fel egy pánortodox zsinat ötlete. Ennek előkészítésén most valóban dolgoznak.

Másodsorban Athénagorász a protestáns világgal való ökumenikus kapcsolatok előmozdítója volt. Pártolta az ortodoxok részvételét az Egyházak Világtanácsában. Már 1948-ban mint amerikai érsek személyes képviselőt küldött megalakulására Amsterdamba. Azután 1952-ben enciklikát intézett az összes ortodox egyházakhoz; ebben egyfelől buzdította őket, hogy lépjenek be a Világtanácsba, másfelől viszont kifejtette az elméleti teológiai eszmecserék és a liturgikus cselekmények ortodox elveit.

Harmadsorban a pátriárka főszereplőjévé vált a katolikus egyházzal kifejlődő ökumenikus kapcsolatoknak. Híres marad XXIII. János pápa megválasztásához fűzött mondása: „Fuit homo missus a Deo, cui nomen erat Ioannes", ahol a János-evangélium kezdetét (1,6) a „jó pápára" alkalmazta. De az új út kezdete valójában jeruzsálemi találkozása volt VI. Pál pápával 1964. jan. 5-én. Athénagorász több ízben kifejezte azt a vágyát, hogy találkozzék a pápával. Azt mondta: „Az egész utat nem tehetem meg a pápához, de a félutat megteszem." Így jött létre a találkozás, amely világszerte érdeklődést keltett. Hiszen századok óta – az 1438-as firenzei zsinat óta – először történt meg, hogy egy pápa találkozott egy konstantinápolyi pátriárkával. Következett azután VI. Pál utazása Konstantinápolyba 1967. júl. 25–26-án, valamit Athénagorász látogatása Rómában 1967. okt. 26–28-án. További nagy lépés volt előre az 1054-es kölcsönös kiközösítés eltörlése, amely annak idején Kelet és Nyugat szakadásának kezdete volt. Ez 1965. dec. 7-én történt, a II. vatikáni zsinat utolsóelőtti napján. Athénagorász az ökuméné útján többfelől ellenállással találkozott, még saját egyházában is, különösen az Áthosz-hegyi szerzetesek között. Három kolostorban törölték is a nevét a liturgikus megemlékezésből. Mégis bátran folytatta az egység megkezdett útját egészen haláláig.*

Az ökumenizmusra vonatkozó gondolatait jól foglalja össze 1964 karácsonyára írt enciklikájának következő része:

„Meggyőződéssel és nem alap nélkül ismételjük tehát erről a Szent Székről Aranyszájú Szent Jánosnak az egyházról adott meghatározását: ‚Amit egyháznak hívunk, az nem más, mint maga az egyesülés, egység és egyetértés.'

* Lásd erről bővebben 16. számunkban, a „Tomosz Agapisz" (Szeretet könyve) ismertetésében. Ugyanott található a pátriárka nekünk küldött levele.

Minthogy évek óta hitünk és meggyőződésünk szerint így látjuk az egyház – főképpen pedig a mi keleti ortodox egyházunk – világmisszióját, sohasem szűntünk meg ennek a meggyőződésünknek kifejezést adni. Reményeinket sem adtuk fel, és mind saját szerény erőnket, mind egyházunk erejét szüntelenül ezeknek a gondolatoknak a szolgálatába állítottuk.

Más ortodox egyházakkal együtt összehívtuk a Harmadik Pánortodox Konferenciát Rodoszba avval a céllal, hogy az egyesülésnek, a békének, a kiengesztelődésnek és az emberek testvériségének előkészítője legyen. Láttuk, milyen nagy örömmel fáradozott ezeknek az elveknek érdekében; az összes ortodox testvéregyház elkötelezte magát mellettük.

Gondoltunk arra, hogy újra kezdjük a római katolikus egyházzal a hosszú évek óta megszűnt dialógust, és hogy evvel tüzetesen foglalkozzunk. Láttuk, hogy ez a dialógus pozitív és ésszerű módon vette kezdetét, és valóban halad előre. Mindez a minden oldalról szükséges készség légkörében és reményteljes kilátásokkal ment végbe; természetesen Isten segítségével, akinek áldása kísérje a mieink kívánságait és a mi jóakaratunkat.

Az ortodoxia nem tétlen, és nem riad vissza felelősségétől. A tárt lélek és nyílt szív légkörében akar – az összes ortodox egyházak közös és kifejezett kívánságára – testvéri viszonyba lépni a római katolikus egyházzal, hiszen – a mai napig fennálló ellentétek ellenére – az első századok osztatlan egyházának annyi közös kincse fűzi egybe vele a hitben és a hagyományokban.

Haladást tapasztalunk az anglikán és a paleokatolikus* egyházakkal való viszonyunkban és a velük folytatott teológiai vitáinkban is. Olyan szakaszt értünk itt el, ahol bizonyos lépések látszanak kívánatosnak, hogy az általános határozat után azonnal belefoghassunk ebbe az áldásos konferenciába. Mindezek után megtudtuk, hogy már döntés is született a kétoldalú kapcsolatok és megbeszélések ápolására egy interortodox (ortodoxián belüli) bizottság felállítását illetően, amitől – kétségtelenül Isten kegyelméből – csak jót várhatunk."

Az ökumenizmusnak, az egyházak egyesülésének kérdésében Athénagorász két szakaszt különböztet meg: a szeretet párbeszédét és a teológiai párbeszédet. Úgy tűnik, hogy az elsőt tartotta jelentősebbnek. Sőt olykor kijelentette: ha nem lennének teológusok, az újraegyesülés már megtörtént volna. Ő tehát a szeretet párbeszédét mozdította elő, a keresztények együttműködését a gyakorlati élet sokféle területén, a vitás teológiai kérdéseket későbbi szakaszra hagyva. Mint már írásom elején említettem, látogatóinak gyakran mutatta J. Gillnek a firenzei zsinatról írt könyvét, ezzel a kommentárral: „Ebből a könyvből látszik, hogy ezen a zsinaton már megoldották a vitás teológiai kérdéseket. Nem tudom, mit lehetne még hozzátenni." De azért ismerte a teológiai kérdések fontosságát is, és a liturgiában nem engedte meg az interkommúniót, a szent-

* Azok a keresztények, akik az első századokban szakadtak ki az Egyház közösségéből, pl. nesztoriánusok, jakobiták, koptok stb.

ségek közös vételét, amíg e kérdések meg nem oldódnak. Római látogatása alatt egy beszédében kifejezte szomorúságát, hogy nem mutathatják be együtt az eukarisztiát, nem ihat egy kehelyből VI. Pál pápával.

Ma már mind a két főszereplő eltűnt az élet színpadáról; de eszméik és rendkívüli tetteik emlékezete eleven maradt. Éppen most lépünk az ökumenikus dialógus második szakaszába: megkezdődik a teológiai párbeszéd. II. János Pál pápa konstantinápolyi látogatásakor, 1979. nov. 30-án bejelentette, hogy katolikus–ortodox vegyesbizottságot alakítanak erre a célra. Később jelezték a 30–30 tag nevét is. Első összejövetelük 1980. máj. 29–jún. 4.-ig folyt le. Patmosz szigetén Meliton kalkedón metropolita tartotta a bevezető istentiszteletet Dimitriosz pátriárka képviseletében. Másnap Rodoszra mentek át, ahol még Szent Pál alapított egyházat, ott tartották a munkaüléseket, valamint egy-egy ünnepélyes katolikus és ortodox misét. A résztvevők ui. megegyeztek abban, hogy a teológiai vita hiábavaló lenne, ha nem járna együtt egymás örökségének megismerésével és megtapasztalásával. Imádságos szellem és őszinte nyíltság hatotta át az üléseket. Az összejövetel célja az volt, hogy meghatározzák és megszervezzék a teológiai párbeszéd további menetét. Ez meg is történt. Nyilatkozatukban hangsúlyozták: fontos, hogy a szeretet dialógusának eredménye legyen a teológiai dialógus.

Irodalom: Bernhard Ohse, Der Patriarch. Athenagoras I. von Konstantinopel, ein ökumenischer Visionär. Friedrich Pustet, Regensburg 1968. — Virgil Gheorghiou, La vie du Patriarche Athénagoras, Ed. Plon, Paris 1969. — Stélios Castanos de Médicis, Athénagoras 1er. L'apport de l'orthodoxie à l'oecuménisme. Ed. L'ages d'homme, Lausanne 1968. — Olivier Clément, Dialogues avec le patriarche Athénagoras, Ed. Fayard, Paris 1969. — Athenagoras I., Der Patriarch spricht, Verlag Herold, Wien—München 1965.

Tájékoztatásul közöljük kedves olvasóinkkal, hogy folyóiratunk postázása rendszerint hosszabb időt vesz igénybe.
Az első szám kézhez vétele kitolódhat május közepéig,
a második számé augusztus közepéig,
a harmadiké november közepéig,
a negyediké február közepéig.
Kérjük tehát, hogy türelemmel várják a szám megérkezését. Ha viszont a jelzett dátumokig mégsem érkezett meg, jelezzék egy lapon spittali címemre, hogy intézkedhessünk.

A SZENTATYA HOMÍLIÁJA ACCRÁBAN MÁJ. 8-ÁN

Kedves Fivéreim és Nővéreim Krisztusban!

1. Közel tíz éve itt Accrában tartották a világiak első összafrikai és madagaszkári találkozóját. Bár én nem voltam jelen, mint krakkói érseknek és a Laikusok Tanácsa konzultorának volt alkalmam különös figyelemmel, érdeklődéssel és csodálattal követni ennek a történelmi eseménynek főbb mozzanatait. A 36 afrikai országból összejött világi férfiak és nők egyhangúan mondták: „Jelen!" Így szóltak a világhoz: „Jelen vagyunk a hivők közösségében; jelen vagyunk Krisztus afrikai egyházának küldetésében!"

2. Tíz év múlva Isten megadta az alkalmat, hogy eljöjjek Accrába, hogy ma veletek legyek, veletek együtt ünnepeljem az eukarisztiát, szóljak hozzátok, és rajtatok keresztül üzenetet intézzek Afrika egész katolikus laikátusához. Ma Péter utóda, II. János Pál pápa mondja: „Jelen!" Igen, jelen vagyok az afrikai világiak között; úgy jövök, mint atyátok és mint az egyetemes Egyház pásztora. Jelen vagyok mint testvéretek a hitben! Mint Krisztusban testvéretek szeretném megmondani nektek, milyen közel vagyok hozzátok a Megfeszített és Feltámadott Úr végtelen szeretetében, mennyire szeretlek benneteket, mennyire szeretem Afrika laikusait!

Mint pásztorotok, meg akarlak erősíteni benneteket abban az igyekezetetekben, hogy hűek maradjatok az Evangéliumhoz és abban a küldetésetekben, hogy másoknak is elvigyétek üdvösségünk jóhírét. Buzdítani kívánlak benneteket világiakat: újítsátok meg az Eukarisztia által szilárd keresztény elkötelezettségeteket, éljétek újra az örömöt, hogy Krisztus Testének tagjai vagytok, szenteljétek magatokat, mint afrikai keresztények, újonnan arra, hogy előmozdítjátok ennek a nagy kontinensnek igazi és szerves fejlődését. Veletek együtt szeretnék hálát adni a mennyei Atyának, megemlékezve „tevékeny hitetekről, áldozatos szeretetetekről és Urunkba, Jézus Krisztusba vetett szilárd reményetekről" (1 Tesz 1,3).

3. Fivéreim és nővéreim Krisztusban, szavaimat, üdvözletemet és áldásomat Afrika minden országának katolikus világi népéhez akarom intézni. Szeretnék túlhatolni a nyelv, földrajz és a népfajok korlátain, és minden különbség nélkül minden egyesteket rábízni az Úr Krisztusra. Kérek tehát mindenkit, aki most hallja tőlem a testvéri szolidaritás és lelkipásztori tanítás üzenetét: adja tovább. Kérlek benneteket, juttassátok el üzenetemet faluról falura, otthonról otthonra. Mondjátok meg hittestvéreiteknek, hogy a pápa valamennyiőtöket szeret, és átölel benneteket Krisztus békéjében.

4. Ezt a hatalmas afrikai kontinenset a Teremtő sok természeti kinccsel halmozta el. Saját korunkban voltunk tanúi, hogy ezeknek kiaknázása és felhasználása mennyire hozzájárult országaitok anyagi és társadalmi haladásához. Hálát adunk Istennek e haladás jótéteményeiért. De nem szabad felednünk, vakmerőség lenne felednünk, hogy a rátok bízott legnagyobb erőforrás és legnagyobb kincs a hit ajándéka, az a döbbenetes kiváltság, hogy Uratoknak ismeritek Jézus Krisztust.

Ti világiak az Egyházban, akikben megvan a hit, minden erőforrások legnagyobbika, – a ti lehetőségeitek egyedülállók és felelősségetek döntő fontosságú. E világban folytatott mindennapi életetek által megmutatjátok a hit világalakító és az emberiség családját megújító hatalmát. Szerepetek mint világi hivőké – ha rejtett és észrevétlen is, mint a kovászé vagy a föld sójáé, amiről az Evangélium beszél – nélkülözhetetlen az Egyház számára, hogy betölthesse Krisztustól kapott küldetését. Világosan tanították ezt a II. vatikáni zsinat atyái: „Az egyház nincs igazán megalapítva, nincs igazi élete és nem tökéletes jele Krisztusnak az emberek között, ha – a hierarchia mellett – nincsen nevére méltó laikátus. Az evangélium ugyanis nem verhet mély gyökeret valamely nép lelki világába, életébe és munkálkodásába a világi hivők tevékeny jelenléte nélkül" (Ad Gentes 21).

A világi hivők szerepe az Egyház missziójában két irányba terjed ki: Pásztoraitokkal egységben és az ő irányításuk alatt fölépítitek a hívek közösségét; másodszor pedig mint felelős polgárok átjáratjátok az Evangélium kovászával a társadalmat, amelyben éltek, gazdasági, társadalmi, politikai, kulturális és értelmi dimenziójában. Ha híven betöltitek ezt a két szerepeteket, mint a földi államnak és ugyanakkor a mennyek országának polgárai, akkor teljesülnek be Krisztus szavai: „Ti vagytok a föld sója . . . Ti vagytok a világ világossága" (Mt 5,13–14).

6. Fivéreink és nővéreink ma új életet kapnak vízből és Szentlélekből (vö. Jn 3,3kk). (A pápa a mise során megkeresztelt, megbérmált és elsőáldozásban részesített tíz felnőttet. Szerk.) A keresztség beiktatja őket az egyház testébe, újjászületnek általa Isten gyermekeivé. A lehető legnagyobb emberi méltóságot kapják. Szent Péter szavaival „választott nemzetség, királyi papság, szent nemzet, tulajdonává kiválasztott nép" lesznek, hogy Isten dicsőségét zengjék (1Pét 2,9). A bérmálás szentsége még bensőbben összekapcsolja őket az egyházzal, és a Szentlélek különös erejét árasztja beléjük (vö. LG 11). E két nagy szentségen át Krisztus inti népét, Krisztus int minden egyes világit, hogy vegye ki részét a hívek közössége építésének felelősségéből.

Mint a laikátus tagjai hivatottak vagytok tevékeny szerepet vállalni az egyház szentségi és liturgikus életében, különösen az eukarisztikus áldozatban. Ugyanakkor hivatva vagytok az Evangélium tevékeny terjesztésére is, mégpedig a szeretet gyakorlásával és a hitoktatói–hithirdetői munkában való részvétellel, kinek-kinek egyéni ajándékai szerint (vö. 1Kor 12,4kk). Minden keresztény kö-

zösségben, legyen az a család „házi egyháza", a papjával együttműködő plébánia vagy a püspöke körül egyesült egyházmegye, a világiak — az első század Krisztus-követőinek mintájára — törekszenek hűek maradni az apostolok tanításához, hűek a testvéri szolgálathoz, hűek az imádsághoz és az eukarisztia megüléséhez (vö. Csel 2,42).

7. Keresztény hivatásotok nem von el egyetlen fivéretektől vagy nővéretektől sem. Nem akadályozza részvételeteket polgári ügyekben, nem is ment föl polgári felelősségeitek alól. Nem különít el a társadalomtól, nem is kímél meg az élet mindennapos viszontagságaitól. Állandó elkötelezettségetek a világi tevékenységekben és foglalkozásokban inkább valódi része hivatásotoknak. Mert arra vagytok hivatva, hogy jelenlétet és termékenységet biztosítsatok az egyháznak a hétköznapi élet körülményei között, — a házas és családi életben, a mindennapi kenyérkeresetben, a politikai és polgári felelősségben, valamint a kulturális, tudományos és oktató-nevelő törekvésekben. Semmi emberi tevékenység nem idegen az Evangéliumtól. Isten azt kívánja, hogy a teljes teremtés odasorakozzék Országába, és az Úr különösen a világi hivőkre bízta ezt a feladatot.

8. Az afrikai egyház laikátusa döntő szerepet játszik e hatalmas világrész sürgető problémáinak és követelő szükségeinek kielégítésében. Az egyház azt várja tőletek keresztény világiaktól, hogy segítsetek saját országotok jövőjének kialakításában, valami sajátos téren hozzájáruljatok fejlődéséhez. Az egyház arra kér benneteket: vigyétek bele az Evangélium befolyását és Krisztus jelenlétét minden emberi tevékenységbe, és olyan társadalmat igyekezzetek építeni, ahol tiszteletben tartják minden egyes személy méltóságát, védelmezik és előmozdítják az egyenlőséget, igazságosságot és szabadságot.

9. Szeretném ma hangsúlyozni azt is, milyen szükség van a világiak állandó tanítására és katekizálására. Mert a laikusok oly hőn óhajtott hozzájárulását Afrika jövőjéhez csak az teszi lehetővé, ha komoly lelki és tanbeli képzést kapnak keresztény mivoltukban, ugyanakkor pedig kellően felkészülnek polgárilag és emberileg a világi tevékenységekre. Szent Pál buzdítására gondoljunk itt: „Kérünk és intünk titeket, testvérek, Urunkban, Jézusban: Megtanultátok tőlünk, hogyan kell Istennek tetsző életet élnetek; éljetek is hát így, s haladjatok egyre előbbre" (1Tessz 4,1). Hogy ezt a célt elérhessétek, jobban meg kell ismernetek Krisztus titkát. Szükséges, hogy a világiak behatoljanak ebbe a titokba, és különösen Isten szavába, amely az üdvösségre vezet. A Szentlélek azt kívánja az egyháztól, hogy szerető, szívós kitartással kövesse ezt az utat. Bátorítani kívánom tehát azokat az értékes kezdeményezéseket, amelyeket már minden síkon tettek ebben a kérdésben. Folytatódjanak csak ezek a törekvések, és egyre inkább szereljék fel a világiakat kellő eszközökkel küldetésükhöz. Hadd feleljenek meg életszentségükkel az előttük álló sok szükségletnek, hadd sugározza az egész afrikai egyház mindig hatékonyabban Krisztust!

10. Fivéreim és nővéreim, a mai mise második olvasmánya arra emlékeztett bennünket, hogy Jézus Krisztus „az élő kő" (1Pét 2,4). Jézus Krisztus az, akire

a világ jövője épül, akitől minden egyes férfi és nő jövője függ. Minden időben őrá kell tekintenünk. Minden időben őrá kell építenünk. Ezért megismétlem nektek, amit az idei húsvétvasárnap az egész világnak mondtam: „Ne vessétek el őt, ti, akik bárhogyan, bárhol a mai és a holnapi világot építitek: a kultúra és civilizáció, a gazdasági élet és politika, a tudomány és hírközlés világát. Ti, akik a béke világát építitek... Ne vessétek el Krisztust: ő a szegletkő!"

11. Péter apostol szavaival hívlak benneteket, „menjetek hozzá... és mint élő kövek épüljetek fölé lelki házzá" (1Pét 2,4–5), épüljetek afrikai egyházzá, vigyétek előbbre Isten Országát a földön!

Ezzel a lelkülettel imádkozunk mennyei Atyánkhoz: „Jöjjön el a te országod, legyen meg a te akaratod, miképpen mennyben, azonképpen itt a földön is." Amen.

HOMÍLIA A NOTRE DAME ELŐTT MONDOTT MISÉN MÁJ. 30-ÁN

1. Szeretsz-e?

Alapvető kérdés, mindennap fölvetődő kérdés. Szívet megnyitó, életünk értelmét megadó. Ez a kérdés határozza meg az ember igazi nagyságát. Egész valójának ki kell fejeződnie benne, és ugyanakkor segítségével túl kell jutnia önmagán.

Szeretsz-e engem?

Az imént ezen a helyen hangzott el ez a kérdés.* Történelmi helyen, megszentelt helyen. Franciaország szellemével találkozunk itt, azzal a zseniális szellemmel, amely nyolc évszázada kifejeződött ennek a templomnak megépítésében, és ott van benne most is, hogy tanúságot tegyen az emberről. Az emberről, aki mindenféle formulákkal próbálja meghatározni magát, de közben nem feledheti, hogy ő is templom: a Szentlélek temploma. Ezért emelte ezt a templomot, a Notre Dame-ot, amely nyolc század múltán is tanúskodik róla.

Itt, ezen a helyen, első találkozásunk alkalmával, föl kellett tenni a kérdést: „Szeretsz-e engem?" De föl kell tenni mindenütt és mindig. Isten teszi föl az embernek. És az ember állandóan föl kell, hogy tegye saját magának.

2. Ezt a kérdést Krisztus tette föl Péternek. Háromszor tette föl, és Péter háromszor felelt. „Simon, János fia, szeretsz-e engem? – Igen, Uram, te tudod, hogy szeretlek" (Jn 21,15–17).

Péter ezzel a kérdéssel és ezzel a felelettel már elkötelezte magát azon az úton, amelyen élete végéig haladnia kellett. Mindenhová szükségképpen követte az a csodálatos párbeszéd, amelynek során háromszor hallotta ezt is:

---

* A Szentatya az ünnepi mise evangéliumára céloz Jn 21-ből. — Magyarul sajnos a francia „Aimes-tu?" és „M'aimes-tu?" kérdést nem lehet elég világosan megkülönböztetni. Az első általában azt jelenti: van-e benned szeretet?

„Légy pásztora bárányaimnak", „légy pásztora juhaimnak", „légy pásztora annak az akolnak, amelynek én vagyok az ajtaja és a Jó Pásztora" (vö. Jn 10,7).

Mindörökre, élete végéig így kellett Péternek rónia útját, ennek a hármas kérdésnek kíséretében: „Szeretsz-e engem?" És mindazt, amit tett, az akkor adott felelethez mérte. Amikor a szanhedrin elé idézték. Amikor fogságba vetették Jeruzsálemben, azzal a szándékkal, hogy ki se kerüljön többé... és mégis kikerült. Amikor Jeruzsálemből elment északra, Antiochiába, azután még messzebb, Antiochiából Rómába. És amikor Rómában kitartott utolsó napjáig, megismerve a szavak erejét, amelyek szerint valaki Más vezeti oda, ahová ő nem akarja (vö. Jn 21,18).

És tudta azt is, hogy e szavak erejében az Egyház állhatatosan kitartott „az apostolok tanításában és közösségében, a kenyértörésben és az imádságban", és hogy „az Úr naponként vezetett hozzájuk olyanokat, akik hagyták magukat megmenteni" (Csel 2,42.48).

Így volt ez Jeruzsálemben. Azután Antiochiában. Azután Rómában. És utána itt is, az Alpoktól nyugatra és északra: Marseille-ben, Lyonban, Párizsban.

3. Péter sohasem szakadhat el ettől a kérdéstől: „Szeretsz-e engem?" Magával viszi, bárhová is megy. Keresztül a századokon, a nemzedékeken. Új népek és új nemzetek közé. Mindig újabb nyelvekhez és népfajokhoz. Ő a hordozója egyedül — és mégsem egyedül. Mások viszik vele együtt: Pál, János, Jakab, András, Lyoni Iréneusz, Nursiai Benedek, Tours-i Márton, Clairvaux-i Bernát, Assisi Kis Szegénye, Jeanne d'Arc, Szalézi Ferenc, Chantal Johanna Franciska, Páli Vince, Vianney János-Mária, Lisieux-i Teréz.

Ezen a földön, amelyet ma Isten kegyelméből meglátogathatok, ebben a városban sok-sok férfi és nő élt és él ma is, akik tudták és tudják, hogy egész életüknek csakis, kizárólagosan csak abban a mértékben van értéke és értelme, amennyiben felelet ugyanerre a kérdésre: Szeretsz-e? Szeretsz-e engem? Feleletük, a múltban és ma is, totális és tökéletes, hősies felelet — vagy pedig egyszerű és mindennapi. De mindenképpen tudják, hogy életük — hogy az emberi élet általában csakis mint erre a kérdésre adott felelet értékes és értelmes: Szeretsz-e? Egyedül ennek a kérdésnek köszönhetjük, hogy érdemes élni.

Én az ő nyomdokaikon jövök ide. Látogatóba az ő földi hazájukba. Az ő közbenjárásukba ajánlom Franciaországot és Párizst, az Egyházat és a világot. Feleletük a kérdésre: „Szeretsz-e?" egyetemes jelentőségű, el nem múló értékű. Az emberiség történelmében ez alkotja meg a jó birodalmát. Csakis a szeretet hozza létre ezt a birodalmat. Fájdalommal szüli meg. Küzdenie kell, hogy formába öntse; küzdenie a rossznak, a bűnnek, a gyűlöletnek erői ellen, a test kívánsága, a szemek kívánsága és az élet kevélysége ellen (vö. 1Jn 2,16).

Ez a küzdelem szakadatlan. Olyan régi, mint az ember történelme. A mi korunkban ez a világot formáló viaskodás mintha nagyobb lenne, mint valaha. És nem egyszer remegve kérdezzük magunktól: nem kerekedik-e fölébe a gyűlölet a szeretetnek, a háború a békének, a rombolás az építésnek?

Milyen mérhetetlenül sokat mondó Krisztusnak ez a kérdése: „Szeretsz-e?" Alapvető mindenkinek és mindnyájunknak. Alapvető az egyénnek és a társadalomnak, az államnak és az Egyháznak. Alapvető Párizsnak és Franciaországnak: „Szeretsz-e?"

4. Krisztus ennek az épületnek a sarokköve. Szegletköve annak a formának, amelyet a világ, a mi emberi világunk a szeretet erejében ölthet.

Tudta ezt Péter, akitől Krisztus háromszor kérdezte meg: „Szeretsz-e engem?" Tudta ő, aki a próbatétel órájában háromszor tagadta meg Mesterét. És hangja reszketett, amikor válaszolt: „Uram, te tudod, hogy szeretlek" (Jn 21,15). Mégsem azt válaszolta: „Ugye csalódást okoztam neked, Uram?" — hanem: „Uram, te tudod, hogy szeretlek." Amikor ezt mondta, már tudta, hogy Krisztus a szegletkő, amelyen ez a szeretet formáját magára öltő épület minden emberi gyöngeség ellenére magasba nőhet őbenne, Péterben. Minden helyzetben, minden megpróbáltatáson át. Mindvégig. Ezért ír majd egy napon, abban a levelében, amelyet az imént olvastunk, Jézus Krisztusról mint szegletkőről, amelyen ti is hivatva vagytok „mint élő kövek lelki házzá, szent papsággá" épülni, „hogy Istennek tetsző lelki áldozatokat hozzatok Jézus Krisztus által" (1Pét 2,5).

Mindez semmi mást nem jelent, mint állandó és állhatatos, kitartó és következetes feleletet erre az egyetlen kérdésre: „Szeretsz-e? Szeretsz-e engem? Jobban szeretsz-e engem?"

Ennek a feleletnek, vagyis ennek a szeretetnek az erejében vagyunk „választott nemzetség, királyi papság, szent nemzet, tulajdonul kiválasztott népe" Istennek . . . (1Pét 2,9)

Ezért tudjuk hirdetni annak csodálatos tetteit, aki „a sötétségből meghívott csodálatos világosságára" (uo.).

Mindezt Péter hitének tökéletes biztonságával tudta. És mindezt tudja és tovább vallja utódaiban is. Tudja, igen, és megvallja, hogy ez a szegletkő, amely az emberi történelem egész építményének a szeretet, az igazságosság és a béke formáját adja, az emberek által elvetett kő, valóban az volt, az ma is, és az is lesz . . . Sok ember elvetette, sokan azok közül, akik a világ sorsának alakítói. És mégis, ennek ellenére, igazán ő, Jézus Krisztus az emberi történelem szegletköve: az volt, az ma is, és az is lesz. Minden konfliktus, ellenvetés és tagadás ellenére, a történelem látóhatárán szüntelenül tornyosuló felhők és sötétség ellenére — és jól tudjátok, milyen fenyegetők ezek a felhők ma, a mi korszakunkban! — őrajta fog fölemelkedni a múlhatatlan épület, őrajta emelkedik, és belőle kiindulva fejlődik. Csak a szeretetnek van ereje végbevinni ezt. Csak a szeretet nem ismer alkonyatot.

Csak a szeretet tart örökké (vö. 1Kor 13,8). Csak az hozza létre az örökkévalóságot az ember földi történelmének evilági, múlékony formáiban.

5. Szent helyen vagyunk itt, a Notre-Dame előtt. Ezt a ragyogó épületet, a gótikus művészet ékszerét, őseitek az Isten Anyjának szentelték. Annak, aki minden emberi lény között tökéletes feleletet adott a kérdésre: Szeretsz-e? Szeretsz-e engem? Jobban szeretsz-e engem?

Valóban: egész élete tökéletes, hibátlan válasz volt erre a kérdésre.

Nagyon stílusos volt hát, hogy találkozásomat Párizzsal és Franciaországgal egy Máriának szentelt helyen kezdjem meg. Erre a találkozásra az állami és a városi hatóságok, az egyház és pásztorai hívtak meg nagy előzékenységgel. Hétfői látogatásom az UNESCO párizsi székhelyén evvel kapja meg teljes keretét és azt a kiterjedést, amely megfelel missziómnak, a tanúságtétel és apostoli szolgálat küldetésének.

Nagyon értékes a szememben ez a meghívás. Magasra értékelem. Lehetőségeim és a nekem adatott állapotbeli kegyelem szerint szeretnék megfelelni neki, és odahatni, hogy elérje célját.

Ezért örülök, hogy első találkozásunk az Istenanya jelenlétében folyik le, az előtt, aki a mi reménységünk. Óra akarom bízni köztetek teljesítendő szolgálatomat. Tőle kérem azt is, veletek együtt, kedves fivéreim és nővéreim, hogy ez a szolgálat hasznos és gyümölcsöző legyen a franciaországi egyház, a mai ember és a világ számára.

6. Számos helye van országotoknak, ahová gyakran, talán minden nap elzarándokol gondolatom és szívem: a Szeplőtelen Szűz szentélye Lourdes-ban, Lisieux, Ars, ahová ezúttal nem tudok elmenni, Annecy, ahová már régen meghívtak, de mindezideig nem valósíthattam meg ezt a vágyamat.

Íme, így jelenik meg előttem Franciaország, szentek édesanyja annyi nemzedéken és századon át. Mennyire kívánom, hogy mind újra éledjenek a mi századunkban és a mi nemzedékünkben, szükségleteinek és felelősségének mértékében!

Ezen az első találkozáson mindnyájatoknak, mindegyikőtöknek föl szeretném tenni egész erejében azt a sokat mondó kérdést, amit valamikor Krisztus intézett Péterhez: Szeretsz-e? Szeretsz-e engem? Bárcsak visszhangoznék, mélységes visszhangot verne mindegyikünkben!

Az ember és a világ jövője függ attól: meghalljuk-e ezt a kérdést? Megértjük-e jelentőségét? Hogyan felelünk rá?

A PÁPA ÖKUMENIKUS TALÁLKOZÓJA PÁRIZSBAN

II. János Pál Párizsba érkezésének másnapján találkozott a keresztény hitvallások képviselőivel. Az egyik résztvevő szerint ez „valóban nagy ökumenikus pillanat" volt. Előre megfogalmazott beszédéhez a pápa terjedelmes rögtönzést fűzött. Ennek jobb megértésére előzőleg kivonatosan közöljük a protestánsok és az ortodoxok képviselőjének beszédét.

Max-Alain Chevallier, a Franciaországi Református Egyházak Tanácsának alelnöke, bevezetőben köszönetet mondott a „nagyon is rövid, de jelentős" találkozás lehetőségéért, amely „egyszerre kegyelem és veszedelem." „Veszedelmes, mert félreérthetik azok, akik — katolikus és protestáns oldalon egyaránt — félnek, hogy az ilyen beszélgetések elhomályosíthatják vagy éppen elárulhatják az általuk hűen vallott tanbeli igazságot. Azért is, mert valaki esetleg csak a tolerancia irányába fejlődő magatartás eredményét láthatja benne, és ezt a fejlődést általánosnak és felületesnek tartja; az ‚öku-

menikus' jelzőre ma sokan szégyent hoznak! De ha mi a magunk részéről itt vagyunk, és kegyelemnek, igen, az Úr egész különleges kegyelmének akarjuk tekinteni ezt az órát, akkor bizonyára ő hagyta meg, hogy találkozzunk, és megadta a szabadságot hozzá.

Nem is beszélve az ellenségeskedés századairól, amelyek szomorúan jellemezték nemzeti történelmünket, nemrég még kölcsönös tudatlanság és bizalmatlanság uralkodott kapcsolatainkban. Nagy hálával tartozunk a katolikus, ortodox és protestáns, teológus vagy laikus, ismert és ismeretlen úttörőknek, akik nem voltak hajlandók a pártoskodásra ebben a megoszlásban. Most már megértettük, hogy — sokszor mélyreható eltéréseink ellenére — valamennyiünket ugyanaz az Isten szeret, ugyanahhoz a Krisztushoz tartozunk, ugyanaz a Lélek éltet. Még különváltan élünk, de fölfedezzük, hogy a megkereszteltek egyetlen népének tagjai vagyunk, arra hivatva, hogy egyetlenegy üdvösséget hirdessünk és tanúsítsunk a világ előtt. Sokfelé együtt imádkozunk, együtt hallgatjuk Isten igéjét, együtt keressük az akaratának való engedelmesség útjait, közösen végzünk különféle társadalmi szolgálatokat." „Ugyanaz az Úr ragadott meg bennünket, így nem lehetünk többé támadó szelleműek, de semlegesek sem: kölcsönösen tartozunk egymásnak az Evangéliummal, úgy, ahogyan mindkét oldalról értelmezzük."

A szónok elmondta, hogy magánjellegű összejöveteleken és hivatalos fórumaikon vitatják a két egyházat elválasztó kérdéseket. Ebben a szellemben nem maradhattak távol a pápa látogatásának ünnepéről sem, de egyben nem tehetik, hogy szabadon föl ne vessenek egy-kettőt az említett kérdésekből. Az egyik az Oltáriszentségre vonatkozik: szabad-e a még fennálló felfogásbeli különbségek miatt megakadályozni az eukarisztia közös vételét? A másik kérdés tárgya a különféle vallású emberek közös tanúságtétele és állásfoglalásai a laikus államban, illetőleg a pápa látogatásának erre gyakorolt hatása. Nem szeretnék, ha annak látszata állna elő, hogy az egyházak hatalmat akarnak szerezni maguknak: az ő erejük csakis az evangélium. „Megérti tehát aggodalmunkat: nem lenne szabad, hogy az Ön látogatása, a velejáró tömegmegmozdulásokkal és nyilvános ünnepségekkel csalódásba ejtse azt a francia közvéleményt, ahol egyesek még az egyház elmúlt hatalmáról álmodoznak, mások pedig — beleértve a protestánsokat — rossz emlékeket őriznek erről. Hisszük, hogy ezzel az evangélium veszítene, az az evangélium, amely mindig a hatalom nélküliek, az elnyomottak, a szegények oldalára állít bennünket. Ezért reméljük, hogy az Ön lelkipásztori szándéka mindenki előtt nyilvánvalóbb lesz, mint a politikai értelmezések."

Befejezésül Chevallier arról szólt, hogy a francia protestánsok mint szórvány nehéz helyzetben vannak, de készséggel elismerik mindazt a jót, amit a katolikus lelki hagyományból és híveinek tanúságtételéből kapnak. Az Úr előbb-utóbb összegyűjti népét. Imádkoznak ezért. „Bármennyire eltérő legyen is véleményünk a pápaság hagyományos római felfogásától, mélyen tiszteljük Önben azt az embert, aki oly nehéz szolgálatot tölt be a katolikus egyház kebelében, és biztosítjuk testvéri közbenjárásunkról."

Melétiosz ortodox érsek megemlékezett egyházának küzdelmes múltjáról és a francia ortodoxia ökumenikus hagyományairól. Ez a „francia szigorral árnyalt" ortodoxia két lényeges vonással gazdagította a kapcsolatokat. „Egyfelől szétszórta azokat az igen banális és majdnem mindig ‚arianizáló' vádakat, hogy a kereszténység a Credo kidolgozásában elgörögösödött volna. Kimutatta ugyanis, hogyan szakítottak a még osztatlan egyház nagy zsinatai gyökeresen a görög eszmei felfogással. Helyébe állították a megközelíthetetlen Isten meg a megtestesült és keresztre feszített Isten ellentétét, továbbá — a Szentháromság szeretetének teljéből kiindulva — állították a személyiség mára vissza nem vezethető misztériumát, hiszen az ember Isten képmására van teremtve. — Másfelől kiemelte, hogy az egyház a maga szent mélységében nem más, mint az Eukarisztia. Az az Eukarisztia, amely a feltámadás energiáit felfakasztja a világban, hogy dicsőségesen átalakítsa a világot. Ez az eukarisztikus egyháztan rányomta bélyegét a II. vatikáni zsinat egyes határozataira. Kedvez a primátus megújult, igazán

‚kenótikus' szemléletének, amely szolgálatnak tekinti a ‚testvér egyházak szimfóniájában', mint Szentséged maga mondta Konstantinápolyban.

Ma tehát Franciaországban — és talán elsősorban Franciaországban — diszkrét találkozás valósul meg ‚a misztériumban' katolicizmus és ortodoxia között. Ebben a találkozásban döntő szerepet játszik Jézus képe és neve, valamint a Theotokosz (Istenszülő) végtelen gyöngédsége. Francia ciszterciek teszik lehetővé, hogy az ortodoxok, többek között, kiadhassák a görög Philokália teljes fordítását, amelynek első füzetét bátor vagyok átnyújtani. Francia domonkosok biztosították egy jelentős ortodox katekizmus közzétételét, amelyet ugyancsak átadok. De mindenekfölött a Szent Arc egy ikonját szeretnénk felajánlani, amelyet egyik legjobb ikonográfunk festett. Azt a költeményt kívánjuk illusztrálni ezzel, amelyet Szentséged néhány éve írt Veronika tiszteletére. Megmutatja benne, hogy az Úrnak a kendőbe nyomódott arca ‚minden ember gyötrelmét áthatotta'. A mai Franciaország súlyosan érzi ezt a gyötrelmet. Nagyszombatot él át, amikor úgy látszik, hogy diadalmaskodik a pokol. De ha a Rómából eredő és a Konstantinápolyból eredő keresztény Európa meg tudja találni közös törzsét, ha a nyugati értelem képes egyesülni a keleti szívvel, akkor majd rájövünk, hogy a pokol már vereséget szenvedett, és ígérkezik az, amit Szentséged ‚az új advent egyházának' hív, egészen ‚az Eljövendő'felé fordulva. Rájövünk, hogy Isten az ember útja, amint az ember Istennek az útja. Együtt fogjuk elmondani a nagy könyörgést a Lélekhez, aki egyedül képes oltani élő vizével kortársainak szomjúságát."

Ezután következett a pápa beszéde:

Kedves Testvérek Krisztusban! Köszönetet mondok önöknek ezért a találkozásért, amelyet óhajtottam első franciaországi látogatásom alkalmából. Nagyon szívélyesen köszöntöm először is ortodox testvéreinket, akik főleg Kelet különböző vidékeiről jöttek ebbe a befogadó országba, és így egy hosszú hagyomány folytatói, amelynek egyik első példája Szent Iréneusz volt. Nem feledkezem meg az anglikán egyház képviselőjéről sem. Majd pedig a francia protestánsok itt jelenlevő képviselői felé fordulok.

Amikor jelenleg közösen arra törekszünk, hogy helyreállítsuk minden keresztény között a Krisztus akarta egységet, valóban tudatára kell ébrednünk, milyen követelményekkel jár ma számunkra kereszténységünk.

Mindenekelőtt az egység felé tartó haladás lendületében meg kell tisztogatni személyes és közösségi emlékezetünket a múlt minden bántásának, igazságtalanságának, gyűlöletének emlékétől. Ez a megtisztulás a szív mélyéből fakadó kölcsönös bocsánat által megy végbe; ez a feltétele az igazi testvéri szeretet kibontakozásának, amely nem őriz neheztelést, és mindenre tud mentséget (vö. 1Kor 13,5.7). Azért mondom ezt itt, mert ismerem a kegyetlen eseményeket, amelyek az ország múltjában katolikusok és protestánsok viszonyát jellemezték. Keresztény voltunk ma azt kívánja tőlünk: felejtsük el ezt a múltat, hogy mindenestül alkalmasak legyünk a feladatra, amelyre most az Úr hív (vö. Fil 3,13). Önök szembenéztek ezzel a feladattal, és én egész különösen örülök, hogy már együtt is működnek az ember szolgálatában — egész kiterjedésében értve ezt a szolgálatot. Ez sürgetően és máris megkívánja az összes keresztények tanúságtételét, amint ennek szükségét a Redemptor hominis enciklikában már kiemeltem.

De — ma talán jobban, mint valaha — az az embernek teendő első szolgálat, hogy tanúskodjunk az igazságról, a teljes igazságról, „alétheuontész en agapé.

megvallva az igazságot szeretetben" (Ef 4,15). Nem szabad nyugodnunk addig, amíg nem vagyunk ismét képesek együtt megvallani a teljes igazságot, mindazt az igazságot, amely felé a Lélek vezérel bennünket (vö. Jn 16,13). Tudom, milyen nyíltan működnek együtt ezen a téren; a francia protestánsok 1975-ös összejövetelének eszmecseréi példái ennek az őszinteségnek. Kell, hogy eljussunk a teljes igazság együttes megvallására, hogy igazán közös tanúságot tehessünk Jézus Krisztusról, akiben és aki által az ember egyedül üdvözülhet (vö. Csel 4,12).

Röviden ki akartam fejezni néhányat a lelkemet most eltöltő érzések közül. De nem kívántam hosszabbra nyújtani a szót, hogy ne kevesbítsük a személyesebb eszmecsere és a találkozásunkat lezáró ima céljára rendelkezésre álló időt.

Mielőtt azonban ebbe az imába fogunk (itt kezdődik a beszéd rögtönzött része), nagyon meg akarom köszönni felszólalásaikat, bevezetőiket. El lehet mondani, hogy ezekben a bevezető szavakban kérdéseket találok, de eredményt, gyümölcsöt is. Mert ez már maga is eredmény: hiszen kiemelték, hogy a már jóideje tartó véleménycsere gyümölcse. Magától értetődik, hogy az eszmecsere kérdéseket vet föl. És ez helyes: nem lehet másként csinálni, nem lehet máshogyan előrehaladni. Figyelembe kell venni, hogy századokat kell most újjáalkotnunk. Ez pedig — legalábbis emberileg — nem megy néhány év alatt. De maga a munka, az, hogy párbeszédet folytatunk, hogy kérdéseket vetünk föl, hogy felelni próbálunk, hogy ki akarjuk kutatni a saját igazságunkat: ez máris eredmény, igen, máris gyümölcs, és semmi mást nem tehetünk, mint: folytatni, folytatni.

Meg kell mondanom, hogy mélyen átélem idei évfordulójukat, ti. a „Confessio Augustana" 450. évfordulóját; igazán mélyen. Magamnak is érthetetlen módon élem át: Valaki éli bennem. „Valaki majd vezet téged": úgy gondolom, az Úrnak e Péterhez intézett szavai talán a legjelentősebbek mindazok között, amelyeket hallott tőle.

Azt is meg kell mondanom, hogy a konstantinápolyi ökumenikus pátriárkátusban tett testvéri látogatásom sok reménnyel tölt el. Igen jól éreztem magam ebben a légkörben, ebben a környezetben, amely nyilvánvalóan nagy lelki valóság. Kiegészítő valóság. A keresztény, sőt úgy mondanám: a katolikus nem lélegezhet csupán egy tüdővel: két tüdőre van szükség, ti. keletire és nyugatira. Ezt csak konstantinápolyi látogatásom fölidézésére jegyeztem meg.

Úgy gondolom, hogy az újraegyesülés e nagy kérdésében nyilvánvalóan van egy történelmi mozzanat. És ha kérdéseket teszünk fel egymásnak, akkor valaki Más még inkább kérdez bennünket. Hiszen nyilvánvaló, hogy ott találjuk magunkat mindannak gyökeres tagadása előtt, amik vagyunk, amit hiszünk, amit hirdetünk, amiről tanúskodunk. Nem felelhetünk másképp erre az alapvető kérdésre, mint tanúságtétellel: a hit, az egység tanúságtételével, krisztusi tanúságtéllel. Ilyen történelmi pillanatban élünk, és ezt kísérik törekvéseink.

Úgy gondolom, hogy mi itt mondhatnánk rendben vagyunk: felismertük az idők jeleit, és próbálunk megfelelni nekik önmagunkban, emberi erőinkkel. Mindnyájan erre törekszünk. De — mint önök is kiemelték beszédeikben — van egy másik, a mi erőfeszítéseinknél sokkal jelentősebb elem: az idő, vagyis a remény. Reméljük, hogy az Úr megadja azt a napot, amikor ismét egységben találjuk magunkat; és azon a napon talán — bizonyosan — más szemléletünk lesz arról, amit ma nehézségnek tekintünk. Úgy fogjuk látni, hogy különböző oldalról közeledünk ugyanahhoz a forráshoz, ugyanahhoz az igazsághoz, ugyanahhoz a Jézus Krisztushoz, ugyanahhoz az evangéliumhoz. Meg vagyok győződve, hogy az Úr készítgeti ezt számunkra, és ezért ihlette elődeink — ökumenikus értelemben vett elődeink — lelkét. Természetesen főleg XXIII. Jánosról beszélek, aki mint nuncius itt lakott, és még most is jelen van lelkünkben.

Ezért kell mindig imádkoznunk. Azt gondolom, meggyőződésem, hogy a keresztény közösségek, az egyházak, minden hivő szerepe, alapvető feladata mindig az imádság marad. Az Úr tanított meg imádkozni már régóta, különösen ezért az egységért, hiszen ő maga imádkozott érte egy olyan pillanatban, amelyet küldetése tetőpontjának mondhatnánk. Ezért, megköszönve mindazt, amit az imént mondottak, hálás vagyok az Úrnak és önöknek, hogy itt lehetek önökkel, és hallhattam szavaikat. Mert így gondolkodom: mit jelent az, hogy valakik „testvérek"? Nemcsak olyan embereket, akik mindig azt mondogatják egymásnak: „igen, igen, szeretlek", hanem olyanokat is, akik néha vitatkoznak; de ha a közös jó, a felsőbbrendű jó érdekében, akkor sebaj.

A találkozó — amelyen Roger Schutz taizéi prior is részt vett — bibliaolvasással (Ef 1,3-14) és a Miatyánk közös elmondásával ért véget.

Urunk Jézus Krisztus, kérünk téged szétszakított Testedért: sebeid vére által egyesítsd azt a szeretetben. Add, hogy komolyan vegyük utolsó kérésedet, és szenvedésedre való tekintettel mindnyájan egyek legyünk. Adj testvéri szeretetet Tested evangélikus, református, katolikus, ortodox és anglikán tagjai között. Hozd létre a szeretet egységét ott, ahol szakadás és versengés uralkodik.

M. Basilea Schlink
a darmstadti ev. nővérközösség vezetője

ESZMÉK ÉS ESEMÉNYEK

A SZENTATYA ÚJABB KÜLFÖLDI ÚTJAI

II. János Pál mostanában többször hivatkozott arra: kezd rájönni, hogy mint római püspök nemcsak Péter utóda, hanem Pálé is, akinek különben a nevét is viseli. Egyébként sincs – úgymond – semmi rendkívüli abban, ha a fejlett közlekedési eszközök korában az egyház feje fölkeresi a részegyházakat. Ezt folytatta a nyáron tíz napos afrikai (máj. 2–12), négy napos franciaországi (máj. 30–jún. 2) és 12 napos brazíliai (jún. 30–júl. 11) útjával. Most az első kettőt kíséreljük meg röviden ismertetni.

Afrikai útját a Szentatya először „ad limina" látogatásra érkezett afrikai püspököknek jelentette be. További előjátéka volt ápr. 26-án az ugandai vértanúk tiszteletére épült új római templom fölszentelése, amit ő maga végzett. „Egész Uganda vágyódott részt venni az ünnepségen – mondja egy onnan érkezett tudósítás. – Sajnos a kormány csak 5000 embernek adott engedélyt a kiutazásra, köztük 4000 katolikus, a többi protestáns és néhány muzulmán."

A pápa a 423 milliót számláló „fekete kontinens" hat országát látogatta meg: Zaire-t (itt 12 és fél millió katolikus él, 44 bennszülött püspöke van), Kongót, Kenyát, Ghanát, Felső-Voltát és Elefántcsontpartot. Zaire és Ghana idén ünnepli evangélizálásának 100. évfordulóját, „Világoskodjék a ti világosságtok!" mottóval. Ghanában működő missziós nővérünk küldött néhány plébániai értesítést és újságcikket, amiből látható, milyen komoly lelki programmal és gazdag ünnepségekkel ülték meg a jubileumot.

Útja során a Szentatya 70 beszédet mondott, 18 000 km-t járt be. Az eseményeknek és kijelentéseinek természetesen még megközelítő krónikáját sem adhatjuk. Talán leghelyesebb, ha ennek az útnak sajátos jellegét és jelentőségét próbáljuk megéreztetni. Ő maga hazaérkezésekor megállapította: „Egyszerű szóval azt mondhatnám: sokat tanultam." Kiemelte, milyen érettnek mutatkoznak ezek az aránylag fiatal egyházak. „Mélységes vigaszt jelentett számomra hitük tanúsága és szeretetük Krisztusnak a földön szétszórt egész egyháza iránt. Azt a mély benyomást sem hallgathatom el, amelyet e kontinens életereje tett rám. Számos alapvető erkölcsi értéket őriz érintetlenül, mint pl. a vendégszeretetet, a családot, a közösségi érzéket, a felbecsülhetetlen ajándéknak tekintett életet, amelyet mindig nagylelkűen és örömmel fogad."

„János Pál pápa, Urunk Jézus Krisztus helytartója: mi, Krisztus követői, feléd nyújtjuk meleg kezünket, feléd tárjuk szívünket: Akwaaba, Isten hozott a mi országunkba, Isten adta bővelkedő országunkba! Jöveteled új szellemet hozott; új lelki ébredés virradt népedre." Egy bennszülött költőnek a „Standard" c.

ghanai katolikus hetilapban megjelent verséből valók ezek a sorok; híven tükrözik azt a hitet, optimizmust és melegséget, amelynek megérzése a pápát ezekre a szavakra késztette: „A szívemet hagyom itt", és: „Isten veled, Afrika! Magammal viszem mindazt, amit olyan nagylelkűen adtál, mindazt, amit kinyilatkoztattál nekem ezen az utazáson." Ugyanez az örvendező, öntudatos hit árad Malula bíboros, kinshasai érsek üdvözléséből: „Mindaz az apostoli munka, amelynek gyümölcseit láthatja itteni tartózkodása alatt, VI. Pál pápa tanításán, a nagy missziós körleveleken és természetesen a II. vatikáni zsinat irányelvein, különösen az „Ad Gentes" dekrétumon alapszik. Az evangelizáció minden munkása, bennszülöttek éppúgy, mint a más földrészekről érkezett misszionáriusok, alapvető kötelességüknek tartják az üdvösség üzenetének beletestesítését az afrikai lélekbe. Minden igazi apostolnak azt kell fejlesztenie egyházainkban, amik vagyunk: keresztények és afrikaiak. Ebben az értelemben egyházunk örömmel mutatja be laikátusát, amely elsősorban a bázisközösségekben szerveződik és kötelezi el magát... A harmadik évezred küszöbén mi afrikaiak kiváltságos helye vagyunk a kereszténység fejlődésének és növekedésének."

A pápa a legteljesebben helyeselte és bátorította ezt az irányvonalat: „A fa éltető nedve az egyetemes egyházé, mert csak egy a hit, egy a keresztség, egy az Úr, egy a Lélek, egy az Isten, mindeneknek Atyja. De gyümölcseinek afrikai íze van, pontosabban ezé az országé és az ezt alkotó családoké. És így is kell lennie." (Búcsúbeszéd Zaireban.) „Afrika sok-sok hiteles emberi érték valódi kincseskamrája. Arra hivatott, hogy megossza ezeket más népekkel és nemzetekkel, és így gazdagítsa az egész embercsaládot és minden más kultúrát. De hogy ezt megtehesse, mélyen hűségesnek kell maradnia önmagához, napról napra hűségesebbnek kell lennie saját örökségéhez." (A diplomatáknak Nairobiban.)

Ugyanakkor — szokása szerint — nyíltan rámutatott a nehézségekre és problémákra is. A családról szólva erősen kiemelte a keresztény életstílust és az egynejűséget. Taglalta a más világnézetűek között élő keresztény kisebbségek nehézségeit és kötelességeit. A keresztény egyházak képviselőinek kijelentette: „Teljes szerves egység nélkül a keresztények képtelenek kielégítő tanúságot tenni Krisztusról, és megoszlásuk a világ botránya marad, különösen is a missziós országok fiatal egyházaiban." Ökumenikus szempontból különben Afrika büszkesége marad, hogy Accrában találkozott a pápa először az éppen Afrikában járó Runcie canterbury-i anglikán érsekkel. Rövid közös nyilatkozatban adtak kifejezést a további együttműködés reményének. — A szárazság sújtotta Száhel érdekében Felső-Voltából drámai felhívást intézett a világ közvéleményéhez, és többször utalt a trópusi éghajlat próbatételeire, amit most saját bőrén tapasztalhatott. Afrika rettenetes betegsége, a leprások iránti szolidaritását az adzopéi lepratelepen tett látogatással juttatta kifejezésre. És különösen örült azokban a percekben, amikor a mindennapos hithirdető munka szívéig hatolt el: a Szent Gábriel őserdei missziós állomáson, a temetőben a misszionáriusok sírjánál imádkozva, vagy mikor Kumasiban sajátkezűleg adta át a XXIII.

János-békedíjat hat bennszülött hitoktatónak (pontosabban csak négynek: kettő nem tudott idejére odaérkezni!).

Mindamellett az afrikai látogatás jellemző jegye az öröm, az optimizmus, a meleg odaadás marad. Egyik beszédében szinte a Boldogságok visszhangjaként sorolta föl a pápa, miért „boldogok" az afrikai nép egyes rétegei, a papok, a szerzetesek, a hitoktatók, a világiak... Végeláthatatlan tömegek fogadták mindenfelé, ujjongva, zenélve, énekelve, táncolva, kifejező helyi ajándékokat adva (pl. a leprásoktól egy maguk fonta széket kapott, hogy legyen miben megpihennie a hosszú út után; Nairobiban felajánláskor egy kecskét mint előkelő vendégeknek szóló ajándékot, „aki" azután fontossága tudatában végig is mekegte az egész misét). És a Szentatya mindebben hibátlanul megérezte a lelket: a hivő Afrika jövőt hordozó lelkét.

Az eredmény? Ismét Malula bíborost idézzük az út fénypontján, Kinshasában, nyolc új afrikai püspök fölszentelésekor: „Amikor Szentséged látja ezt a mérhetetlen sokaságot, azt hiszem lehetetlen, hogy atyai szíve ki ne táguljon afrikai kontinensünk méretére." Saját magukról pedig így beszélt: „Jól megértettük tanításait, éppúgy tanácsait, bátorításait, buzdításait is. Szentséges Atya, kezeskedem, hogy mindez a lelki gazdagság szilárd horgonyt vet szívünk mélyén, és Isten kegyelmével ez az egész néptömeg minden tőle telhetőt meg fog tenni, hogy gyakorlatba vigye át tanításait és tanácsait." Szép és merész szavak; adja Isten, hogy teljesedjenek!

Még alig tért vissza a „fiatalos, robusztus és kiszámíthatatlan pápa" (Gantin bíboros jelzői) Afrikából, máris újabb útra készült. Egy interjúban el is mondta: sokan úgy vélekednek, hogy túl sokat utazik, és túl hirtelen dönti el útjait. Pedig — folytatta — van ezeknek vezérfonaluk, nem annyira a szó emberi, mint isteni értelmében: a Gondviselés tartja kezében ezt a fonalat. Franciaországba voltaképpen csak 1981-ben szándékozott menni a lourdes-i eukarisztikus kongresszusra. De több körülmény késztette erre a kis „előzetesre". A legfontosabb indítóok bizonyára az UNESCO-nak, az ENSZ Párizsban székelő kulturális szervezetének meghívása volt, és mint dokumentum az ott mondott nagy beszéd a legjelentősebb: az emberi jogokról, a kultúra jelentőségéről, a békéről, az emberibb jövő érdekében tett erőfeszítések értelméről. „Igen, az ember jövője a kultúrától függ! A világ békéje a szellem elsőbbségétől!" Másik fontos „programbeszédét" 142 francia püspökhöz intézte a „növekedés válságával" küzdő egyházukról, egyaránt állást foglalva a túlzott progresszizmus meg az integrizmus ellen. Méreteiben a legimpozánsabb volt a Le Bourget-i mise Szentháromság vasárnapján: 220 püspökkel, több mint 2000 pappal koncelebrálta félmillió ember jelenlétében, helyesebben részvételével, hiszen áldoztatáshoz kilószámra készítették elő a szentostyákat, maga a pápa két kehelynyit osztogatott szét a tömeg közé keveredve. De legigazibb „formájában" két helyen volt: a Saint-Denis munkásnegyedi misén és a Parc des Princes stadionában a fiatalokkal virrasztva. A templom persze épp olyan kicsinek bizonyult a tömeg számára, mint a 40 000 embert befogadó stadion: nagyrészük kint rekedt. Ezért a pápa

a templom előtti téren mondta el beszédét. Óriási éljenzés fogadta: „Vive le Pape!" „Igen – viszonozta –, a pápa él, és egy igen hosszú beszédet fog most nektek mondani." A csakugyan 3/4 órás beszéd végén (a munka keménységéről és értékéről volt szó) szinte vonakodva indult befelé. „Itt állok előttetek. Nézlek titeket, és ti néztek engem. Ezért jöttem: hogy lássuk egymást." A tömeg: „Merci, merci (köszönjük)!" – A fiatalokkal folytatott két és fél órás párbeszéd hangulata leírhatatlan. Párbeszéd volt ez a szó szoros értelmében: a fiatalok tanúságot tettek, kérdeztek, énekeltek, a pápa pedig – félretéve előkészített beszédét – a lehető legegyszerűbb, közvetlen stílusban felelt, őszintén és áttetszően, mint a forrásvíz. „Hogyan imádkozik a pápa?" „Mint minden ember." – „Lehet-e ma boldognak lenni?" „Igen, de ahhoz igényesnek kell lenni önmagunkkal szemben." Negyvenezer torokból tört fel a helyeslés, amikor kijelentette: a nemi engedékenység nem tesz boldoggá, a jóléti társadalom nem tesz boldoggá! 3/4 12-kor nagynehezen kiszakította magát közülük, hogy a Montmartre-ra menjen, valódi „éjféli szentségimádásra." Jellemző a lelki emberre, hogy amikor úrnapi beszédében maga számolt be arról, mi ragadta meg legjobban Párizsban, ezt az élményét és a csodás érem kápolnáját említette.

Útja Lisieux-ben fejeződött be igazi zarándoklatként, szabadtéri szentmisével, a Kármelben tett látogatással és Kis Szt. Teréz szobájában imádkozva. A párizsi viharos ünneplés után az egyszerű normandiai nép komoly bensőségétől körülvéve. Utolsó kép a repülőtéren: egy kislány virágcsokrot szeretne átadni, de a búcsúzkodó pápa nem veszi észre. Csak fönn a gép ajtajában. Int neki, a kislány rohan föl a lépcsőn, kezébe nyomja a csokrot, a pápa lehajol, megcsókolja, és a kicsi boldogan tart lefelé. De talán még szimbolikusabb kevéssel előbb, mise végén egy másik jelenet. A pápa autóba száll. Egy édesanya magasba emeli feléje négy–öt éves, szellemileg visszamaradott gyermekét. A Szentatya rámosolyog. A fiúcska tágra nyitja szép nagy szemét, és felkiált: „Dieu!" (Isten!)

R.

BÁLINT SÁNDOR

Esztendőnk májusának 10. napján váratlanul, utcai beleset áldozataként – nyolc napos eszméletlenség után – hagyott el bennünket a vallásos néprajz magyarországi megalapítója és egyben klasszikus képviselője, a szegedi egyetem nyugalmazott tanára, Bálint Sándor. Csendes, visszahúzódó természetével, puritánságával merő ellentéte volt minden elképzelésünknek, amit talán a „professzor" típusáról magunkban hordozunk. Életművét úgyszólván észrevétlenül alkotta meg, látványos közszereplés nélkül; művei által nyerte meg, messze szakterületének határmezsgyéjén túl is, a megbecsülést és a tiszteletet. Ennek birtokában is egyszerű vidéki ember maradt, a művelt magyar városlakó legszebb erényeinek megtestesítője, akinek életvitelét a szerénység és önérzet kormányozza és határozza meg.

Pályájának alakulásában döntő hatású volt Szeged, a Tisza–Maros szögének e katolikus metropolisa. Hitünk hagyományai itt nagy folyamatossággal nyúlnak vissza a múltba. Sőt éppen Szeged-Alsóvárosnak, Bálint szűkebb pátriájának ferences barátai segítségével a török idők alatt sem szűnt meg a hitélet, s ez igen mély népi hagyományok fennmaradását tette lehetővé. Bálint Sándor tősgyökeres szegedi parasztcsalád gyermekeként lényegében szülőföldjét tekintette a maga világának, városához, a „szögedi nemzethez" elszakíthatatlanul kötődött, életeleme lett a hely. Édesanyja korán előzvegyült, későn szült fián kívül több gyermeke nem volt, férfi híján maga gazdálkodott szerény birtokán mint paprikatermelő; fia utóbb mintegy a saját tapasztalatából írhatta meg így a hely paprikatermesztésének néprajzi monográfiáját (1962-es kandidátusi értekezése). Lebilincselő élménye Alsóváros remekbe alkotott temploma a Fekete Madonna kegyképével, akinek ünnepét messze vidékek zarándokainak, búcsújáróinak tömege ünnepli meg minden év aug. 5-én. Itt a zárda tövében imádkozva, énekelve, virrasztva, sírva, térden állva vezeklő tömegben, a gyóntatófolyosón felsorakozó végeláthatatlan emberáradatban, a mézeskalácsosok, szentkép-, imakönyv-, kegytárgykereskedők, búcsúfia-árusok állásai, sátrai, a Szentháromság utca kapualjaiban sűrűn egymás mellett felsorakozó duttyánok – alkalmi étkezőhelyek és csendes ivók – közt találkozott, ismerkedett meg, s forrt eggyé úgyszólván végső idegszálaival is ünneplő népünkkel „Népünk ünnepei"-nek későbbi írója.

Ahhoz azonban, hogy mint tudós, mint alkotó kibontakozhassék, a szegedi vallásosság másik nagy kútforrásának, a piarista gimnáziumnak nevelő munkája volt még szükséges. Ez az iskola, ahol egykor Hajas Gáspár Dugonics Andrást, Dugonics példája Révai Miklóst indítja el népünk tanulmányozásának útján, ahol utóbb Ipolyi Arnold munkatársa, Csaplár Benedek tanít, s Kálmány Lajos, minden idők egyik legnagyobb néprajzi gyűjtője tanul, alapvetően járult hozzá néprajzi érdeklődésének kivirágzásához. Az iskola ilyen szempontból több volt, mint egyszerű életre felkészítő hely: mély magyarságra nevelt, s a magyarságon belül is a szegény néprétegek, az élet nélkülözői felé tárta ki szeretetét és kapuit. A 18. sz. óta eleven piarista hagyomány a magyarság és a humanizmus palántáit ülteti el tanítványai szívében. S még valamit: a legjobb értelemben vett európaiságot, készséget az európai kultúra értékeinek befogadására és tiszteletére, nagy figyelmet fordítva a természettudományok minden új vívmányának, eredményének tanítására is. Ez a piarista hagyomány érleli meg Bálintban az elhatározást, hogy népének, elsősorban a szegedi népnek tanulmányozására fordítsa figyelmét, áldozza életét. Különös szerencséje, hogy a szegedi egyetem bölcsészeti karán a kitűnő néprajzkutató, Solymossy Sándor tanítványa lehetett, s népismeretével, Szeged világában való tájékozottságával legalább annyit tudott adni tanárának, mint amennyivel az általános néprajzi ismereteiből őt gazdagította.

Az egyetem után tett ugyan kitérőt általános irodalomtörténeti kérdések felé is – erre tanári hivatása is mintegy rákényszerítette, minthogy a különösen ne-

héz gazdasági viszonyok közt középiskolában nem, hanem a szegedi katolikus tanítóképző intézetben kapott állást –, érdeklődése, figyelme azonban mindinkább szülőföldje felé fordult. Első nagyszabású néprajzi munkája, a „Népünk ünnepei" címen megírt monográfia (1938), először körvonalazza legáltalánosabb sajátságaiban népünk vallásos hagyományait. Solymossy Sándor etnográfiai érzékenységét bizonyítja és dicséri, hogy e munka alapján magántanárrá habilitálta Bálint Sándort, és ezzel szakterületén mintegy az utánpótlás nevelésére is alkalmat adott kedves tanítványának. Érdekes, hogy a magyar néprajz területén ezt az eddig kevéssé művelt szakágat mintegy csodálkozással nézték, amíg Bálint egyes eredményei alapján fokozatosan tudatosult létjogosultsága, kutatásra érdemes volta. Az ő kutatásai után már megkerülhetetlenek ezek a témák a magyar néprajzban. Munkássága – amely a „szögedi nemzetet", a katolikus Alföldet a legapróbb konkrét részletekig és a legnagyobb mélységekig feltárta és bemutatta – fontos kiegészítője annak a néprajzban is sokáig érvényesülő szemléletnek, amely a gyökeres magyarságot csak a kálvinista népben látta. Bálint Sándor maga azonban mégis mint perifériális jelenség élt sokáig a magyar néprajzkutatók előtt, s hosszú időbe telt, amíg egyre újabb kötetek nyomán, azok eredményeként kiváló tudós-erényeit értékelni tanulták. 1947-ben ő vette át a szegedi egyetem néprajzi tanszékének vezetését, ahonnét 1966-ban vonult nyugalomba, de annál szorgosabban folytatta gyűjtő és summázó munkáját. Akadémiai megbecsülés, kiadványainak akadémiai szintű közrebocsátása, kandidátusi fok jelzik pályájának újabb és újabb állomásait. Voltak azonban életének fájdalmas buktatói is. Mégis úgy érezzük, valamiképpen ezeknek eredményeként is érlelődött, gazdagodott, mélyült egyénisége.

Műveinek bibliográfiája, Péter László – kiegészítés alatt álló – derék munkája, 1974-ig 363 tételt tartalmaz. A már említetteken kívül csak néhányat sorolunk fel: Sacra Hungaria (1943), Szegedi szótár (2 k. 1957), Szeged városa (1959), Karácsony, húsvét, pünkösd (1973), Szeged reneszánszkori műveltsége (1975), Ünnepi kalendárium (2 k. 1977). Életművének nagy summázása a Szegedi Móra Ferenc Múzeum évkönyveiként 1976-tól megjelent két hatalmas kötet: „A szögedi nemzet", – a sajnos már posztumusz zárókötet most van sajtó alatt. Előszavában csendes öntudattal állíthatja: „Jelen mű sok évtizedes kutatásnak, szemlélődésnek, egy emberélet örömmel vállalt iparkodásának gyümölcse. A könyv teljes dokumentációja szakadatlan személyes gyűjtés, vizsgálódás és ellenőrzés eredménye. Másokra akkor is hivatkozás történik, ha nem mondanak számomra újat vagy eleget. Az áthagyományozódott anyagot megrostáltam. A két világháború közötti korszak, illetőleg azóta eltelt idő néprajzi feltárásáért, áttekintéséért és elérhető hitelességéért magammal kezeskedem."

Munkásságának két fő vonulata: Szeged-kutatásai és a vallásos néprajz kutatása. A kettő persze sokszorosan összefonódik. Egyik szép nekrológjában olvassuk: „Most, mikor örökre lezárultak, fel kell idézni szemeit, melyek olyan gyermeki nyíltsággal, a csodálkozás állandó örömével néztek a világba. Ártatlan volt és csodálkozó, de mindent észrevett, mindent megfigyelt. Elmondhatat-

lanul sokoldalúan dolgozott. Nem volt szobatudós, nem elméleteket alkotott. (‚Módszertani, elvi kérdéseket szándékosan nem feszegettem, szemléletmódomnak munkámból kell kitűnnie' — írja ő maga.) Az országot járta, kilométereket gyalogolt, hogy láthasson egy szép botot, tábortűznél hallgatta az öregek meséit..." Csendes, ízes szavát értette az egyszerű néne, s becsülte a tudós akadémikus; gyöngybetűs kézírását szeretettel szedték a nyomdászok. És amit népének vallásos lelkiségéről írt, azt mindenekelőtt maga élte. Hitéhez, abból eredő sajátos szegedi szokásainak gyakorlásához egész élete során hű volt. A fogadalmi templom egyik korai miséjén biztosan ott lehetett találni, misszáléval a kezében. Mégis a hit leglelke, a kereszténység élménye teljes mélységében mintha élete utolsó szakaszában ragadná meg egyéniségét. Az élet nehézségeitől megviselten fölfedezi azt a bensőséges, meleg világot, amely az Istenbe mélyen belekapcsolódott, Krisztus szeretetében megtüzesedett szíveknek jut osztályrészül.

Az alsóvárosi templom szentélyében ravatalozták fel, ugyanott, ahol 1904 Haviboldogasszonyának vigiliáján — nem mélyen szimbolikus-e ez is? —, három nappal születése után megkeresztelték. A szentmisén püspöke körül ott volt a magyar egyházi élet számos jelessége, élükön Lékai prímással. A temetőkápolnánál búcsúzott a tudomány: a szegedi múzeum és egyetem, a Tudományos Akadémia. Ezután a koporsót a sírhoz kísérték, a temető elhagyott hátsó részébe, a krumpliföldek, búzatáblák közelébe. Ide kívánkozott, szülei mellé a magyar föld nagy szerelmese. Végrendeletet nem hagyott. „A további feladatok elvégzését a jövő nemzedékektől kérem" — írja „A szögedi nemzet" elején. Ez a végrendelete.

S.

VISSZAEMLÉKEZÉS 25 ÉVES IRAKI MŰKÖDÉSEMRE

Egy Szíriából származó domonkos atya egyszer azt mondta: tíz évre van szükség, hogy egy nyugati megértse a keleti mentalistást. Majd újabb tíz év után megérti, hogy semmit sem értett meg belőle. — Ha ez a felfogás igaz, tán 25 év múlva mégis egy kissé megismerheti az énfajta nyugati a keleti mentalitást, legalábbis pasztorális jelentését és a különböző vallási csoportok együttélése folytán felmerülő problémáit.

Nagyjából azt mondhatnánk, hogy Irakban két világ él egymás mellett, anélkül, hogy összekeveredne: a mohamedán világ és a keresztény hitközösség. A mohamedánok a népesség 95 %-át teszik ki. Két csoportra oszlanak: a szunnitákra (45 %) és siitákra (55 %). Bagdadban magában a szunniták vannak többségben; belőlük származik a kormány és a hatóságok sok tagja. A két csoport egymástól aránylag kevéssé különbözik, legalábbis tanításában. A különbség inkább külsőségekből áll, ami nem gátolja őket, hogy mindnyájan Mohamed tanítványainak valljék magukat.

Minket a keresztények érdekelnek. Itt rögtön jegyezzük meg, hogy Irakban igen kevés protestáns él, úgyhogy ezen csak katolikus és ortodox kereszténye-ket kell értenünk. Ez utóbbiak nem olyanok, mint akiket mi odahaza görög-keletieknek hívunk; ezek szintén igen kevesen vannak errefelé. A mi ortodoxiánk az efezusi (431) és a kalcedoni zsinat (451) óta vált el a római katolikusoktól. A két csoport azóta elszakadt egymástól; nem éppen a pápa fennhatósága miatt, hanem Krisztus Urunk személye körüli viták folytán. Az ortodoxok a saját pátriárkájuk vezetése alatt folytatták hitéletüket, és Krisztusban majd csak egy személyt és egy természetet vallottak (monofiziták), majd pedig két személyt és két természetet különböztettek meg (nesztoriánusok). Manapság hiába kérdeznénk meg egy közepes műveltségű ortodoxot, hogy miben különbözünk mi tőlük. Azt válaszolná, hogy a különbség a pápa elismerésében vagy el nem ismerésében áll.

Egy pár évvel ezelőtt itt járt a bécsi televízió küldöttsége, és engem kértek fel, hogy hozzam őket össze a szír nesztoriánus püspökkel, aki különben igen szívélyesen fogadott minket. A küldöttség elnöke kérte, válaszoljon néhány szóval arra a kérdésre, hogy a nesztoriánusok miért nem fogadták el a kalcedoni zsinat végzéseit? A püspök csak azt válaszolta, hogy erre csak a pátriárka felelhet; ő erről semmiféle jogosított kijelentést nem tehet. Hát ez a mai tényleges állapot: a hívek egyszerűen követik pátriárkájuk tanait. Ők maguk nem spekulálnak. Ezek a régi ortodox egyházak inkább a közösségből kiszakadt szervezetek, mint valóságos felekezetek. A keresztény egység számukra nem doktrinális megrendülést jelentene, hanem anyagi és külső felfordulást. Attól pedig igen félnek. Szinte az apostolok szavai jutnak eszembe: „Nézd, mi mindenünket elhagytuk, és követtünk Téged. Mi lesz a jutalmunk?" (Mt 19,27)

VI. Pál pápának 1977. ápr. 28-án Coggan anglikán prímáshoz intézett szavai a régi keleti ortodox vallásokra is érvényesek: „Többé már nem puszta álom, hogy egy egyesült, de nem abszorbeált anglikán egyházról beszéljünk." A mi bagdadi ökumenikus elgondolásunk ebben az irányban halad, bár még mindig ott cseng a fülünkben a nesztoriánus püspök mondása: „az ilyenféle kérdésre csak az ortodox pátriárka adhat választ."

De mondjunk pár szót a mi, azaz a latin papság iraki pasztorális munkájáról. – Amikor engem 1954-ben a Keleti Kongregáció a bagdadi misszió főnökévé nevezett ki, egy római utazásom alkalmával jelentkeztem Tisserant bíborosnál, a kongregáció főtitkáránál. Mindjárt beszélgetésünk elején hangsúlyozta, hogy nekünk „latin misszionáriusoknak" első feladatunk és küldetésünk célja: „in auxilium Orientalium", azaz a keleti egyházak támogatása.

Az iraki kármelita misszió 1623-ban alakult Basszorában, majd 1721-ben Bagdadban. Akkoriban a keleti egyházak támogatása teljességgel a mi feladatunk volt. Azóta ezek az egyházak sokkal kevésbé szorulnak rá támogatásra. Inkább együttműködésről lehetne szó. A keleti katolikus egyházak ugyanis önállóan folytatják lelkipásztori munkájukat, és saját papságot képeznek ki. Éppen ezért Róma megszüntette a hajdani „Missio sui iuris" negnevezést, és csupán

a Latin Érsekséget hagyta meg, egyenrangúan az államtól is elismert vallási közösségekkel, nevezetesen a káld, szír katolikus és örmény katolikus egyházakkal, amelyek szintén érseki rangban látják el híveiket.

Amikor én 1954. okt. 22-én Bagdadaba érkeztem, igen nagy lehetőségek nyíltak meg előttem. A régi városnegyedben épült zárdánkat a város kisajátította egy tágas utca létesítése céljából. Át kellett költözködnünk egy mozgalmasabb negyedbe, ahol új zárdát és új templomot építettünk. Szintén át kellett telepítenünk régi elemi iskolánkat is, ami a város legrégibb iskolái közé tartozott. A Gondviselés jóvoltából hozzájutottunk egy nagy telekhez, éspedig egy modern városnegyedben. Ott épült fel egy szép óvoda, a domonkos nővérek zárdája, elemi iskolánk pedig két vadonatúj nagy épületben talált hajlékot ugyanebben az utcában. A növendékek száma 350-ről 1630-ra szökött fel. Ez a Szent Józsefnek szentelt új iskola, iraki igazgatóval és csupa iraki tanítóval, a város legjobb és legmodernebb iskoláinak egyike volt. Elképzelhető az is, hogy milyen nagyszámú személyzetet foglalkoztatott: felügyelőket, sofőröket, takarítókat. Mindenre gondolnunk kellett. Az iraki domonkos nővérek kezdettől fogva igen nagy szolgálatot teljesítettek nálunk. Nemcsak vallásoktatásban, de még a profán tantárgyakban is kitűntek. A köztársasági elnök, al-Bakr nálunk járatta unokáit és unokahúgait. A gyerekek többsége persze keresztény volt, úgyszintén a személyzetünk teljes számban. Érdekes megjegyezni, hogy csak egy mohamedán tanítónőnk volt, aki a hittársait a Korán tanaira oktatta és imádkoztatta.

1974 áprilisának végén váratlanul egy cikk jelenik meg az állami újságokban, miszerint az egész iskoláztatást államosítani fogják az országban, az óvodától kezdve egészen a középiskolai érettségiig. Derült égből villámcsapás nem okozott volna nagyobb megrázkódtatást, nemcsak az egyházi körökben, hanem főleg növendékeink családjában. Az alkalmazottakat és a nővéreket az állam teljes számban átvette. El kell azonban ismernünk, hogy a hivatalos körök tapintatosan jártak el. Így pl. katolikus igazgatónőt neveztek ki a volt elemi iskolánkban. Az első asszisztens ma is egy domonkos nővér, aki egyideig igazgatónő is volt. Nálunk és a legtöbb kereszténytől átvett iskolában továbbra is megtartják a vasárnapi szünetet, a kötelező pénteki pihenőn kívül. A keresztény növendékek továbbra is az iskolai oktatáson belül készülnek az első szentáldozásra a nővérek közreműködésével. Maga az ünnepség egy pénteki napon zajlik le nagy pompával, húsvét péntekén, a káld székesegyházban. Tavaly 80 gyerek volt elsőáldozó, mind a mi régi iskolánk növendékei.

Említésre méltó a mi missziónk által alapított keresztény kultúrklub is az egyetemi ifjúság részére. Ezt jelenleg a domonkos atyák vezetik, akiknek a főnöke egy igen tehetséges iraki páter. Igen vidám élet folyik ott, és a szociális színvonal magas. A mi ifjaink sokat tartanak a jó modorra, udvariasságra és testvériségre. Öröm nézni, milyen előzékenyen viselkednek egymás között. A sport-, zenei, művészi és társas összejövetelek mindig élénk, családias hangulatban zajlanak le. Azonban gyakoriak a kulturális előadások is, amelyeken

a fiatal hallgatóság komoly érdeklődéssel vesz részt. Az egyetemista leányok jelenléte pedig hozzájárul a derült hangulathoz.

Ami a nem keresztény környezetet illeti, idáig semmiféle kapcsolatunk nem volt velük. Arról egyelőre szó sem lehet, hogy társadalmi érintkezésbe jussunk mohamedán családokkal. Ilyen érintkezés csak a vallás nevében volna lehetséges. Így pl. egy szerencsés ötlet merült fel az új „Jámbor alapítványok és vallási ügyek minisztériumá"-ban, amit a napokban hozott létre a kormány. Egy ottani látogatásom alkalmából a miniszter főtitkára említette, hogy az új minisztérium abban fáradozik, hogy az összes valláshoz tartozó ember (ridzsál ed-Din) egymás közt testvéri alapon érintkezzék. Sőt azt szeretnék, hogy legyen alkalmuk egymást megismerni és barátságban találkozni. Azt is hallottam, hogy tervezik egy papi otthon létesítését is, ahol ki-ki otthonosan érezhetné magát, minden vallási megkülönböztetés nélkül. A gondolat nem rossz, és talán lesz is belőle valami. De idáig ez csak egy szép terv. Mindenesetre mi nem zárkózunk el attól az eszmétől, hogy ilyen összejöveteleken részt vegyünk. Én magam már többször meg voltam híva egy mecset előcsarnokában rendezett ebédre. A keresztény egységmozgalom úgyis igen nehezen halad. Legyen legalább újfajta baráti viszony a mohamedán vallás képviselőivel. Az leszögezett tény, hogy az iraki honfitársak, keresztények és nem keresztények, vallásos beállítással gondolkoznak, és bár tanbeli ismereteik eléggé felületesek, el lehet mondani, hogy hisznek Istenben. A legmegvetőbb megbélyegzés, amit felindult állapotban mondanak, az, hogy „ennek az embernek nincs hite".

De térjünk vissza a latin egyház pasztorális kilátásaira a jövőre vonatkozólag. Miután elvették tőlünk az iskoláinkat, amelyek révén tágas apostoli kisugárzás volt lehetséges a legkülönbözőbb rétegekbe, most már csak templomaink és az említett keresztény ifjúsági klub révén folytathatjuk lelkipásztori tevékenységünket. A liturgia itt Keleten fontos szerepet játszik. Mondhatnánk, hogy még a prédikáció jelentőségét is felülmúlja. Azonban nem kis probléma az a tény, hogy a keleti katolikus templomokban – kivéve az örményeket – nem a hívek nyelvén, hanem káld vagy szír nyelven imádkoznak. Ezeket a liturgikus nyelveket már csak kevesen értik meg. Nálunk a misét latinul, angolul, franciául, főleg pedig arabul mondjuk, ami nagy tetszésnek örvend arab körökben. Így vasárnapról vasárnapra növekszik híveink száma, akiknek túlnyomó része nem latin szertartású. A káld és szír szertartású egyházak nem rokonszenveznek azzal a gondolattal, hogy a tiszteletreméltó szövegeket arabra fordítsák. Szerintük akkor egyszerre elvesztenék szertartásaik hagyományos voltát, amiben tán igazuk is van. A probléma azonban ott rejlik, hogy a hívek egyre jobban húzódnak a „latinokhoz", ezt meg Róma nem nézi jó szemmel. Hol marad ilyen feltételek közt a híres elv: „in auxilium Orientalium"?

Jelenleg a mieink sokszor helyettesítik a távollevő vagy túlterhelt plébánosokat, ez azonban csak átmeneti kisegítés. Eljön talán egyszer az idő, amikor a latin érsekségre már nem lesz szükség. A külföldiek számára elég lenne egy soknyelvű lelkészség, a belföldi latinok pedig egy egyszerű plébániával is meg-

elégedhetnénk. De a hívek közül az ilyesféle lefokozást senki sem kívánja, azért nehéz megmondani, hogy miben fog állni a végső megoldás.

Amikor engem babiloni érsekké neveztek ki (ez az én római titulusom), a címerem jelszavának Szent Pál intését választottam: (Non alta sapientes, sed) „humilibus consentientes": abban találjátok kedveteket, ami alázatos. A francia fordítás ezt különösen szépen adja vissza: „N'ayez pas des sentiments de grandeurs, mais laissez-vous attirer par ce qui est humble." Talán ebben a beállításban könnyebb lesz majd az idők jeleit felismernünk.

Nyáry Ernő bagdadi latin érsek

AZ „ÖRVENDJ" EVANGÉLIKUS KÖZÖSSÉG

Gnesau 1242 lakosú kisközség Dél-Ausztriában, ezer méter magasan. A faluból egy darabkát fölfelé haladva, a hegyoldalban az erdőszélen, csinos modern házikón messziről látható a felírás: „Freue Dich Kommunität." Kérdezzük: hol vették ezt a szép nevet? „Tulajdonképpen Mária a ludas benne." „Milyen Mária?" „Az Istenanya!" A Magnificat örömhimnusza ihlette a névválasztást.

Itt ütött tanyát három évvel ezelőtt három evangélikus diakonissza, okleveles ápolónő, hosszú, viszontagságos út után. Anni, a „felelős nővér" (így hívja magát, akárcsak Indiában a mi Pushpa nővérünk), 26 évig teljesített szolgálatot Linz közelében. Ott ismerte meg jelenlegi társait is. Közben egyre erősödött bennük az érzés, hogy Istennek szentelt életük elsődleges céljára, az „egy szükségesre" nem jut elég idő és erő a sok munkától. Fokozódott bennük a több ima, kontempláció és intenzívebb közösségi élet igénye. Miután ez az elöljáróknál nem talált megértésre, két évi kísérletezés után elhagyták a közösséget, nem tartva igényt semmi „végkielégítésre", tehát lényegében minden nélkül. Bécs közelében, Eichgrabenben (ahol különben magyar ferences missziós nővérek is élnek) a dr. Walter Stöckl lelkész körül csoportosuló kis nővérközösség nagy szeretettel karolta fel őket. A lelkész a „Michaelsbruderschaft" 12 alapító tagjának egyike volt 1931-ben a németországi Marburg a. d. Lahn-ban. Azóta más országokban is elterjedtek, magyar tagjuk is van. Ezek a férfiak otthonukban élnek, évente kétszer néhány napra összejönnek. Céljuk egyházuk megújításának előmozdítása minden téren (ezért nevezték el magukat Mihály arkangyalról, az egyház nagy őrzőjéről) és fokozott imaélet: bibliaolvasás, elmélkedés, zsolozsma, fülgyónás (természetesen nem föltétlenül papnál), szeretet az Eukarisztia iránt. Elámulunk, kézbe véve a testvérület „misefüzetét", amelynek szövege hajszálra egyezik a katolikusokéval. (Ez persze csak náluk van így. A benyomást még erősíti, hogy a fontosabb részeknek német nyelvterületen ma már ökumenikus fordítása van.) A tagok felelősséggel tartoznak egymásért; mindegyiknek van egy „segítője", akinek évenként be is számol életéről. Otthon a lehetőséghez képest közös imaórát tartanak családjukkal. Ebből a célból meg az egyre szaporodó evangélikus szerzetesközös-

ségek használatára kiadták a zsolozsmát (óraimát) evangélikus „hangszerelésben". Ezt használják a nővérek is.

Stöckl mellett kapta a három diakonissza 1970-ben jövendő életformájának első elhatározó benyomásait. Megismerték a közös életet, a zsolozsma, a liturgia lényegét. De volt anyaházuk kérésére átvettek egy állandóan zsúfolt baleseti kórházat. Ez természetesen nem volt alkalmas arra, hogy kellően átvigyék életükbe a tanultakat. Istennek kellett közbeszólni, elég radikálisan: Annit súlyos autóbaleset érte. Ekkor érlelődött meg benne, hogy más életformát kell keresniök. Negyedéven át (az utakat Anni csak fekve tudta megtenni, dehát a lélek igénye sokszor semmibe veszi a test szavát!) bejártak három evangélikus szerzetesközösséget Németországban és Svájcban. Többször kísértésben voltak, hogy csatlakozzanak valamelyikhez, de lelkiismeretük és Stöckl lelkész szavára mégis tovább keresték a saját útjukat.

Ezután ismét kénytelenek voltak munkát vállalni, hiszen nem volt miből megélniök. Új helyükön, Oldenburgban egy különálló házacskában laktak, tehát megkezdhették a közös életet. Ekkor merült fel a letelepülés és ezzel együtt természetszerűen a hazájukba való visszatérés gondolata. „A hit próbájának" nevezik a nővérek a tájékozódás és tervezgetés idejét, míg végül az egyikük örökrészét képező földdarabon 1975-ben építkezni kezdtek, és 1977. szept. 4-én fölszentelték „az imádság házát". Stöckl ezt már nem érte meg: előző évben meghalt. Rábízta őket egy másik testvérre, aki előtt fogadalmat is tettek 1977. okt. 16-án (különben egy katolikus kápolnában). 1979-ben ő is elköltözött az élők sorából, úgyhogy jelenleg ismét új lelkiatyjuk van. — A közeli evangélikus kórházban vállaltak munkát, előbb a geriatrián, majd az elfekvő osztályon — egyikük osztályvezető —, egyben szervesen bekapcsolódnak a helyi ev. egyházközség életébe is (pl. gyermekistentiszteletek tartása, imaórák asszonyoknak, részvétel a kórusban, tanfolyam a betegek otthoni ellátására stb.). De rövidesen látták, hogy a házimunka és a szaporodó látogatók fogadása egész embert követel, ezért Anni otthon maradt. A másik kettő felváltva teljesít szolgálatot. Ami annyit jelent, hogy a soros reggel 6 óra előtt indul autóval, és este 7 óra felé ér haza.

A külső letelepedéssel nem ért véget a fiatal közösség belső keresése. Jele ennek főleg Anni nővér gyakori tapasztalatgyűjtő útjai. Pl. 14 napig tartózkodott a nonnbergi ősi bencés apácakolostorban „Kloster auf Zeit"-en, vagyis teljesen megosztotta életüket, napirendjüket: zsolozsmát, szentmisét, munkát.

A központi fűtéses, melegvizes, fürdőszobás kis emeletes ház ragyog a tisztaságtól. Körülötte apró virágos- és veteményeskert, amit szintén maguk gondoznak, és termékeit fogyasztják. A ház szíve a kápolna. A belépőt azonnal megragadja két nagy színes üvegablak, egy közelben lakó magyar keresztes nővér műve. A kelet felőli, az oltár mögött, meleg vöröses-sárga színekben az Apokalipszis diadalmas Bárányát ábrázolja, hátán nagy kereszt, tág égszínkék szeme csillagként ragyog. A másik jelképes formában a messiási üdvösségtörténetet kíséri végig, Jézus foganásától (az M betűtől bezárt „bimbó") a Lélek eljö-

vetelének lángnyelveiig és az Egyházig. A berendezés hű tükre a nővérek eklekticizmusának. Egyszerű asztaloltár, előtte a zsinagóga hétágú gyertyatartója, a falon nagy fehér nyírfakereszt természetes kérgével, a fal mentén körbefutó padok, és egy tabernákulum, amely csak az üres istentiszteleti edényeket őrzi, előtte azonban kis örökmécses, „az imádás lángja" ég.

A napirend gerince az imaórák. 3/4 5-kor kelnek, télen—nyáron. 1/4 6-kor a kápolnában rövid matutinum: bibliaolvasás, csendes elmélkedés, ima. A laudest és a vesperást az említett zsolozsmáskönyvből veszik, a szerkezet nagyjából a mienkének felel meg, csak a himnuszt pótolja az énekeskönyvükből vett ének. A zsoltárdallamok az ismert tónusok, az antifónák többnyire egyszerűsített gregorián dallamok. Délben rövid déli óra, ezúttal az ortodoxoktól való szép Szentlélek-énekkel, a két nővér két szólamra énekel. A nap folyamán ott a sokféle házi munka. Vacsoránál ismét együtt ülnek, és megbeszélik a nap eseményeit. A kompletórium, este 1/2 9-kor, az ősrégi vasárnapi szöveg, utána a monachusok nagy „csendhallgatása" egészen a másnapi laudesig, amennyire lehet. Ha egyedül vannak, napközben is csak annyi szót váltanak, amennyi szükséges. Az esti ima végén — amelyet nem követ Salve Regina — elfújják a kis mécses lángját. A kápolna sötét és üres marad.

A zsolozsmát végig éneklik, méltóságteljes lassúsággal, közbe-közbe elmélkedő csenddel. A két fő imaóra fejenként 3/4 órát vesz igénybe, nem utolsó sorban a „közbenjáró könyörgések" hosszú sora miatt, előbb imafüzetből, aztán egyénileg, egész konkrétan, egymásnak adogatva a szót, szinte indukálva egymás közbenjáró energiáit. Közel s távolban bizonyára sokan nem is sejtik, mit köszönhetnek a hűséges közbenjáróknak „az imádság házában".

Érdekes megfigyelni, milyen erősen az ismétlés alapelvére épül a zsolozsma szerkezete: a napi zsoltárok közül az első kettő mindig ugyanaz, a napközi szentírási részletek a reggeli olvasmányból valók, a vasárnapi antifónák egész héten át megmaradnak. Ez hozzájárul az elmélyítéshez, kevésbé a változatossághoz. — Közelebbi vizsgálatra az egyezéseken túl feltűnik a lelkiségnek egész más árnyalata, amely a visszavett formakincset megtölti. Nemcsak Mária és a szentek kimaradása kelt bizonyos hiányérzetet a katolikus hallgatóban a „családiasság" terén. Valahogy mintha a mély teremtményi alázatnak itt uralkodó, bízó, de mindig bizonyos távolságot tartó magatartása kevésbé engedné érvényre jutni az istengyermekség örvendező, bizalmas közvetlenségét.

Legújabban olvasót is imádkoznak, részben Guardini összeállítása nyomán, az Üdvözlégyeket azonban két fohász helyettesíti: „Áldott legyen a mindenható és irgalmas Úr, Isten és Mária fia" — és a szent keresztről szóló („Imádunk téged, Krisztus . . .")

Így folyik le elvben egy nap. Gyakorlatban a sűrűn jelentkező látogatók, érdeklődők persze megakasztják a munka menetét (az imaórákat nem, mert arra őket is meghívják), viszont színt és életet hoznak, rugalmassá teszik a beosztást. A látogatót igazi „bencés vendégszeretettel" fogadják, étellel-itallal kínál-

ják. Szívesen befogadják a lelki magányt keresőket. Azt a „lelkigyakorlatos bevezetést", amelyet a vendég néhány gépelt lapon a fiókjában talál, bármelyik lelki író megirigyelhetné. Ki-ki akkor fizet, ha tud és annyit, amennyit akar. Lelki könyvek, lemezek bőségben sorakoznak a közös „lakószobában". Televíziónak nyoma sincs, egy kis tranzisztoros rádió a konyhában szintén alig szólal meg. Tükör csak a fürdőszobában található.

A nővérek a taizéi regula alapján élnek, bár Taizével nincs közvetlen kapcsolatuk. A szegénység szelleme különösen szembetűnő a környezet gondozásában, óvásban, a maradékok gondos felhasználásában. Az engedelmesség valósággal „katonás", fiatal közösségek jellemzőjeként. Havonta mindegyikük rekollekciós napot tart, életrevízióval és beszámolóval. Kicsit félti őket az ember még mindig a túlterheltségtől. „Kétfrontos szolgálat" és zsolozsma mellett nehéz időt szakítani a lelkiélet egyéni ápolására: lelkiolvasmányra, szemlélődésre, még inkább kulturális igényekre. De sugárzóerejük már odavonzott egy fiatal lányt, aki jelöltként osztja meg életüket.

Anni nővér így próbálja összefoglalni célkitűzésüket: „Az ‚Örvendj' közösség gyökere az osztrák evangélikus egyház diakonisszahivatásába nyúlik. Jelenleg a benedeki Ora et labora, az istendicséret és szolgálat türelmes gyakorlásával és átélésével próbálja megtalálni azt a jelül szolgáló egyensúlyt, amelyben kibontakozik az emberekben és az emberek számára a hit-remény-szeretet, és megérezhető Isten Országa."

S. M.

TANÚSÁGTÉTEL ÉLETEMRŐL

(Két évvel ezelőtt otthon jártam. Szülőhelyem református lelkipásztora meghívott az istentiszteletre, és megkért, hogy az egybegyűlteknek számoljak be az útról, amin a jó Isten vezetett.)

Üdvözlöm szeretettel a mi Urunk Jézus Krisztusban kedves Mindnyájukat! Nagy öröm számomra, hogy ma mindnyájan együtt vagyunk, hála a tiszteletes úr szíves meghívásának.

Testvérek vagyunk: én 1914-ben itt Diósgyőrben születtem és lettem Isten gyermeke a szent keresztség által ebben a templomban. Református Édesanyám tanított meg imádkozni, Istent szeretni, Jézus Anyja segítségét kérni. Nyolc éves koromban meghalt Édesanyám. Itt maradtunk árván 3 éves kis Béla testvéremmel. Édesapám a kórházban feküdt sebesülten. Sok-sok fájdalmas, tövises utat megjártam!

Az évek teltek. Nekem Isten lett mindenem. Jézus Krisztus szent Anyja, Mária segített át nehéz utamon. Az isteni Gondviselésre hagytam magamat. Istent meg kell élni egy pár pillanatra, akkor tudjuk meg, hogy mit jelent ez.

Az 1933. év tavaszán értem Belgiumba, Brüsszelbe. Négy hónap után onnan tovább mentem Franciaországba, ahol egy francia rendnek a noviciátusába léptem. Jézus Krisztusnak szentelve magamat, letettem az első hármas fogadalmat az 1935. évben. 1936-ban elöljáróim elküldtek Brüsszelbe, ott szolgáltam az Urat több nemzethez tartozó felebarátaimban, a szegényeket, betegeket ápolva, gondozva 1948-ig. Itt jelen van Mlle Magdolna Ledru, akit ott ápoltam.

Elöljáróim visszahívtak Franciaországba, Niort városába. Itt több házban többféle munkát végeztem, a kollégiumban gondoztam a bentlakó gyerekeket, felügyelő is voltam. 1958-ban kérésemre elküldtek Madagaszkárba, mert ott kellett a segítség. Ott ismét örömmel szolgáltam az Úr Jézust fekete testvéreimben. Tanítottam a nagyobb leányokat házimunkára. A göndör hajú, mosolygó arcú gyerekek Madagaszkár szépségei. Itt is ápoltam a betegeket is. A nép kedves, melegszívű . . . 1962-ben visszahívtak Franciaországba. Fájó szívvel hagytam el Madagaszkár népét, mert valóban szerettem őket!

Visszatérve Franciaországba, elöljáróim St. Maixent városába küldtek betegeket, idős nőket gondozni 4 évig. Jelenleg Vasles-ben vagyok már 8 éve egy állami öregotthonban (férfiak és nők részére). Itt is gondozom a szegényeket, ápolom a betegeket, három Növérkémmel és több világi nővel dolgozom. Szeretem a ház népét.

Így telt el az életem. Mondhatom, hogy boldog vagyok a hivatásomban még ma is. Isten az én napsugaram, Aki melegíti életemet, és erőt ad a mindennapi kitartásra egy egész életen át, az emberek szolgálatára. Erőmet az Evangéliumból merítem. Legyen áldott az örökkévaló Úristen szent Neve!

Kívánságom csak az, hogy mindig jobban tudjuk szeretni az Úristent felebarátainkban.

Ha lenne valakinek kérdése, felelek reá, ha tudok.

Sr. Nagy Bernadette

JÉZUS JERUZSÁLEMI BEVONULÁSA ÉS A SZEGÉNY EGYHÁZ „UTÓPIÁJA"

Jn 12,12-19

Jézus igen népszerű a jeruzsálemiek előtt. Jövetele lázba hozza az utca emberét. A királyi korona után is nyúlhatna; fölfelé vivő útja nyitva áll. De ő szemmelláthatólag más utat akar járni. Még mielőtt az emberek örvendező izgalmukban hősükké tennék, másféle döntést hoz. Lehetetlenné teszi a nép kalandos szándékát. Nem szereti a pompát és előkelőséget. Az alázat és szerénység útját választja. Szamárháton érkezik. — Király szamárháton? Igen: Isten küldötte, a Messiás! Erőszak nélküli király, szegény király! De megértette-e őt népe? Alig valaki tudja ebben az órában Jeruzsálem utcáin, hogy itt Isten örök terve közeledik a beteljesedéshez, régi prófétai szó telik be: „Nézd, közeleg királyod, szamár hátán" (Zak 9,9).

Jézus útja nem fölfelé vezet, nem karrier, hatalom, kiváltságok, elkülönülés felé. Ugyanazon a síkon marad, mint az emberek. Mintha jelképesen ezt mondaná: „Egy vagyok közületek." Cselekedetével közösséget vállal, és éppen ebben az órában példaképe lesz mindazoknak, akik később majd az ő nevében akarnak beszélni és cselekedni.

De ezen a virágvasárnapon még valami megmutatkozik. Az, amit Jézusnak olyan fájdalmasan kellett megtapasztalnia, és később egyházát is nagy történelmi válságokba vitte: alaposan félreértik, amit ajánl. Neki nem a pillanatnyi siker a fontos, hanem Isten üdvösségrendje. Nem bármilyen politikai fordulat, hanem az ember üdvössége. Nem azt adja, amit várnak tőle. Nem akar politikai messiás lenni, új tekintély, szabadító a római igától, a nép bálványa. Amit viszont felajánl, azt — úgy látszik — nem veszik igénybe: a Mindenhatóról szóló

üzenetet, aki az emberek irgalmas szívű Atyja lett; a megbocsátás evangéliumát és ezzel Isten közelségét, amely örök kilátásokat nyit meg, és így az ideigtartót is teljesen új alapra helyezi.

Ami itt Jeruzsálemben virágvasárnapján történt, sokféleképpen megismétlődik a keresztény egyház történetében. Az egyházzal szemben is hamis igényeket támasztottak, ami adnivalója volt, azt pedig elvetették. Ő maga is a vádak kereszttüzébe jutott, szembeszálltak vele, elítélték és küzdöttek ellene, amikor nem hagyta magát belekényszeríteni az evilág rendezőitől neki szánt szerepbe. Ahol viszont hűtlen lett szamárháton ülő Urához és engedte trónra emelni magát, ott nyomorúságossá, hitelt nem érdemlővé satnyult üzenete. Azért mindig időszerű a kérdés: mennyiben tud azonosulni az egyház virágvasárnap Királyával? Mert egy bizonyos: ez a Király az áldozat felé tart.

Nem lenne érdektelen, ha hagynánk hatni magunkra az idegenszerűen csengő bibliai kifejezést: „kiüresítette magát" (Fil 2,7). Mindenképpen az a tény rejlik mögötte, hogy Jézus egy egészen döntő lépést tett. Isteni nagyszerűségéből, égi fölségéből, elképzelhetetlen, érinthetetlen boldog otthonából meg merte tenni a lépést a földre. Az emberi lét megannyi nyomorúságának kellős közepébe, olyan életbe, amely néha nyomorult és szégyenteli, de mindig veszélyeztetett. Nehéz ezt a lépést megérteni, mert ha az ember keresztény, nem akar istenkáromló lenni. Megszoktuk, hogy Jézust glóriával lássuk, mennyei nagyszerűség világosságában, amely földi útján megdicsőíti. De én azt hiszem, közelebb juthatunk hozzá, ha egyszer azokat a jelzőket próbáljuk alkalmazni rá, amelyekkel az ember n e m dicsekszik. Azokat az emberi tulajdonságokat, amelyeket teherként hurcolunk, és szabadulni akarunk tőlük. Azt hiszem, Jézust csak úgy lehet megérteni, ha az emberiség egész nyomorúságával megrakva látjuk magunk előtt. Ő valóságosan kivetkőzött a mennyei nagyszerűségből, az isteni fölségből, az otthonból. Kiüresítette magát. Nélkülözni akarta mindezt. Szegénnyé lett.

A szegénységnek voltaképpen sok arca van. Teheti az embert kívülállóvá, elveheti boldogulásának lehetőségét, útszélre szoríthatja és elszigetelheti. Jézus szegénysége azonban egészen más volt. Az ő szegénysége ezt jelentette: „Barátom, nekem sincs többem, mint neked. Tehát semmim sincs, ami elválaszthatna bennünket, ami mássá tenne, ami közénk állhatna. Hanem magamra vettem a te bajaidat, a te problémáidat, aggodalmaidat, mindazt, amitől félsz, és végül még a bűnödet is." Jézus esetében azt jelenti a szegénység, hogy nincs benne olyasmi, ami elválaszt tőle, és megvan benne az, ami összeköt. Ezért az ő szegénysége tele van nyitott lehetőségekkel. Közösséget akar létrehozni. Mert az egyenlőség nevében — Jézus nevében, aki a mennyből szállt alá, hogy egyenlővé tegye magát velünk — egymásra találhatnak az egyforma gondolkozásúak. Ahol pedig egymásra találunk, ott új, áldásos tevékenység fejlődhet ki. Ebből a következő kérdés adódik: Nem áll-e az, amit az emberek birtokolnak, válaszfalként közöttük? Bizonyára jó, ha van egy s másunk, és elviselhetetlen képmutatás lenne azt állítani, hogy a birtoklás magában véve rossz.

A vagyon épp oly kevéssé bün, mint ahogy a szegénység nem erény. Jézus azonban megmutatja azt az utat, amely egyedül vezet a teljes életre. Ahol a gazdagság ballaszttá válik és akadályozza, hogy az ember beilleszkedjék Isten tervébe és megvalósítsa, amit Isten övéitől elvár, ott a vagyon bálványává lett az embernek. Ott az ember döntés elé kerül: csak a pénzét akarja-e számolgatni, vagy pedig az evangéliumra hallgatni? Földi mércével méri-e a boldogságot és sikert, vagy van szeme az élet igazi értelmére? A szegénység nagy esély – vagy legalábbis az lehetne – az ember számára, hogy beleélje magát az embertárs bajába, azonosuljon vele, és így Isten eszközévé váljék Országának építésére.

Áll ez az egyházra is. Amikor Péter és János a templom Ékes-kapuja előtt találkoztak egy koldussal, elmondhatták: „Aranyam, ezüstöm nincs, de amim van, neked adom: a názáreti Jézus nevében állj fel és járj!" (Csel 3,6) Mióta pedig az egyháznak kincsei és földbirtokai, dómjai és bankkontói vannak, mindig ritkábban tudja elmondani: „Állj fel Jézus nevében!"

A szolgáló, az emberek bajaival azonosuló egyház képének nem szabad utópiának maradnia. Krisztus, az egyház Ura írta elő útját. Ez az út az emberhez vezet, mégpedig megalkuvás nélkül. Ha másképpen nem érhetjük el, akkor üres kézzel, minden nélkül, szegényen.

Gyenge Imre szuperintendens

LEVELESLÁDÁNKBÓL

(Protestáns olvasóink leveleiből:)

— A Szolgálat minden egyes száma nagy áldásul volt számomra. Hasznos és főleg időszerű tanácsaival sok útbaigazítást kaptam. Különös számomra újra és újra felfedezni a Szentírás megélt valóságaiban mindazt a sok értéket, amely az E g y Test Egyházát éltette az apostoli időkben, és amely élteti ma is, számtalan felekezetben, így nálunk protestánsoknál is. Nincs más utunk, mint a végnélkül megmaradó Szeretet útja, mert a Szeretet mindazt túléli, ami sajnos régtől fogva — és ma is — különbözőség. De efeletti szomorúságunkat a tanítványság jeleként gyakorolt Isten és egymás iránti szeretet enyhíti, s egyben záloga Krisztus Szavában való hitünknek is, hogy Ő Önmagában mindent eggyé tesz. S ha Őrajta keresztül nézzük egymást, a harmóniák harmóniája jön létre.

Bocsásson meg ezekért a gondolatokért, de éppen tegnap volt ökumenikus istentisztelet a városmajori templomban, ahol több protestáns felekezet tagjai is részt vettek, felülről való ajándékképpen kapott szent egységben.

— Hiába oszlott részekre Isten Népe, szentség csak egyféle van. Akár szent Terézé, akár szárovi Szerafimé, akár Dietrich Bonhoefferé, mind az Egy Szeretetből forrásozik. A „Szolgálat" c. folyóiratnak — látásom szerint — az is erénye, hogy ezt az Egyetlent szolgálja, s a (ma még) „más" felekezetűek felé pedig megkülönböztetett szeretettel fordul. Isten nagy és számunkra rejtett munkáját különösen a missziós területeken, keresztény kisebbségű földrészeken tevékenykedő munkások látják igen valószerűen. A szeretet már győzött! Idő kérdése felragyogása!

— Amikor H. Mühlen könyvét olvastam, azokban a hetekben éltem át én is Isten csodálatos kegyelméből azt, hogy engem is megszólított, megerősített küldetésemben.

Hiszen a Teológián az első négy évem úgy telt el, hogy nem volt élő kapcsolatom Istennel. Szerettem volna őt szolgálni, hisz azért is voltam itt, de igazán nem hallottam Őt. Mindaddig, amíg megtisztított engem is, hogy semmi ne álljon közénk, megértsem a szavát, üzenetét. És így most már tudom, hogy Isten általam is munkálkodni akar emberek között. Azóta annyi örömöm van a gyülekezeti munkában, még több az igehirdetésben, amikor a Lélek által bizonyságot tehetek Isten szeretetéről, kegyelméről. Arról a kegyelemről, amely által én is élek.

— Nagy örömöm az itteni ifjúsági gyülekezet alakulása. Még nem sokan vagyunk, ebből is a fele teológiát végzett segédlelkész vagy még teológus. Hetente egyszer jövünk össze. Alkalmaink egy előre kitűzött ige rövid magyarázatával kezdődnek. Most a fő téma az imádság. Lk 18, a farizeus és a vámszedő imádságáról nagy beszélgetés volt, az elején megmondtuk, hogy itt nem annyira az imádságról van tanítás, hanem azokhoz szól, akik igazaknak tartják magukat. Most úgy határoztunk, hogy néhány „nagy imádságot" veszünk sorra, s azt vizsgáljuk, hogy Isten miképpen hallgatta meg, hogyan válaszolt rá. Ezen a héten Anna alakjával foglalkozunk. — Nekem még külön feladatom az énektanítás: tanulunk zsoltárokat, dicséreteket, de mai énekeket is, különösen szeretjük a spirituálékat. — Azt szeretnénk, ha ezek az alkalmak nemcsak szentírási megbeszélést jelentenének, hanem úgy tudnánk közösségben élni, hogy mindnyájan részt is vegyünk egymás életében, segítsük egymás problémáinak megoldását, helytálljunk felismert küldetésünk területén, s „egymás hite által épüljünk, erősödjünk." Erre van legnagyobb szükségünk. Tartozni valahová, egy közösséghez, emberileg is.

+

— A Szabó Tihamérról szóló megemlékezést meghatódva olvastam, hiszen hittanárom volt. Némi kiegészítésre szorul. Napjaink divatos pedagógiai irányzata a kreativitásra való nevelés. Ő talán nem tudatosan, de lényegében ezt művelte. Felismerte növendékei adottságait, alkalmat adott érvényesítésükre, és alázatosan félreállt ennek érdekében. Eltűrte tanártársai csipkelődéseit, akik azt hitték, hogy kényelmi szempontok vezették, pedig több fáradságot jelentett ez számára, mintha maga végezte volna. A szegény és egyszerű pap alakjában jelent meg akkor, amikor még gazdag és tekintélyes rend tagja volt. Ez a közvetlensége, tapintatos lelkivezetése igen sokakra mély hatással volt. Temetésekor megemlítették Pannonhalmán, hogy sok papi hivatás elindítója és gondozója volt. Tanítványai között főpásztorok is nagy tisztelettel és szeretettel emlékeznek rá. Az érettségi találkozókra kivétel nélkül mindig meghívták, az utóbbi években betegen is egyedül már csak ő képviselte az egykori tanárokat.

— Jánosi Gyula egykori diákjainak mindig a bizalmat keltő, biztonságot adó, mosolygós „osztályfőnök úr" marad. Osztályunk elég heterogén volt származásunkat illetően, mégis minden tanulója alapjában véve egyenrangú volt. A valamelyes differenciáltságot sem a jótanulóság-rossztanulóság határozta meg elsősorban, hanem az alapvető emberi hozzáállás a kis osztályközösséghez. Osztályfőnök Úr jó pedagógiai—pszichológiai érzékkel mindig megtalálta a módját, hogy az osztály szelleme, magatartása úgy alakuljon, ahogyan a múlt értékeit megőrző, de a jelen okos behatásait is befogadó bencés diákközösségnek fejlődnie kell. A mi osztályunk nem volt az ún. hagyományos jó osztály semmilyen értelemben. Ennek ellenére bízott bennünk, harcolt értünk, mert alapvető szemlélete szerint eredendően rossz ember nincs, csak rosszul nevelt és szerencsétlen. — Megbecsülésünk, tiszteletünk Gyula Bácsi iránt annál inkább fokozódik, minél jobban korosodunk. Egyik beszélgetésünk jut eszembe. Arról panaszkodtam, hogy öregségem kérdését egyelőre még nem sikerült megoldanom. Filozófiailag igen, szakmailag azonban nem. Gyula Bácsi a maga megszokott, sajátos módján mosolygott: ő megoldotta, nála a kettő együtt jár. Így is volt: teljes papi—tanári lénye egységgé kovácsolódott. Nem választotta el a kettőt; minden életmegnyilvánulásában szerves összefüggésben álltak egymással.

— Boldogult Wachter Atyával a lelki kapcsolatot mintha élne, úgy tartom. Tudom, hogy ő odafönt a mi pártfogónk, s mi is imádkozunk érte. A szíve világnagy volt, s azért örök boldogság jár.

— Nekem P. Wachter noviciusmesterem volt. Ő vezetett be a szerzetesi életbe. Szigorúsága és félséget nem ismerő odaadása Istennek az, ami nagy benyomást tett rám. Hogy a nehézségeken és megpróbáltatásokon átestem nagyobb baleset nélkül, ezt a jó Isten kegyelme után annak köszönhetem, hogy áldozatra nevelt. Misszionárius kereszt és áldozat nélkül csak karikatúra. Sokan félreértették. De ő csak egyet akart: Isten dicsőségét és az Egyház javát. A Társaságnak is szent papokat akart nevelni.

— Urs v. Balthasar írása a Küng-ügyről az én szegény kis véleményemmel egyezik, de én persze nem tudtam volna így kifejteni. Sokakat szeretnék meggyőzni a cikkben leírt adatok alapján a lényegről. Imádkozom Küngért is.

— Én most nagyon sokat imádkozom a holland püspökökért, hogy legyen bátorságuk és lelkierejük az elfogadottak szerint cselekedni. Nem könnyű a helyzetük, mert nehéz a dolgokat visszafelé fordítani. De hála a jó Istennek, hogy Szentatyánk ilyen kitartóan és energikus szeretettel tudott rájuk hatni.

+

— A mai életnek nagy hiánya, hogy nagyon kevés alkalmas hely van a csendes, békés imára. Templomaink a szentmisék után zárva vannak. A kis bekerített előcsarnokok, ahol se pad, se szék nincs, éppen csak egy kis beköszönésre jók. Bár ez is sokat ér, de általában többre vágyna az ember. Zárt lelkigyakorlatok nincsenek, a modern lakásokban pedig nem könnyű gyakorlattal lehet csak függetleníteni magát a szomszédoktól áramló különféle zajoktól annak, aki imádkozni akar. — Nagyon örülök a világmisszióban dolgozó magyar atyák és nővérek híreinek. Olyan jó látni, hogy a mi véreink mi mindent tesznek, Isten kegyelméből tehetnek az evangélium terjesztésében. Csodálom hősies isten- és emberszeretetüket. Imádkozom értük, hogy legyen elég testi-lelki erejük.

PAPI JUBILEUMOK

Vasmisék

Szeli Imre soproni kanonok Szentháromság vasárnapján Vitnyéden – amelynek több évig lelkipásztora volt – a kerület papjaival és volt káplánjaival mondta vasmiséjét. 88 évével ma is tevékeny lelkipásztor, keresett gyóntató.

Léh István piarista jún. 29-én Budapesten. „Egészen csendben, minden külső ünneplés nélkül tartottam vasmisémet, hogy semmi se vonja el a figyelmet a nagy hálaadástól a ritka kegyelemért."

Gyémántmisék

Sebestyén Gyula n. nyírábrányi esperesplébános jún. 29-én Fülöpön. A hívek, akik közt 26 évig élt, nagy szeretettel ünnepelték.

Varga István főesperes, ny. rábakethelyi plébános a jugoszláviai Beltinciben.

Aranymisék

Kisberk Imre székesfehérvári megyéspüspök jún. 24-én a fehérvári bazilikában, az egyházmegye aranymiséseivel együtt: **Csontos Márton Ferenc, Desits**

István, Furtner Mátyás, Hladik Nándor, Makk Ferenc, Török Ferenc. A jubiláns püspöknek a pápa külön levélben gratulált.

Dittrich Imre C. op. (kalazantinus), az ausztriai Wolfsgraben plébánosa, a közkedvelt lelkipásztor és a magyar sajtó buzgó munkása, jún. 14-én Mariazellben.

Sebestyén József veszprémi püspöki helynök, apátplébános. jún. 22-én szülőhelyén, Kaposszentbenedeken. Szónoka dr. Baróti János irodaigazgató volt.

Merk I. Tibor OFM Jászberényben a „barátok" templomában. Kézvezetője Bánki Vilmos c. esperes, szónoka pedig Szántó Konrád teol. tanár volt.

Sebestyén A. Sándor OFM jún. 23-án Jászladányban a kerület és a környék papságának koncelebrálásával. Kézvezetője Kovács Endre egri segédpüspök, szónoka Hegedüs László abonyi plébános volt.

Falvai József c. prépost, ny. plébános júl. 6-án Sashalmon.

Katona Lajos, Somlóvásárherly esperesplébánosa, júl. 5-én tíz volt káplánjával koncelebrálva. Csak a vidékieket két bérautóbusz és 80 személyautó hozta.

Kiss Balázs, 45 éve pákai plébános. Sikerült itt templomot is építenie. De mert oda nem fértek volna be, a plébánia melletti kis akácerdőben volt az aranymise. 50 gyermek egy-egy szál szekfűt nyújtott át, sorban mondva az évszámokat 1930-tól, köszönetül mindazért, amit abban az évben papjuk jelentett a híveknek. Nem fogadta el a kényelmesebb helyre való áthelyezést, mert – mint mondotta – bár 3 papot nevelt, Pákára akkor nem jutna pap.

Msgr. Szabó János Bendben (USA) a Magyarok Nagyasszonya templomában – amelyet ő épített – mondotta aranymiséjét négy püspök, amerikai és magyar papok és a templomot zsúfolásig megtöltő hívek előtt. Már kint született, de szebben beszél magyarul, mint sok később bevándorolt. Fáradhatatlan munkássága az Egyház és a magyarság érdekében sok elismerést kapott. Most volt az első eset, hogy Carter elnök is levélben gratulált egy magyar pap jubileumára.

EZÜSTMISÉS PAP HÁLAIMÁJA

Mindenért, amit adtál, — hála Neked, Istenem!
amit elvettél,
amit megengedtél,
amit megakadályoztál,
amit megbocsátottál,
amit nekem készítettél,
amit az emberek szeretete által adtál,
amit Szent Fiad kereszthalála által megértettél velem,
amit 25 éves papságom alatt átélhettem,
A halálért, amit nekem szántál,
Hogy a Te örök szeretetedre teremtettél, — hála Neked, Istenem!

KÖNYVSZEMLE

„... édes Hazámnak akartam szolgálni..." **Kájoni János:** Cantionale Catholicum; **Petrás Incze János:** Tudósítások. Összeállította **Domokos Pál Péter.** Szent István Társulat, Budapest 1979, 1520 o.

Ezerötszázhúsz oldalas könyv 24 × 17 cm-es formátumban. Egy rövid recenzió méltatlan az ilyen — terjedelmében és tartalmában — hatalmas munkához. De remélem, hogy a (rövid) ismertetéseket bővebb tanulmányok követik; a kutató elegendő anyagot talál a könyvben. A vaskos kötet tulajdonképpen nem is két művet tartalmaz, hanem hármat: Kájoni János Cantionaleja és Petrás Incze János Tudósításai mellett Domokos Pál Péter 150 oldalas bevezető tanulmánya is kitesz egy könyvet.

Domokos Pál Péter bevezetőjét a két cím: „Történeti áttekintés" és „Kájoni János" két részre osztja. Mind a kettő komoly, fontos adatokat tartalmazó tanulmány. A „Történeti áttekintés" érdekes történelmi, egyháztörténeti, filológiai, (vallás)szociológiai, liturgiai és zenetörténeti adataival az erdélyi, moldvai és az egyetemes magyarság rövid, de értékes kultúrtörténeti fejezete. „Kájoni János" cím alatt a ferences rendi muzsikus életét és munkásságát ismerteti Domokos Pál Péter. Foglalkozik a Cantionale szövegével, zenéjével és forrásaival, közli, hogyan rekonstruálta a Cantionale zenei anyagát.

A főmű természetesen az 1140 oldalas „Cantionale Catholicum, Domokos Pál Péter gondozásában és gyűjtött kottáival kiegészítve" (és több oldalas jegyzeteivel! — fűzhetném hozzá). Kájoni Jánosnak ez az eredetileg 818 oldalas könyve 1676-ban jelent meg Csíksomlyón. Az énekeskönyv nem tartalmazott kottát, csupán utalás volt benne a dallamokra, amelyek — úgy látszik — közismertek voltak. Tehát hasonlított Molnár József „Orgona hangok ... 950 énekkel" című énekeskönyvére, amely 1918-ban a tizennegyedik kiadást érte meg. Kájoni műve több szempontból is nagy jelentőségű, de én itt csak néhány szempontra akarok rámutatni: 1. A barokk kor magyar zenetörténete — ismert okokból — nagyon hiányos. Minden új adatnak rendkívüli értéke van. 2. Az egyetemes egyházzene története szempontjából érdekes, hogy abban az időben Magyarországon is a ferencesek/minoriták voltak az egyházzene istápolói. 3. A gyűjtemény újabb bizonyíték arra, hogy a katolikus liturgiában már a protestantizmus előtt használatos volt a népnyelvű éneklés. 4. A hatalmas gyűjteményből látható, hogy a magyar nép bőséges vallásos énekkel rendelkezett már a XVII. században és előtte is.

Domokos Pál Péter felmérhetetlen érdeme a dallamok rekonstruálása. Dallamok nélkül ma már csak irodalmi értéke lenne Kájoni művének. Így azonban egy teljes munkát kap kézhez az érdeklődő és a szakember.

A harmadik rész („hivatalosan" második rész) első oldalain (1297—1305) Petrás Incze János múlt századi ferences tudóst állítja elénk Domokos Pál Péter. Ezután következik az „Okmánytár", amely dokumentálja Petrás Incze János munkásságát. Maga Domokos Pál Péter ezt írja erről a részről: „Ez az életmű megmutatja, hogy mit tehet egy lelkipásztor népéért." A tartalom ilyen tömör megfogalmazásához csak azt fűzöm hozzá, hogy: lelkipásztorok, olvassátok el!

A könyv külső formája, roppant ízléses kötése és a kitűnő papír méltó a magyar könyvkiadás hírnevéhez. Kár, hogy a három fajta papír nem a három részt választja el egymástól. Gondolom, papírtakarékossági szempont vezette a kiadót. Ezért pedig senki sem vethet követ — de még egy kavicsot sem — a Szent István Társulatra. Csak elismerés illeti a Társulatot, hogy ízléses formában napvilágot láthatott ez a rendkívül értékes könyv — három szolgáló magyar életműve egy kötetben. Mindany-

nyiukra érvényes a Cantionale előszavából vett főcím. De remélem, hogy az előszó minden intencióját szolgálja majd ez a nemes munka.

Véber Gyula

Nikodim, Metropolit von Leningrad und Nowgorod: Johannes XXIII. Ein unbequemer Optimist. (XXIII. János. Egy kényelmetlen optimista.) Benziger Verlag, Zürich 1978, 530 o.

Jellemző arra a hallatlan „kitárulásra", amit János pápa az Egyházzal és a pápasággal végbevitt, hányfelől és milyen különböző szerzők dolgozták fel életét. Kétségtelenül a legalaposabb Nikodim ortodox érsek nagy munkája, amely posztumusz műként és idáig csak német fordításban jelent meg. (Emlékszünk, hogy az egységnek ez a nagy barátja szinte szimbolikusan I. János Pál pápa karjai között halt meg.) Ha egyáltalán beszélhetünk egy életrajzzal kapcsolatban „teljességről", akkor itt. Pedig úgy látszik, hogy nem ismerte hősét személyesen: Nikodim először 1963-ban járt Rómában. Igaz, alaposan kiaknázta az idevonatkozó irodalmat, és kitűnő források álltak rendelkezésére azokban a beszámolókban is, amelyeket a Zsinat első ülésszakára kiküldött ortodox megfigyelők hetenként hazaküldtek. Mindenekfölött azonban magának XXIII. Jánosnak beszédeit és írásait tanulmányozta és ismerteti részletesen. Sokan lesznek még hálásak neki, mert könyve így valóságos kincsesbányája lett a nagy pápa gondolatainak. Csak a „Pacem in terris" körlevél ismertetésének 45 oldalt szentel! De behatóan foglalkozik kevésbé ismert megnyilatkozásaival is, pl. a papság kiképzésével kapcsolatban a „Sacerdotii Nostri primordia" és „Princeps Pastorum" körlevéllel. Az új bíborosok kinevezését vagy a közéleti személyiségekkel való érintkezést tárgyaló pontok első pillantásra talán érdektelennek tűnhetnek, holott jelentősen hozzájárulnak emberi személyisége és működése képének kikerekítéséhez. Azt se feledjük, hogy Nikodim honfitársainak, elsősorban ortodoxoknak ír, tehát sok mindent ismertetnie és magyaráznia kell, amit nálunk ismertnek tételezhetne fel. Így az egész mű elsősorban tárgyi gazdagságával és objektivitásra törekvésével tesz nagy benyomást az olvasóra. Amellett a szerző nem titkolja el egyéni érdeklődése területét — ezért szól külön nagy fejezet a pápa szociális tanításáról és működéséről —, s időnként bírálatba is bocsátkozik, de mindig testvéri és mérsékelt hangnemben. Jellemző, hogy saját magát is csak harmadik személyben említi, amikor erre sor kerül.

A tárgyi értékek mögött azonban valami más teszi alapvetően vonzóvá a könyvet. Persze érdekes, sokszor új és meglepő részletek is bőven akadnak. Egyik gondolkodásra késztet, a másik megnevettet. Komoly és derűs egyszerre. Szép tükör, de nemcsak János pápa tükre, hanem a szerzőé is. Nagy író írta. De mindez csekélység a szeretet mellett, amivel megírta. „Egy orosz ortodox püspök könyve egy római pápáról, ami ennyi melegséggel, ennyi szeretettel, ennyi megértéssel íródott, néhány évtizede még lehetetlenség lett volna. Ámulva, hálásan kell elismernünk ezt." (König bíboros előszavából.) Alig leljük meg benne az ortodoxot, annyira „nem keresi a magáét". Egy helyen pl. azt írja, hogy „az egyház épületéből 900 éve vonultak ki az ortodoxok" (74). Hogy az egyház épület: ez nem ortodox tan. Ez a szakadás után alakult ki. De mindenesetre biblikus, és így az ortodoxiának is elfogadható. („. . . . erre a sziklára építem egyházamat.") Ha az egyház épület és az épület alapja Péter, akkor rajta kell maradni. Ez az ortodoxiának érthető. Viszont a történelem folyamán kialakult „fő" fogalmat veszélyesnek tartják magukra nézve. Bizalom és szeretet nélkül itt megoldás nincs. Nikodim is csak azért tud napirendre térni fölötte, mert nagyon tudja szeretni XXIII. Jánost: az ilyen pápa „fő"-nek is elfogadható.

„Csak egyet keresek benne — írja egy görög szertartású paptestvérünk a könyvről — mohón és reménykedve: az útmutatást az egység felé. Nyújt-e reménységet a két elvált testvéregyház kibéküléséhez és egyesüléséhez? Hála Istennek, igen! Ezt az utat Nikodim már végigjárta. Az út egymás után következő köveit össze lehet szedni a

könyvből: közeledés, megismerés, barátkozás, megértés, együttérzés, bizalom és szeretet ... aztán az egymás felé kitárt karok és a békecsók. Eljutott tehát a szeretet-egységig, és nem szünt meg ortodox lenni! Ez az egyéni út az egyházaknak is járható, csak végig kell járni Szent Pál szeretethimnuszát szem előtt tartó tárgyalással: ‚A szeretet nem keresi a magáét ... a rosszat nem rója fel ... a szeretet nem féltékeny.' Hogy hányan követik Nikodim útját, csak Isten tudja. De a Szentlélek már dolgozik, mindkét oldalon fú. Hinni akarom, hogy ez a drága könyv is a Szentlélek fúvása: szeretettel tölti el az olvasó lelkét, és javíthatatlanul optimistává teszi."

R.

Paul Evdokimov: Sacrement de l'amour. Le mystère conjugal à la lumière de la tradition orthodoxe. Paris, Éditions de l'EPI, 1962/1967, 269 o. (Szentség és szeretet. A házasság misztériuma az ortodox hagyomány világánál.)

Szerzőnk egy már 1944-ben több kiadást elért művének („Le mariage, sacrement de l'amour, Éd. du Livre Français) 1962-ben átdolgozott és újólag többször kiadott formájában a házasság teológiájának a keleti egyházban megőrzött hagyományát dolgozza fel. Időszerűségét a keletiekkel folyó megélénkült dialógus adja meg. Hiszen itt olyan tárgyról van szó, ahol lényeges közeledés történt már: a Zsinat és a Humanae Vitae enciklika óta a nyugati egyházban előtérbe került a házasság perszonális jellegének hangoztatása, ami Aranyszájú Szent János óta mindvégig megvolt az ortodoxiában. Egyetlen lényegesebb eltérés, hogy a keleti egyház nem a jegyeseket, hanem az esketŏ papot tekinti a szentség kiszolgáltatójának. Evdokimov műve a következő részekre oszlik: Antropológia. A házasság és a szerzetesi állapot. A hívek királyi papsága. A szerelem és a szerelem szentsége. A szexualitás és a hitvesi tisztaság. Az intézmény.

Török Jenő

A teológiai kiskönyvtár 3 új kötete.

Mihályi Gilbert: Az Egyház liturgikus élete (tkk III/3). Róma 1980, 220 o. — A II. vatikáni zsinat aggiornamentója a liturgia terén hozta legszembetűnőbb eredményeit. Hiszen az Egyház liturgikus élete a hivők és a világ szeme előtt folyik. Aki a változások, újítások — sokszor csak újramegtalálások — mélyébe akar tekinteni, hogy értse is, mi történt, vagy erről akar híveinek tanítást adni, örömmel forgatja majd a teológus és gyakorlati lelkipásztor premontrei atya kötetét. Beosztása világos, és következetesen a liturgia középpontja: a húsvéti titok köré csoportosítja mondanivalóját. A megalapozást biztosító három nagy fejezet (A liturgia jelentése — Krisztus liturgiája — Az Egyház liturgiája) után a szentmiséről és a szentségekről, valamint a zsolozsmáról tárgyal, majd a közös ima és a magánima kapcsolatát és a liturgia jel-voltát fejtegeti, közben az V. fejezetben a helyi egyházról mint liturgikus közösségről ír. A két záró-fejezetben a liturgikus konstitúcióról és a liturgikus évről szól. A zsinati alapokmányt pontosan ismeri, és a szakirodalomban is tájékozott. Hálásak lehetünk a liturgikus mozgalom történetéről szóló rövid, világos beszámolóért és annak magyar vonatkozású részéért.

Nemeshegyi Péter: Isten népének szolgái. Az egyházirend teológiája (tkk III/9), Róma 1980. 100 o. — A kiváló szerző már a harmadik kötettel gazdagította a sorozatot. Bizonyára többen lesznek úgy, mint az ismertetés írója, hogy együltükben olvassák végig a könyvecskét. Aki az egyházirenddel kapcsolatos mai vitatott kérdések terén várt egy új vitatkozó partnert, vagy a papi válság egy új kesergő vagy dörgő prófétáját, az persze csalódik. A szerző hozzáállása a kérdéshez pozitív: világosan, röviden, szép magyarsággal ismerteti az Egyház mai álláspontját, ahol pedig történelmi hibák és téves fejlődés eseteit említi — ezt mindig őszintén teszi —, újra csak a továbbépítő, segítő, pozitív elemeket akarja megtalálni. Bevezető része ötletes és mélyen szántó: az em-

beri igazság-, szépség- és jóságvágyról, a tudós, a művész és a szentember közvetítő szerepéről szóló költői szépségű leírás. Így az Isten-igény és az azt segítő prófétai és papi szerep szerves része lesz az egész embert igazán emberré alakító folyamatnak. Ez a nemes, megszentelt humánum a szerző alapfelfogása is. Ezután ismerteti a közvetítők szerepét a népek életében és Izraelben. „Az egyetlen közvetítő: Jézus Krisztus" a kulcshelyzetet elfoglaló 3. fejezet címe. Majd Isten népének történetén megy végig az apostoli kortól a Zsinatig és a zsinat utáni időkig. A zárófejezet adja a papi szolgálat teológiáját: a szolgálat lényegéről, a különböző paptípusokról és a papság mai helyzetéről szól itt. Megállapítja, hogy az Egyház ezen a téren is „viharoktól edzetten a pozitív zsinati indítások kiépítésének korszakába lépett" (77). „Isten népének az a szolgája, aki ilyen módon érti meg és éli papságát, ma is örömmel és hálával fogja teljesíteni a szolgálatot, amelyet Urunk Jézus bízott rá" — summázza a kis könyv igazi gyümölcsét P. Nemeshegyi, s ebben a végső mondatban kezünkbe adja a kulcsot saját papi szívéhez. Olyan pap és teológus írta ezt a könyvecskét paptestvérei javára, akinek boldog szolgálat az élete.

Farkasfalvy Dénes: A lelki élet teológiája (tkk IV/8), Róma 1980, 120 o. — A szerző szavaival foglalhatjuk össze legjobban a könyv tárgyát, módszerét és célját: „E könyvben a lelki élet teológiáját nem mint a ‚kiválasztott kevesek' útját tárgyaljuk. Újabb művek . . . a tökéletességet inkább mint minden keresztény hivatását és életcélját tárják elénk. Az istenkeresés általános keresztény útját akarjuk felvázolni a maga törvényszerűségeiben, távlataiban és drámai fordulataiban, úgy, ahogy azt a kinyilatkoztatás forrásaiból és az Egyház kétezer éves tapasztalatából ismerjük. Az első részben a hit kezdetét tanulmányozzuk. A második részben a megváltás útját vázoljuk fel. A harmadik részben a keresztény hit szívet betöltő, Istennel egyesítő és életet átalakító gyümölcseiről beszélünk. Első részünk az Atya hívását, második részünk a Fiú, Krisztus követését, a harmadik végül a Lélekből fakadó élet jellemvonásait tárgyalja." Ki kell emelnünk az anyag bőségét és mégis világos tárgyalását, a kiegyensúlyozott ítéleteket és mégis teljes őszinteséget, a könyv szép magyarságát és keresztény optimizmusát. Az egyéni adományokról és a közösség szolgálatáról (43), az elmélkedő imádság és az aktivizmus mai dilemmájáról (70—71), a hivatások sokféleségéről, helyes értelmezéséről és felhasználásáról (76—80) vagy az evangéliumi tanácsokról (81—96) szóló részek jó példái annak, hogyan fér össze a könyvben igazi modernség és szolid ortodoxia. Zárófejezete a hívő ember győztes reményét fejezi ki a zsoltárfordító ihletett hangján. Bizonyára sokaknál — mint az ismertetés írójánál is — valóra válik majd a szerző óhaja: „Kívánom, hogy az olvasó annyi örömet találjon e könyvben, mint megírása szerzőjének adott" (9).

Békési I.

Puskely Mária: Árpádházi Boldog Erzsébet és a 14. századi misztika. Róma 1980. 114 o. (Kapható a szerzőnél: Via della Stazione Aurelia, I-00165 Roma.)

Puskely Mária újabb szép kis könyvvel ajándékozta meg a magyar olvasókat. Az utolsó árpádházi király, III. András leányának, Erzsébetnek állít emléket. A svájci Tössi domonkos apácakolostorának lakójáról, a rendjében boldogként tisztelt Erzsébet nővérről keveset tudott a magyarság. Puskely Mária áttanulmányozta a tössi kolostorra vonatkozó jelentős irodalmat; elhelyezi a korban a magyar királyleány történetét, bemutatja a XIV. századi domonkos apácák életét, majd alapos szövegkritikai elemzések után elsőnek közli teljes magyar fordításban Erzsébet nővér legendáját, amely a tössi kolostorban keletkezett. Végül Tössi lelkiségét elhelyezi a Rajna-vidéki misztika távlatában. Ezt az utolsó fejezetet, valamint a szövegkritikai elemzéseket Szabó Ferenc közreműködésével írta. A kis könyv igen értékes betétje az a színes fénykép, amely III. András híres diptichonjáról készült. A diptichont Habsburg Ágnes, Erzsébet mostohaanyja vitte Svájcba, jelenleg a berni múzeumban őrzik. (A Hóman-Szekfű-féle Magyar Történetben megtalálhatjuk fekete-fehér fényképét.) Puskely Mária könyvét még 11 fekete-

fehér kép és egy térkép egészíti ki. A szép zöldarany borítólap Szokoly György munkája. Címlapján a tössi kolostor XVI. századból való képe látható, hátlapján pedig Árpádházi Boldog Erzsébet sírjának fedőlapja, amelyet a zürichi múzeum őriz. A könyv elején Prokop Péter Megváltó Fiúisten c. festményének színes reprodukciója látható, mintegy a tössi kolostor szenvedésmisztikájának jelképeként.

RV

Jézus barátai. Második hittankönyv. 69 o. — A Lélek erejével. Keresztény nagykorúság. A bérmálkozók hittankönyve. 128 o. Kiadja az egyházmegye hitoktató tanácsa, Szabadka 1979.

Öröm lapozni a szabadkai egyházmegye hittankönyv-sorozatának két újabb kötetét. (Az elsőről l. Szolgálat 42. sz.) Kiállításuk vonzó, gazdag képanyaguk tetszetős.

A második hittankönyv a szentgyónásra készít elő. A parancsok magyarázata és a Jézussal való barátság helyreállítása a két alapgondolata. Szerzői 31 pontra tagolták a könyvecskét, s négy részre osztották be az anyagot. Az első a parancsok alapját mutatja be: az Isten iránti szeretetet, a Jézushoz való baráti viszonyt és a közvetlenül Istenre vonatkozó három parancsot állítja elénk. A második a 4—5. parancsot és a belőlük sarjadó embertársi és szegények iránti szeretetet ismerteti. A harmadikban a 6., 7., 8. és 10. parancsról van szó. A negyedik, leghosszabb rész a bűn mibenlétét és a bűntől való megtisztulás szentségét magyarázza. A részeket összefoglaló óra zárja be. Az egyes pontok végén pedig öntevékenységre serkentő feladatokat találunk. A szerzők gyakorlati módon próbálják megmagyarázni a gyermekeknek az egyes parancsok mibenlétét. Ugyanakkor a könyv példa arra, hogy milyen nehézségekkel járhat az egyes parancsoknak konkrét esetekre való alkalmazása. A hozzáférhetőség, a közvetlenül érthető jelleg leszűkítést s ezzel egyoldalúságot eredményezhet. Az 5. parancsnál olvashatjuk: „Úgy őrizzük meg egészségünket, hogy rendszeresen táplálkozunk, mindent megeszünk, amit szüleink készítenek." A 6.-nál pedig: „Ne paráználkodj! Ez azt jelenti: légy szemérmes, mások előtt takard le testedet, ne nézz és ne beszélj társaiddal mezítelenségről." Lélektani szempontból megkérdőjelezhető, helyes-e az étkezés terén tapasztalható nehézségek „megoldására" mindjárt isteni paranccsal előhozakodni? Túlságosan puritán elvek hangsúlyozása nem teremt-e felesleges aggályosságot a gyermeki lélekben? Hogy milyen nehéz a hitoktatónak a középutat eltalálni, abból is érezhetjük, hogy a 9. parancsról, a vágyból eredő érzékiségről nem találunk említést a könyvben.

A bérmálkozók hittankönyvének célját és szellemét jól jellemzi a püspöki előszó. Nem a szülőkhöz, hanem a fiatalsághoz fordul: „Ifjú barátom! Hogyan fogod megkedvelni Jézust és Jézus Téged? . . . Mindenben legyen segítségedre a Szentlélek, az igazság, világosság és szeretet Lelke, ezt kívánja barátod és püspököd, Mátyás." — A hangsúly a tudatosításon, a személyes vállalkozáson van. Erre késztetnek kiváló egyéniségek nyilatkozatai, statisztikai adatok, költemények . . . Az anyag itt is 31 pontra oszlik. Kiinduló pont az emberi keresés, amire a hit ad választ (4 pont). Majd bemutatja Jézust és kinyilatkoztatását (9). Ezután Jézus köztünk való működését ismerteti Lelkében, Egyházában (8). Végül pedig a megszentelt élet eszközeit, teljességét tárja elénk (10). — Egyes serdülőkorúaknak talán szükségük lesz személyes magyarázatra a szöveg pontosabb megértéséhez. De a könyv igen hasznos segédeszköznek látszik éppen ennek a katekézisnél oly fontos dialógusnak kialakításához.

Benkő Antal

Živko Kustić: „Ez a mi hitünk..." Horvátból fordította Bodrogi Jolán. Újvidék, 1980, 176 o. Kapható a „Hitélet" kiadóhivatalában.

Kitűnő kiadvánnyal örvendeztette meg Szent Gellért, a nagy nevelő jubileumi évében széles körű olvasótáborát a „Hitélet Kiskönyvtára." „Ez a könyv — olvassuk a be-

vezetőben — a keresztség szentségének a szertartását elemzi, de úgy, hogy tudatosan kereszténynek nevel, kifejti mindazt, amit hitünk alapvető igazságaival kapcsolatban ismernünk kell. Egyszerre oktat, hitet hirdet és elmélyít." Tegyük nyomban hozzá: egyszerű és élvezetes stílusban teszi. Rövid fejezeteit a kifejező alcímek még áttekinthetőbbé tagolják. (Idézünk néhányat: „Isten bebizonyította, hogy igaz barátunk." „Az egyház leginkább a családhoz hasonlít." „A kinyilatkoztatás nem áll ellentétben a tudományokkal." „Az ember nem tartósított árucikk" stb.) A mindennapi életből vett megvilágító párhuzamok és példák mellett állandóan figyelembe veszi a nem hívő környezet felfogását is. De nem vitatkozik, hanem pozitív támpontokat nyújt. Gyakorló lelkipásztoroknak melegen ajánlhatjuk a kis alakú, ízléses címtáblájú könyvecskét.

S. M.

Rajz Mihály: P á r b e s z é d b e n a z Ú r r a l . Szent István Társulat, Budapest 1979, 733 o.

Papi rekollekciókra készített elmélkedéseit bővítette ki, rendezte át a szerző az ízléses kiállítású, vaskos kötetben, és teszi hozzáférhetővé azoknak, akik nem tudtak rajtuk részt venni, vagy pedig újból szeretnék végigelmélkedni a hallottakat. Az Oltáriszentség ószövetségi előképeiből és ellenképeiből indul ki: az élet fája, a rézkígyó, a szövetség vére, Illés kenyere stb. Az újszövetségben pedig Jézus életét elmélkedi végig, megtestesülésétől a mennybemenetelig. Egyes eseményeknél (pl. a tékozló fiú, az Oltáriszentség megígérése) hosszabban elidőzik, több elmélkedést is nyújt. Célja, amint az előszóban említi, „egyrészt előkészíteni a szentmisére, másrészt segíteni abban, hogy a szentmise és a szentáldozás kegyelmeit jól feldolgozzuk, életté váltsuk."

A több mint 350 elmélkedésben értékes utalásokat találunk bensőséges hangnemben. A lelki élet különböző szempontjait kapcsolja össze az Oltáriszentséggel. Az elmélkedéseket követve képet kapunk a szerző lelki igényeiről, elgondolásairól is, s arról, hogy mit szeretne paptestvérei és „a mélyebb lelki életet élő hívek" lelkére kötni. Lesznek talán olyanok, akik nagyobb változatosságot szeretnének az elmélkedések módszerében: szinte kivétel nélkül az Oltáriszentségben jelenlevő Krisztussal beszélget. Mások kifejezettebben keresik majd a mai mindennapi élettel kapcsolatos problémákra utaló irányításokat. Akik azonban együtt tudnak rezdülni a szerzőtől megpendített húrok zenéjével, azok tartós lelki hasznot meríthetnek soraiból.

Fényesi Márk

HALOTTAINK

Kóczán Boldizsár, a loraini (Ohio, USA) Szt. József-templom plébánosa márc. 6-án (79,55)
Csaba Ákos egerszóláti esperesplébános márc. 15-én (68)
Oláh Ferenc OFM, ker. esperes, márc. 28-án Aradon. Szovátán temették (69)
Horváth Zoltán püsp. tanácsos, ny. esperespléb. ápr. 11-én Szóládon (69,46)
Moró József Szol. Ferenc Pannonhalmán ápr. 12-én (87,70,64)
Ásguti József püsp. tan., érdligeti pléb. ápr. 14-én. Budafokon temették (69,45)
Zelenka Miklós bogácsi plébános ápr. 14-én (54,30)
Fr. Sárhegyi Imre Makár OFM ápr. 28-án. Mezőörsön temették (72,54)
P. Molnár Ödön SJ, volt kínai misszionárius, máj. 3-án Francheville-ben (Franciaország) (72,53,41)
Fr. Mózl Mihály Simon máj. 21-én (93,68)
Kuptár Árpád ny. pléb. Székesfehérvárott. Pomázon temették máj. 29-én (91,66)
Rácz István ny. esperes, tb. kanonok Székesfehérvárott. Kunadacson temették a templom kriptájába (80,56)
Hegyi Lajos ker. esperes, balatoni plébános jún. 2-án (68,44)
Németh Ernő kufsteini (Ausztria) magyar lelkész jún. 2-án (62,38)
Kálmán Vendel ny. vácegyházmegyei plébános jún. 3-án
Dr. Horváth Richárd OCist., orsz. gy. képviselő, az OBKB főtitkára, a Katolikus Szó főszerkesztője jún. 7-én Budapesten. Farkasréten temették (74,46)
Somos Jakab Sámuel kapucinus testvér jún. 8-án. A szentesi Jézus Szíve templom kriptájába temették (74,52)
P. Lenner Károly SJ Lübeckben (NSZK) jún. 8-án szívinfarktusban (52,34,23)
P. Mócsy Imre SJ jún. 12-én Budapesten (73,55,44)
Fábián Imre lazarista testvér jún. 13-án Nagylengyelben (70,52)
Puska Ferenc ny. akai plébános jún. 17-én Kisbéren. Akán temették
Dr. Csóka János Lajos OSB Pannonhalmán jún. 17-én. A Boldogasszony-kápolnában temették (76,58,50)
Fürstenfelder Mihály ágfai plébános, tb. esperes jún. 19-én (68,42)
Polessó Antal ny. vácegyházmegyei lelkész tragikus halállal
Poncsák Miklós c. esperes, tardi plébános. Ajakon temették (55,29)
Tschida József pléb. jún. 27-én Sopronban. A Szt. Mihály temetőbe temették (73,49)
Szitár Ferenc esperespléb., okl. tanár júl. 6-án Keszthelyen (63,37)
Csehy Alfonz Gyula OCist. júl. 6-án. Székesfehérvárott temették a ciszterci Nagyboldogasszony plébániatemplom sírboltjába (81,65,58)
Németh Sándor Bernát OSB, érd. bársonyosi esperespléb. júl. 9-én Pannonhalmán. Győr-Csanakon temették (75,56,49)

Szentei János érd. esperespléb. júl.10-én. A pesti Új-Köztemetőbe temették (67,43)
Pető Lajos egyházaskeszői esperespléb. júl. 10-én. Vágon temették (63,38)
Halmos Mihály érs. tan., ny. esperespléb. júl. 15-én. Kálban temették (80)
Lehotay Imre tb. kanonok, ny. pléb. júl. 17-én. Óbudán temették (67,44)
Medveczky Lajos nyíregyházi segédl. júl. 20-án. Jászberényben temették (46,21)
Szentirmai Imre bánrévei ny. esperespléb. júl. 26-án. Homokterenyén temették (69,45)
Bády Béla érs. tan., segédlelkész júl. 27-én Budapesten. Esztergom-Szentgyörgymezőn temették (57,35)
Dr. Halász József piarista, érd. házfőnök, ny. gimn. tanár aug. 3-án. A kecskeméti piarista templom kriptájába temették (65,46,39)
Kránitz Imre ny. esperespléb. aug. 7-én Budapesten. Pécelen temették (82,55)
Nuofer Lajos c. apát, ny. hittanár a székesfehérvári papi otthonban aug. 7-én. Pesterzsébeten temették (94,66)
Domján László ladánybenei pléb. aug. 9-én. Kerekegyházán temették (52,24)
Dr. Rózsa Jenő c. apát, gyulai esperespléb. aug. 11-én (80,57)

Elhunyt paptestvéreinket foglaljuk mementóinkba!

+

P. OROSZ SÁNDOR ÁGOSTON OSBM
(1915—1979)

1979. febr. 27-én hirtelen halála nem érte váratlanul. Egy évvel előtte kapta az első infarktust. Attól kezdve mindig tudatosan a halál árnyékában járt. Ezért mindenben — a lelkiekben is — naprakész volt. Halála napján is reggel elvégezte szentgyónását, intézte napi teendőit; este Révleányvár filiájának iskolakápolnájában megmisézett, megtartotta iskolai hitoktatását, majd Trabantjában fölkereste egyik hívét, akinek portájára lépve holtan esett össze.

1915. nov. 14-én született Sátoraljaújhelyen, 14 gyermekes családból. A gimnáziumot a helybeli piaristáknál végezte. Érettségi után belépett a Szent Bazil-rendbe. 1935-ben az ősrégi munkács-csernekhegyi monostorban kezdte meg a noviciátust. Majd Lengyelországban végezte teológiai tanulmányait. 1941-ben szentelték pappá.

Papi működését a fiatalság nevelésével kezdte. Ungvárott a rend internátusában volt tanulmányi felügyelő. Majd a rendi növendékekkel foglalkozott. 1945-től Hajdúdorogon a rend magyar noviciátusának lett magisztere. Közben a debreceni egyetemen tanári oklevelet szerzett, és a hajdúdorogi gör. kat. tanítóképző tanára is volt. 1950-ben az újonnan létesített hajdúdorogi gör. kat. papnevelő intézetnek első spirituálisa és egyik tanára. Ezt a beosztását egy év múlva kénytelen volt elhagyni, és 8 évig segédlelkészként működött, majd Zemplénagárdon 21 évig mint paróchus.

Szerzetespapi életének jellemzője volt szerénysége, igénytelensége és alázatos lelkülete. Minden munkájában megfontolt és pontos volt. Munkássága és szorgalma határt nem ismert.

Váratlan halála nagy részvétet váltott ki paptestvérei és hívei körében. Temetésén, amelyet Timkó Imre megyéspüspök végzett, 60-nál több paptestvére, híveinek tömege, egykori tanítványai, munkatársai és barátai kísérték utolsó útjára a sátoraljaújhelyi temetőbe. Szülei mellé helyezték örök nyugalomra.

Confrater

SZOMMER JÓZSEF
(1930—1979)

A zalai dombok közül jött, ahol egyszerű, nyílt és melegszívű, dolgos és mélyen vallásos nép él Göcsejben, ahol a lélek valóban természet szerint keresztény. Ezzel az emberi örökséggel született 1930. febr. 14-én Bakon, az akkor még a csatári plébániához tartozó filiális községben. A sok munkát kívánó zalai földet művelő családban megszokta a munkát. Diák és kispap korában is örömmel vette ki részét belőle a család életében, és felszentelt papként sem átallotta beállni se a ház körüli, se a templomot, majd a plébániát építő munkákba. Ez utóbbiból talán túlságosan is kivette részét.

Mire Józsi az öntudatos ifjúkorba lépett, Bak is saját plébánost kapott. A mindennapi szentmise, a ministrálás előkészítette papi hivatását, majd egy szentbeszédben a Szentlélek elhatározó kegyelemmel szólította.

A Veszprémben kezdett teológus éveket Esztergomban kellett befejeznie. 1955. jún. 19-én Veszprémben nyerte el az áldozópapság kegyelmét, hogy benne maga is áldozattá legyen. Előbb a szolgálat áldozata. Vigántpetend, a két filiás bakonyi plébánia volt első állomáshelye. Hamarosan kitűnt nagy gyermekszeretetével és a hitoktatásban kifejtett munkásságával. Szerették is a gyerekek. Amikor elérkezett a „kocsira ládám", amennyien csak tudtak, felkapaszkodtak a kocsi saroglyájába, és virágcsokrokkal kísérték el tisztelendő bácsijukat.

Kaposvár, Jézus Szíve plébánia a következő állomáshely. A cukorgyár, a szegény városi munkásság plébániája, ahol úgy emlegetik, mint az egyszerű munkásemberek barátját.

1963-ban lett önálló lelkész Felsőmocsoládon, az ugyancsak háború után alapított lelkészségen, a csaknem 200 éves kastélyépületben egy fedél alatt a Szentségi Jézussal. Egybenyitott három szoba a kápolna, a többi a lakás és minden. Szerény, sőt szegényes körülmények között annyira jól érezte magát, hogy végrendeletében külön köszönetet mondott a jóságos mocsoládi híveknek, akik szinte mind ott voltak a plébánia körül, mikor megérkezett közéjük, s amilyen szeretettel várták, ugyanolyan szeretettel vették körül 3 éven át. (Szegény, sokáig feledett helyek sokszor jobban igénylik, jobban értékelik és becsülik a papot.)

Bizony nem így 1966-ban Csokonyavisonta. Az a szeretetlenség, ami itt fogadta, papi életének talán legnagyobb keresztje és megrövidítője is volt. Több, mint csak a szolgálat áldozata. De hősiesen viselte, egészen a Krisztustól tanult szeretettel. Jóságos emberi szívének minden melegét híveire sugározta. A jég, a teljes hidegség megtört ugyan, emberi jóságáért megszerették, de amint koporsója mellett a búcsúzó templomatya elismerte: „A szeretetet, amit tanított, nem vették át, — amit adott, nem viszonozták." Mindez felőrölte a szívét. 1979 hamvazószerdájának délutánján több hónapi gyengélkedés után beállt az infarktus. A nagyatádi kórházban pár pillanatra visszahozták ugyan az orvosok a klinikai halálból, de csak azért, hogy elmondhassa utolsó szavait: „Kedves barátaim, köszönöm, amit értem tettetek! Nekem meg kell halnom! Isten veletek!" Az osztályos főorvos sokáig nem tudott abba a kórterembe belépni, mert mint mondotta: „Így még embert nem láttam meghalni."

Confrater

SZOKOL LÁSZLÓ
(1901—1979)

Nagykanizsán született 1901. dec. 26-án többgyermekes családból. Itt végezte iskolai tanulmányait is, és itt érettségizett a piarista atyáknál. Veszprémben jelentkezett kispapnak, itt is szentelték fel 1925. jún. 21-én. Sokfelé volt káplán. Lelkületét ekkor is jellemezte a szerénység, az imádságos lelkület, az alázat és a szociális érzék. 1935-ben került plébánosnak Vigántpetendre. 27 éven át volt hűséges pásztora övéinek. Az egyik filiálisból való híve mondta sírjánál: „Mi pulaiak sohasem felejtjük el bátor helytállását a legnehezebb időkben is. 1944-ben, amikor jöttek a bombázógépek, nyugodtan folytatta a misét, nyugalmával és bátorságával erőt öntött belénk is."

Sok káplánja volt, őket nem beosztottaknak tekintette, hanem Krisztusban testvéreinek. Finom lelkülete abban is megnyilvánult, hogy csak „tisztelendő úr"-nak szólította valamennyit. Akkoriban még nagyon rosszak voltak arrafelé az utak, ősztől tavaszig csak gyalogolni lehetett. Hogy a közös terhet vállalja és a káplánon könnyítsen, maga is kiment misézni.

Az utóbbi években többször gyöngélkedett. 1975-ben balatonfüredi otthonában még megünnepelte aranymiséjét, de ereje egyre hanyatlott. 1979. szept. 7-én, miután felvette a szentségeket, magához szólította őt a legfőbb Pásztor, hogy bevigye országa örömébe. Balatonfüreden temették el szept. 13-án, ragyogó őszi időben. Temetését a megyésfőpásztor, Paskai püspök atya végezte, Tóth László segédpüspök, sok pap és egykori hívei jelenlétében.

Egyik káplánja

FARKAS JÓZSEF SJ
(1903—1979)

A Vas megyei Sár községben született (ma Sárvár egy része). Édesapja selyemgyári munkás volt. Hárman voltak fiúk. A gondos szülők tehetséges gyermekükkel elvégeztették a polgárit, sőt a kántorságot is megtanulta. 1921-ben került Budapestre tanoncként. Majd jeles bizonyítvánnyal géplakatos lett. A jezsuiták vezette Mária-kongregáció-ban érlelődött meg hivatása. 1930. júl. 30.-ától két évig novicius a Manrézában. Majd ugyanott betegápolói tanfolyamot végzett. Utána felváltva dolgozott Kalocsán és Pesten mint lakatos, szerelő, betegápoló, beszerző, sekrestyés. 1940-től Nagykapornakon főgépész, az áramfejlesztő ellátója, traktoros. Itt újabb ipari szakmában tett mestervizsgát. 1950-ben egy darabig még helyben maradt, a plébánia földjén dolgozott. Novemberben egy szolgáltató vállalat dolgozója lett.

1953. szept. 18.-ától 26 évig a budapesti piarista rendházban találjuk mint fűtőt és gépész-mindenest. Az elöljárók hamarosan észrevették, milyen sokoldalú szakembert kaptak benne. Nemcsak a vasas szakmának volt kiváló mestere, hanem a villamosság, a famunka, a kőművesség, a festés-mázolás stb. fogásait is hasonló ügyességgel kezelte. És nagy készséggel végzett mindent. „Így aztán természetes, hogy szerény, kemény lénye hamarosan belopta magát közösségünk szeretetébe. Mindenki biztosan számíthatott segítségére" — mondják róla.

Szobája az alagsorban volt, és még tágas „hall" is járult hozzá, ti. egy raktárhelyiségen át lehetett odajutni. Ha otthon volt, ami persze elég ritkán fordult elő, mindig nagy szeretettel fogadta az arra járó rendtársakat vagy más vendégeket. A szoba szerény berendezéséhez hamarosan egy harmónium is járult: a testvér elvállalta a szomszédos Krisztus Király plébániatemplomban a segédkántorságot. Szépen és megbízhatóan látta el munkában megfáradt ujjaival ezt a feladatát is. Ezenkívül buzgón ministrált a korai szentmiséken.

1963 karácsonyán nyugdíjba vonult. De megmaradt helyén és munkakörében. A szerződés értelmében legföljebb havi 70 órát dolgozhatott. De ugyan ki számolta ezt? Ő nem, annyi bizonyos. Tette, amire szükség volt.

Kolerikus, határozott egyéniség volt, szókimondó, kicsit ¿arabos modorú, de jószívű és igen imádságos. Hűségesen ragaszkodott lelkiéletében Szent Ignác örökségéhez. Ragyogó szemmel emlegette a régi idők élményeit rendjének keretei közt. A rendben a „vad Farkas" becenévre hallgatott, megkülönböztetésül a hasonló vezetéknevű, ügyvédből lett másik segítőtestvértől, akit nagy szelídsége miatt „szelíd Farkas"-nak neveztek el.

Évek múltán agyérelmeszesedése miatt egyre kevésbé tudta munkáját ellátni. Szórakozott lett, elveszítette időérzékét. Ezért 1979. márc. 23-án a pannonhalmi szociális otthonba vitték. Az átültetést nagyon nehezen tudta elviselni. Nem is volt nyugta ott. Állandóan érdeklődött, hogy most mi a napirend, mit kell tenni. Ápr. 17-én, húsvét keddjén, a Pestre való visszatérés vágyától üzve lefutott a faluba, s az út szélén összeesett. Egy bencés hozta haza autóján. Ezután már csak a győri kórház idegosztályán

láthattuk, önkívületi állapotban, éppen két tüdőgyulladás közt. A második megváltotta szenvedéseitől. Azóta már bizonyára a piarista rendház másik dolgos testvér-lakójával, Kálmán Sándorral beszélget odafönn, s vigyáznak közösen régi otthonukra.

Confratres

P. NÉMETH KÁROLY SJ
(1891—1980)

1891. okt. 14-én született Veszprémben egyszerű, mélyen vallásos szülőktől; tizedik, legkisebb gyermekük volt. Szülei nagy gondot fordítanak vallásos, erkölcsös nevelésére. Középiskoláit Veszprémben, a piarista gimnáziumban végzi. Közepes tehetsége miatt sok időt kell tanulásra fordítania; ez azonban előnyére vált, mert akaraterejét edzette, hogy bírja az idegölő napszámosmunkát, amely apostoli küldetésében várt rá az Úr szőlejében. 1910—14-ig teológus a veszprémi szemináriumban. Két évig buzgón gondozza kápolnáját, negyedéves korában mint főduktor élvezi elöljárói bizalmát. 1914. jún. 30-án, közvetlenül az első világháború kitörése előtt, pappá szentelik. 1917 decemberéig, negyedfél évig falusi káplán egyházmegyéjében. Fiatalon tanúja a háború sújtotta évek tragédiájában a gyászba boruló családok, özvegységre jutott édesanyák, árván maradt gyermekek nyomorának.

1918. jan. 4-én Nagyszombatban Jézus Társaságában megkezdi noviciátusát Müller Lajos noviciusmester szakavatott vezetésével. Két évig a pécsi Pius-kollégium konviktusában folyosóprefektus; tökéletesíti erkölcstudományi ismereteit. 1921 első felében vesz részt először, próbaképpen népmissziókban. Majd a Társaság szegedi főiskoláján filozófiai tanulmányait mélyíti és elvégzi harmadik próbaévét.

1925—42: virágkora. Mint a budapesti rendház tagja és P. Zsiros Ferenc munkatársa Jézus Szíve tiszteletének apostola. Nagy sikerrel szervezi meg országszerte a szívgárdákat, alakítja meg a Jézus Szíve szövetségeket, terjeszti a Szív-újságot, népszerűsíti a havi elsőpéntek megszentelésének gyakorlatát, a családfelajánlást.

1942—44-ig Nagykapornakon plébánoshelyettes, majd 1951-ig, súlyos megpróbáltatások éveiben, Hódmezővásárhelyen az újonnan létesített Szent István jezsuita plébánián hitoktató, káplán, a terjedelmes tanyavilág lelkipásztora.

1952. jan. 30-án, életének 61. évében, fáradtan érkezik meg az 1951. nov. 10-én újonnan létesült, kezdetlegesen berendezett pannonhalmi szerzetesi otthonba. 28 évig volt lakója. Öt évig gondos sekrestyése a gyilokfolyosói házikápolnánknak, amelynek hat oltárát az atyák félórás váltással, órákon át vették igénybe. Betegeink lelkiekben buzgó gondozója is volt, míg elhatalmasodó süketsége erre a szolgálatra alkalmatlanná nem tette.

Imádságos lelkületű, apostoli hivatásának élő, buzgó lelkipásztor volt. 99 népmissziót vezetett, 460-nál több lelkigyakorlatot adott. Zsiros atyával együtt az volt a nagy felfedezése, hogy a hagyományos népmissziók mellett szép eredménnyel érvényesültek az újszerű gyermeklelkigyakorlatok meg a felnőtteknek rendezett félig zárt lelkigyakorlatok is. Sok-sok ezernyi kimerítő gyónás-meghallgatás nemcsak fáradtságot okozott neki, hanem mélységes lelki örömöt is.

1980. márc. 24-én este, 89. évében halt meg Otthonunkban, tüdőgyulladás következtében, az Egyház szentségeivel megerősítve.

Tüll Alajos

NAGY JENŐ SDB
(1911—1979)

A májusi és októberi litániák hivatásnevelő légköre vezette a papság felé. Szállásadója — akinél 8 évig lakott mint gimnazista — így nyilatkozott: „Mindig kifogástalanul viselkedett. Csendes, jámbor fiú volt, bizalmas barátai nem voltak. Szabad idejét legszívesebben a templomban töltötte. A májusi és októberi litániákon minden esztendőben, minden nap részt vett." Vallásos nevelését szüleitől, lelkiatyjától és tanáraitól kapta. Esperesplébánosa nyugodt lelkiismerettel ajánlotta a papságra.

Himód községben (Sopron m.) született 1911. máj. 5-én. Apja erdőőr volt. 1931-ben érettségizett a pápai bencés reálgimnáziumban. 1933. jún. 14-én vonult be a nyergesújfalui hivatásnevelő Szalézi Intézetbe. Innét Péliföldszentkeresztre került a noviciátusba. Első fogadalmait 1934. okt. 28-án tette le. Gyakorlati éveit (tirocinium) Rákospalotán és Esztergomtáborban töltötte mint felügyelő nevelő.

1938-ban került a Szalézi Hittudományi Főiskolára, hogy teológiai tanulmányait elvégezze. Serédi Jusztinián prímás szentelte pappá Esztergomban, 1942. jún. 14-én. Mint pap Szombathelyen és Magyaróvárott működött a szalézi intézetben.

1950 után segédlelkész volt Rákospalotán és Mosonszolnokon, majd ugyanott plébános 1961—66-ig. Ezután egészségi állapotának megromlása miatt újra segédlelkész lett Sopronban, az ún. domonkos templomban. Ide már megviselt, sőt rokkant állapotban érkezett, és a nem kis megterhelés maradék erejét is fölemésztette. Nehezére esett minden beszéd, a prédikáció is. Ezért nagyon ritkán beszélt, de akkor alapos felkészültséggel.

1978. szept. 1-ével nyugalomba vonult, de továbbra is segédkezett a pasztorációs munkában.

Hosszú esztendők óta betegeskedett: cukorbaj, szívgyengeség, majd problémák a vesével, végül érelmeszesedés. Utoljára 1979. máj. 20-án misézett. Másnap reggel nem jelentkezett. Ez azonban nem tűnt fel senkinek sem, mert ha gyengébben érezte magát, akkor az esti órákat választotta misézésre. Unokahúga talált rá halva 21-én délben, amikor az ebédet vitte neki. Az orvos szívrohamot állapított meg. Temetése 24-én volt a soproni Szent Mihály temetőben, előtte gyászmise a domonkos templomban nagy részvét mellett. A Budapesten és környékén lakó szaléziak koncelebrált szentmisén búcsúztak tőle jún. 5-én az V. kerületi ferences templomban.

Egyszerű, jóságos ember volt. „Aranyos humoránál csak a jósága volt nagyobb" — mondta róla valaki. Ezért mindenki szerette. Papi munkájában nem törekedett rendkívüliségekre, de a hivatásával járó kötelességeket maradéktalanul teljesítette. Mindenkihez türelmes, megértő volt.

„Félholtan is helytállt" a lelkipásztori munkában. Járása egyre lassult, nyitott sebbel a talpán és pattanásig feszülő, dagadt lábbal lelkiismeretesen, pontosan megjelent munkahelyén. Amikor már az oltárlépcsőn is nehezen tudott fölmenni, ajánlották, hogy a kelyhet vitesse ki előre a sekrestyéssel. Mire ő: „A jó katona ne tegye ki kezéből a fegyvert, amíg mozogni bír." Hogy milyen fájdalmakat tűrhetett panasz nélkül, csak akkor látszott meg igazán, amikor az oltárnál egy-egy lépést téve eltorzult arccal fordult felénk, de a következő pillanatban már szelíd mosolyba olvadt tekintete.

Egyik téli hajnalon misézni indult. Útközben elvesztette eszméletét. Amikor rátaláltak és eszméletre térítették, első szava volt: ki misézett most helyette, vagy a hívek mise nélkül maradtak?

Munkatársai is nagy tisztelettel emlékeznek meg róla.

Betegségében optimista volt. Nem volt senkinek sem terhére panaszaival, senkit sem traktált betegségével. Neki nem volt külön „jóbarátja", neki mindenki barátja volt. Ezt csak arról mondhatjuk el, aki nagyon szereti az embereket. Ez a szeretet adhatta ajkára a szokatlan köszönési módot: „Isten szeressen minket!"

Imádságos lelkületű pap volt. A templom kedvelt gyóntatója. Ha az ember végigment vele az utcán, majd mindenki mosolyogva köszöntötte. Gyóntatói munkakörét igazi hivatásnak tekintette. Nem kényszerítette rá elgondolásait a lelkekre, hanem szeretettel irányította, vezette őket. Önmagát csak a kegyelem eszközének tartotta. Gyónói mindezt megérezték, és hálásan fogadták. Hálát adunk az Úrnak, hogy éppen a mai időkben adta őt az Egyháznak mint a bűnbánat szentségének rendkívüli apostolát.

Búcsúzásul idézzük Jézus szavait, amelyeket Nagy Jenő is megvalósított életében: „Legyetek egyszerűek, mint a galambok!" (Mt 10,16) Az egyszerűség gyermeki jellemvonás. Jézus ilyeneknek ígérte a mennyországot.

Dr. Edelényi István SDB

Dr. CSAPKAY ISTVÁN MÁTYÁS O. Praem.
(1921—1980)

Pedagógus szülők gyermeke volt. A győri bencés gimnáziumban érettségizett. Két éves győri egyházmegyei kispapság után 1941-ben belépett Jászóvárott a premontrei rendbe. 1945-ben tette le ünnepélyes fogadalmát, és 1946. márc. 25-én szentelte pappá Budafokon Shvoy Lajos székesfehérvári megyéspüspök. Latin-magyar szakos tanári diplomáját és később doktorátusát a budapesti tudományegyetemen szerezte meg. A budafoki premontrei gimnáziumban tanított 1948-ig, utána 1951-ig a váci egyházmegyében végzett lelkipásztori munkát, az önállósuló dunavecsei curatia első helyi lelkésze volt. Amikor a pasztorációs tevékenység abbahagyására kényszerült, hazatért Győrbe özvegy édesanyjához, és a környékbeli általános iskolákba járt ki tanítani. Később a győri Bercsényi Miklós közlekedési szakközépiskolában kapott tanári beosztást, és itt tanított egészen 1979-ig. Az utolsó iskolai évben súlyos szívpanaszai miatt sokszor volt betegállományban. 1979 őszén bevonult a pannonhalmi papi otthonba, de egészségi állapota tovább romlott, és 1980. márc. 4-én a győri kórházban meghalt. Az egykori bencés diák volt iskolája templomának kriptájában találta meg végső nyughelyét. Márc. 11-én, temetésének délutánján a győri bencés templom hajóját zsúfolásig megtöltötték a gyászoló rokonok, tanítványok, tanártársak és ismerősök, a szentélyt pedig a temetést végző Fábián Árpád szombathelyi megyéspüspökkel koncelebráló paptestvérek. Kis virágcsokraikkal a koporsót körülálló lányok és fiúk mintegy igazolták a búcsúztatóban elhangzottakat, hogy Csapkay István Mátyás sohasem titkolta el papi és szerzetesi mivoltát, egyházának és rendjének hűséges tagja maradt haláláig, s éppen ezért még nagyobb bizalommal és szeretettel ragaszkodtak hozzá tanítványai. Egyik jellemző vonása volt a hűség és hála: szinte havonta kilátogatott Győrből Pannonhalmára öreg és beteg rendtársaihoz a papi otthonba, s fölkereste ilyenkor ott élő volt bencés tanárait is. Adja meg neki Urunk a hűséges szolgáknak ígért jutalmat!

Confrater

FEHÉR TAMÁS OCist.
(1911—1980)

Még túl fiatalon ahhoz, hogy eltávozzék körünkből, de már túl öregen ahhoz, hogy ehhez a folyton változó világhoz tovább alkalmazkodjék, ment át közülünk az örökkévalóságba Tamás atya. 1911. márc. 31-én született Tápiószelén. Fiatal szerzetesével két helyhez fűződtek: Zircen kapta szerzetesi lelkületét, és Székesfehérvárott működött hosszabban mint szerzetestanár és pap 1947-ig. Csodálatosan egyesítette magában a komoly, lelkiismeretes paptanár munkás szellemét a melegszívű nevelő, rendtárs és jóbarát jellemvonásaival. Vándorútja 1948-ban kezdődött. 1949 januárjában érkezett Amerikába. Négy évig élt Wisconsinban, majd jó pár évig a dallas-ft. worth-i egyházmegye területén működött papi, kápláni és tanári minőségben. 1960-tól 1963-ig noviciusmester volt az akkor újonnan alapított dallasi ciszterci monostorban. 1963—1975-ig a dallasi ciszterciek középiskolájában tanított történelmet és földrajzot. Mint tanár mindvégig képezte magát, mint nevelő, mindig kereste azokat az új utakat, amelyekkel diákjait könnyebben elérte és a tananyagot vonzóbbá tudta tenni. Meleg humora mögött mély lelkiség, rendíthetetlen hit és az isteni hivatáshoz való hűséges ragaszkodás lakott. Élete sok ember számára jelentett példabeszédet az isteni szeretet hűségéről.

Confrater

KELETI KÁLMÁN
(1890—1979)

Született Katafán (Vas m.) 1890. márc. 23-án. Volt már egy másfél évvel idősebb bátyja. Édesapja kántortanító volt. Mélyen vallásos volt a család. Az édesapa különös gonddal nevelte a komoly, becsületes életre, nemcsak példával és szóval, de minden

alkalmat felhasználva a gyakorlatban is. Sajnos egy komoly és veszélyes emberbaráti segítés kapcsán megfázott és gyorstüdővészt kapván, hamarosan meghalt, mikor Kálmán fia 8 éves volt. Édesanyja a kecskeméti tanítói árvaházban helyezte el gyermekeit, maga pedig elment testvéréhez, aki Rábatamásin volt apátplébános, neki segített ellátásáért. Kálmán gimnáziumba a kecskeméti piaristákhoz járt, korán elkezdett korrepetálni, és így volt anyjának is segítségére. Társainak is mindig segítője, igaz pajtása volt, de a vidám ötletek is többnyire tőle származtak.

A papi hivatás korán érlelődött lelkében. Szeretett volna misszióba menni, de mivel bátyja családot alapított, édesanyjáról neki kellett gondoskodni. Így jeles érettségi után a szombathelyi szemináriumba kérte felvételét. 1912. jún. 9-én felszentelték. Boldogan indult édesanyjával Máriacellbe, hogy első miséjét ott mutassa be égi édesanyja oltáránál, akit oly nagyon szeretett, tisztelt, és másokkal is igyekezett megszerettetni.

Első állomáshelye Baltavár volt, majd az egyházmegye területén több helyen működött, különböző beosztásban. Mindig teljes erővel és készséggel végezte az adódó kötelességet, a tőle telhető minden segítséget nyújtva a reábízott híveknek és környezetének. Kedves humorával mindig derűt árasztott maga körül.

Kisegítőként 1925/26-ban Szeged-Alsóközpontban dolgozott. Valóságos missziós munka volt ez a nagykiterjedésű tanyavilágban. 5 km-enként volt egy-egy központ, és vasárnaponként három ilyen központba ment egy-egy pap. Volt keresztelés, tanítás, gyóntatás, esketés, szentmise. Mire a harmadikkal is végeztek, délután lett.

1928-ban a pécsi egyházmegyében dolgozott, majd 1929-ben Pécsett az ipariskolában lett hitoktató, heti 40 órával. 1931-ben a versendi plébániát kapta, ahová édesanyjával költözött. Első teendője volt a bekötő műút kieszközlése a falunak. Majd az elhanyagolt templom rendbehozása volt szívügye. Minden lehető anyagi forrást megkeresett, mivel a falu szegény volt, és maga is megtett mindent, maga volt a munka irányítója, ellenőrzője. A falu lakossága kb. 1200 lélek, ebből harmada német, harmada sokác és harmada cigány. Három nyelven volt a vasárnapi istentisztelet, minden csoportnak külön. Itt temette el édesanyját 90 éves korában 1951-ben. Majd 1954-ben a templom külső festése következett. Közben porckorongleválással küszködött.

1955-től nyugdíjba vonult. Ekkor Pécsre költözött egy magánházba, innen járt kisegítőbe a székesegyházba és más templomokba, ahol szükség volt papra. De 1955 végén megbetegedett, Pesten és Pécsett kb. 4 hónapig volt kórházban. Utána már csak odahaza mutatta be a legszentebb áldozatot nagy összeszedettséggel és gondos előkészülettel mindvégig. Csak azt kérte Jézusától, hogy ezt elmondhassa neki tetszően.

Tüdőtágulása már Versenden is jelentkezett, s vele a fulladás. Utolsó idejében sokszor volt nagyon erős fulladási rohama. De soha egy jajszó, még egy tekintet sem árulta el szenvedését. Amikor azonban könnyebbedés állt be, azonnal hangosan hálát adott Istennek, hogy méltatta a nehézség elviselésére. Minden igyekezettel azon volt, hogy környezete ne is sejtse szenvedését. Állandóan tevékenykedett, a házon nagyon sokat dolgozott, hogy egészségesebb és jobb legyen. Közben állandó derűjével, viccelvel napsugarat varázsolt környezetébe. Gondosságával, tanácsaival igazi atya volt.

A zsinat szellemében a szentmiséken kis beszédet mondott mindennap, még 89 éves korában is ápolóinak, amelyre nagy buzgalommal és gonddal készült.

Készült a halálra, sokat gondolt rá. A szentkenetet is többször fölvette. Utolsó heteiben ismét nagyon fulladt, ha megmozdult, felállt, de egyetlen percig sem feküdt. 1979. dec. 10-én estig dolgozott, imádkozott, levelet írt. 11-én reggel fölkelve átült egy székre, szinte észrevétlenül kicsit lehajlott a feje, becsukódott a szeme, mintha mondta volna: „Uram, legyen meg a Te akaratod" — amit olyan sokszor mondott életében. Olyan csendben, halkan távozott, mint amilyen csendben, szerényen, igénytelenül élt.

Utolsó földi útjára régi hívei, ismerősei sokan elkísérték.

srs